This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

HARVARD LAW LIBRARY
3 2044 097 777 189

Digitized by Google

HARVARD LAW LIBRARY.

Received Feb. 4, 1904.

Digitized by Google

11
NORWAY

Digitized by Google

HARVARD LAW LIBRARY.

Received Feb. 4, 1904.

Digitized by Google

11
NORWAY

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

UDSIGT

OVER

DE NORDGERMANISKE RETSKILDERS HISTORIE

AF

KONRAD VON MAURER.

OVERSAT EFTER FORFATTERENS MANUSKRIPT.

UDGIVET

AF

DEN NORSKE HISTORISKE FORENING.

KRISTIANIA.

TRYKT HOS A. W. BRØGGER.

1878.

Digitized by Google

FOR TX
M

Rec. Feb. 4, 1904.

Digitized by Google

Indhold.

Side.

Indledning . . . . . 1.

I. **De norske Retskilders Historie.**

A. Landskabslovenes Tidsalder.

§ 1. Retsudviklingen . . . . . 12.

§ 2. Landskabslovene . . . . . 24.

§ 3. Bjarköretten . . . . . 31.

§ 4. Retterbøder . . . . . 32.

B. Lovgivningen under Magnus Lagabøter.

§ 5. De gamle Landskabsloves Omarbeidelse . . . . 33.

§ 6. De første Forsøg paa en fælles Lovgivning for det hele Rige . . . . . 36.

§ 7. Erkebiskop Jons Kristenret . . . . . 40.

§ 8. Kong Magnus's almindelige Landslov . . . . 43.

§ 9. Den almindelige Bylov . . . . . 48.

§ 10. Hirdskraaen . . . . . 49.

§ 11. Andre Lovarbeider . . . . . 50.

C. Tidsrummet indtil Kong Kristian den 4des Lovgivning.

§ 12. Det sidste Aarhundrede af Norges Selvstændighedstid . . . . . 51.

§ 13. Det 15de og 16de Aarhundrede . . . . . 55.

§ 14. Kong Kristian IV's Lovgivning . . . . . 57.

Digitized by Google

Side.

D. Kong Kristian den 5tes Norske Lov.

§ 15. Det nye Lovarbeides Historie . . . . . 62.

§ 16. Karakteristik af den nye Lovbog . . . . . 65.

E Udgaver af norske Retskilder og den samme tilhørende Litteratur.

§ 17. Udgaver . . . . . 67.

§ 18. Litteratur . . . . . 71.

II **De Islandske Retskilders Historie.**

A. Fristatens Tid.

§ 19. Retsudviklingen 72

§ 20. Den saakaldte Graagaas . . . . . 79.

§ 21. Andre Retskilder . . . . . 83.

§ 22. Udgaver . . . . . 84.

B. Island under norsk Herredømme

§ 23. Underkastelsestraktaten . . . . . 86.

§ 24. Járnsida . . . . . 88.

§ 25. Jonsbogen . . . . . 93.

§ 26. Biskop Arnes Kristenret . . . . . 97.

§ 27. Særskilte Udfærdigelser . . . . . 101.

§ 28. Udgaver . . . . . 101.

C. Island under dansk Herredømme.

§ 29. Retsudviklingen . . . . . 103.

§ 30. Udgaver . . . . . 110.

D. De islandske Retskilders Litteratur.

§ 31. Kort Oversigt . . . . . 111.

III. **De danske Retskilders Historie.**

A. Landskabslovenes Tidsalder.

§ 32. Retsudviklingen . . . . . 113.

§ 33. Landskabslovene . . . . . 118.

§ 34. Kirkeretterne . . . . . 123.

§ 35. Stadsretterne . . . . . 127.

§ 36. Hirdlove og Gaardretter . . . . . 135.

§ 37. Rigets almindelige Lovgivning . . . . . 137.

§ 38 Udgaver . . . . . 142.

Digitized by Google

B. Kong Kristian den 5tes Danske Lov.

§ 39. Kodifikationsarbeidernes Begyndelse under Kong Fredrik III. . . . . 145.

§ 40. Lovarbeidernes Fortsættelse under Kong Kristian V. . . . . 147.

§ 41. Den nye Lovbogs Forhold til den ældre Ret . . 150.

§ 42. Omraadet for Danske Lovs Gyldighed . . . . 153.

C. De danske Retskilders Litteratur.

§ 43. Kort Oversigt . . . . . 156.

IV. **De svenske Retskilders Historie.**

A. Landskabslovenes Tidsalder.

§ 44. Retsudviklingen . . . . . 157.

§ 45. Landskabslovene . . . . . 163.

§ 46. Stadsloven . . . . . 170.

§ 47. Særskilte Forordninger . . . . . 173.

B. Middelalderens Fælleslovgivning.

§ 48. Kong Magnus Erikssons Lovbøger . . . . . 174.

§ 49. Kong Kristoffer af Bayerns Landslov . . . . 181.

§ 50. Gaardsretten . . . . . 186.

§ 51. Særskilte Love og Forordninger fra Unionskongernes Tid . . . . . 188.

§ 52. Udgaver af Retskilderne fra det 13de, 14de og 15de Aarhundrede . . . . . 190.

C. Den nyere Tid.

§ 53. De første Forsøg paa en Lovrevision indtil Karl IX's [illegible] . . . . . 195.

§ 54. [illegible]rgjæves Forsøg . . . . . 198.

§ 55. [illegible] af 1734 . . . . . 202.

§ 56. [illegible] Retskilderne 205

§ 57. [illegible]for den svenske Lovs Gyldighed . . 20[illegible]

D. [illegible]etskilders Litteratur.

[illegible]ersigt . . . . . 21[illegible]

Digitized by Google

Digitized by Google

INDLEDNING.

Saalangt vi formaa at forfølge Germanerne tilbage i Historien, danne deres forskjellige Stammer tilsammen en bestemt og eiendommelig udpræget Folkeindividualitet, der skarpt adskiller sig fra deres keltiske og romanske, lithauiske, slaviske og finske Naboer. I Sproget finder saavel denne Ulighed udad som det indre Fællesskab sit mest iøinefaldende Udtryk; men den samme Modsætning ligeoverfor de tilgrændsende Folkeslag og det samme Slægtskab mellem alle det germaniske Folkesamfunds Grene fremtræder ligeledes, omend mindre let erkjendeligt, paa andre Omraader, saasom i Religion, i Sæder og Sagn samt endelig ogsaa i Retsvæsen.

Betragte vi dette germaniske Fællesfolk nøiere, fremgaar det, at vi ikke have for os en tilfældig sammenført Klynge af fritstaaende Folkehobe, men en Enhed, hvis enkelte Led ere organisk forbundne, og som opløser sig i større og mindre Afdelinger og Underafdelinger alt efter den nærmere eller fjernere Slægtskabsgrad, hvori den ene Gruppe staar til den anden. Denne Forgrening erholder da ligeledes sit Udtryk i de enkelte Afdelingers Retsvæsen saavel som i deres Sprog, deres Sæder og Religion, og et Stamtræ over

Digitized by Google

de germaniske Retsforfatninger lader sig derfor istandbringe, omend med mindre Lethed, saa dog med ikke mindre Sikkerhed, end det er skeet for de forskjellige germaniske Sprogs og Dialekters Vedkommende. Den første og mest gjennemgribende Adskillelse, der gjør sig gjældende inden den germaniske Fællesverden, er den mellem Nordgermaner og Sydgermaner, og i Overensstemmelse hermed maa ogsaa paa Retsomraadet først og fremst Nordgermanernes Lov stilles op som forskjellig fra Sydgermanernes. Retsforfatninger, der tilhøre den ene af disse store Grupper, udvise altid et langt nøiere indbyrdes Slægtskab, end Tilfældet er med hvilkesomhelst, der have hjemme i hver sin Afdeling, en Iagttagelse, som finder sin indre Begrundelse i den Kjendsgjerning, at Fællesfolkets tvende Hovedgrene tidligst have skilt sig ud fra hinanden og derpaa under ulige ydre Livsbetingelser have fortsat Udviklingen af sin Samfundsordning og sit Retsvæsen.

Indenfor den nordgermaniske Stamme maa dernæst atter skjelnes mellem de tre Folkeslag, Danske, Svenske og Nordmænd, og den danske, svenske og norske Ret fremtræder følgelig som ligesaa mange Forgreninger af den nordgermaniske Retsdannelse. Men ogsaa ethvert af disse tre Retsomraader opløser sig igjen, idetmindste for visse Tidsrum, i nye Underafdelinger. Herved er dog en dobbelt Bemærkning at gjøre. Paa den ene Side befandt sig nemlig mellem Danske og Svenske oprindelig Gøternes Folk. De os opbevarede Retssamlinger fra Vest- og Østgøtaland frembyde imidlertid, sammenlignede med dem, der tilhøre de egentlige svenske Landskaber, hverken tilstrækkelige Afvigelser eller, jævnførte indbyrdes, tilstrækkeligt Fællesskab til, at

Digitized by Google

denne, i de ældste Tider stedfundne, Stammeforskjel skulde kunne benyttes i Retshistorien. Paa den anden Side har vistnok Øen Island utvivlsomt modtaget sin Befolkning og dermed ogsaa Grundtrækkene i sit Retsvæsen fra Norge; men de eiendommelige Forhold, under hvilke den islandske Ret udviklede sig, Øens i Aarhundreder opretholdte, politiske Selvstændighed, den høie Grad af Lovgivningsfrihed, som den ogsaa efter Uafhængighedens Tab fremdeles forblev i Besiddelse af, samt endelig dens Underkastelse først under norsk, senere under dansk Herredømme, hvorved den udsattes for vexlende Indflydelser, alt dette meddeler Islands Retshistorie et saa særeget Præg, at dets Retsdannelser ikke kunne jævnstilles med de norske Landskabslove, men maa egnes en særskilt Betragtning ved Siden af Norges og Danmarks.

Den indbyrdes Sammenligning mellem de forskjellige germaniske Retsforfatninger kan med stor Fordel benyttes til at udfylde de mange Huller i vort Kjendskab til hver enkelt af dem og til at belyse deres fælles historiske Udviklingsgang. Vil man imidlertid i den ene eller anden Retning opnaa brugbare Resultater, maa Jævnførelsen ikke, som forhen ofte skede, iværksættes ved vilkaarlig at blande om hverandre til en forvirret Masse en Del løsrevne Enkeltheder fra de forskjelligste Retskilder. Tværtimod kan den alene finde Sted med stadigt Henblik paa de jævnførte Leds Plads i Stammeslægtskabet og med den koldblodigste Overveielse af de Tidsforhold, hvorunder hver enkelt Retssætning er fremtraadt. Maaske vil det være en Del Læsere af Interesse, om jeg her tilføier nogle Ord om den Methode, som efter min Mening bør anvendes i

Digitized by Google

den sammenlignende Retshistorie og særlig for den nordgermaniske Rets Vedkommende.

Det forstaar sig da først og fremst af sig selv, at enhver Retssammenligning forudsætter en forudgaaende nøiagtig og kritisk Bestemmelse af hver enkelt Retsforfatnings Indhold. Selv om man vil indskrænke Jævnførelsen til et eller andet særskilt Retsinstitut, er det ikke nok at betragte dette i og for sig alene. Man maa tværtimod komme til Klarhed med Hensyn til dets Stilling i vedkommende Folks og vedkommende Tidsalders hele Retssystem; sker dette ikke, udsætter man sig for at begaa de krasseste Feiltagelser. Heller ikke maa man lade sig nøie med at kjende Institutets Skikkelse ved et vist Tidspunkt, men altid, saavidt som det overhovedet er muligt, forfølge dets historiske Udvikling opad og nedad; kun ad denne Vei kan dets indre, faste Kjærne udskilles fra de vexlende Former, hvori den klæder sig, og saaledes den Retning paavises, i hvilken Udviklingen gaar.

Dernæst bliver under selve Jævnførelsen stedse at agte paa den Slægtskabsgrad, hvori de forskjellige Retsforfatninger staa til hinanden. Gaaende ud fra de nærmest beslægtede Kredse, maa man først i anden Række tage fat paa de fjernere Stammefrænder. Til disse tør man i intet Tilfælde gaa over, før de hinanden nærmest staaende Retsforfatninger ere blevne underkastede en fuldstændig og alsidig Sammenligning. Saaledes blive f. ex. først samtlige norske Landskabslove at jævnføre indbyrdes og med den islandske Ret, og paa samme Maade hver for sig de svenske og de danske Landskabslove, inden det er tilladt at foretage en Jævnførelse af norsk, svensk

Digitized by Google

og dansk Fællesret. Herved bliver det af særegen Betydning, om det historisk lader sig paavise, til hvilken Tid og paa hvilken Maade vedkommende Retsforfatninger have skilt sig fra hinanden for at danne selvstændige Grene af den fælles Rod. Netop fordi vi med Bestemthed vide, at den islandske Ret omkring Aar 930 er bleven udskilt fra den norske Gulathingsret, maa Studiet af den første tilkjendes en saa fremragende Vigtighed for Belysningen af den norske Retshistorie. Hvor den norske og den islandske Ret nemlig ere indbyrdes overensstemmende, ligger den Slutning nær, at angjældende Retssætninger allerede tilhøre Tiden før 930, medens Afvigelser dem imellem omvendt vække Formodning om, at den ene Retsforfatning eller maaske begge siden hint Tidspunkt have fjernet sig fra det fælles Grundlag, hvorfra de maa forudsættes at være gaaede ud.

Overhovedet maa Jævnførelsen mellem beslægtede Retssystemer tage Ulighederne ligesaa skarpt i Øiesyn som Overensstemmelserne. Medens disse nemlig paa Grund af Slægtskabet paa Forhaand maatte være at vente, opfordrer enhver Afvigelse til en Efterforskning af de Grunde, som forklare dens Indtræden, og naar det lykkes at udfinde dem, aabner sig derved et velkomment Indblik i den indre Udviklingsgang, som de tvende Retsforfatninger have gjennemløbet, saavelsom i de Indflydelser, som derunder have været de bestemmende. En saadan Undersøgelse lettes i høi Grad, naar de Retssystemer, der skulle sammenlignes, have udviklet sig under ydre Omstændigheder, der ere iøinefaldende forskjellige, hvilket f. Ex. er Tilfældet med den islandske Ret ligeoverfor den norske. Paa den

Digitized by Google

ene Side skjønnes Islands ugunstige Naturforhold og den derved betingede økonomiske Tilstand, der grundedes paa Fædrift og ikke paa Kornavl, og paa den anden Side Øens afsides Beliggenhed, der gjorde alt Forsvarsvæsen overflødigt, at tillade os med temmelig stor Sikkerhed at paapege, hvilke Bestanddele af den norske Ret der skyldtes de krigerske Indretninger eller Agerbrugets Behov. En isoleret Stilling, der ligner den islandske Rets ligeoverfor den norske, indtager iøvrigt ogsaa Øen Gotlands Retsforfatning sammenlignet med de øvrige svenske Landskabers Love; i dette Tilfælde er det dog kun politiske, ikke tillige økonomiske Forhold, som fremkalde Isoleringen, og denne kan derfor ikke vise sig saa virksom som for Islands Vedkommende.

Videre kræver fremmed Rets Indflydelse ved enhver Retssammenligning den nøiagtigste Iagttagelse, idet den griber forstyrrende ind i den nationale Retsudvikling. Intet Folk er kaldet til at bestaa ganske for sig selv alene, og Indvirkningen af fremmede Dannelsesspirer kan ligefrem betegnes som et af de vigtigste Midler til Kulturens Befordring. Naar der tales om fremmed Rets forstyrrende Indgreb i den indenlandske Udvikling, maa dette Udtryk derfor kun forstaaes derhen, at der til Retsdannelsens nationale Hovedfaktor er føiet en anden fremmedartet, der, om end paa gavnligste Maade, krydser og afleder den førstes Virksomhed. I den ældre norske Retsudvikling komme især tre fremmede Indflydelser i Betragtning, nemlig den kristne Kirkes, dernæst Englands og endelig Tysklands. Kirkens Indvirkning er dels nedbrydende, forsaavidt som den trænger alle rent hedenske Bestanddele ud af Retsforfatningen, dels opbyggende, idet den fører en

Digitized by Google

lang Række af kirkelige Instituter og Sætninger ind i den nationale Ret. I begge Retninger er denne Indflydelse dog i det Hele taget meget let at opdage, om den end kan være vanskelig nok at forfølge i det Enkelte. En Skildring af den Retsforfatning, der var den herskende i Norden under Hedendommen, er os intetsteds opbevaret i en endog kun tilnærmelsesvis fuldstændig og tillige troværdig Form. Vort Kjendskab dertil maa tværtimod dels uddrages af den senere kristne Tids Tilstande, dels bygges paa enkelte Vidnesbyrd, som findes spredte i den historiske Litteratur. Ogsaa disse ere imidlertid for største Delen først nedtegnede i den kristne Tid, og det maa altsaa staa derhen, hvorvidt den enkelte Beretter var vel underrettet og tillige villig til ufarvet og uforfalsket at meddele, hvad han havde erfaret. Desuden ere de kirkelige Tilstande i Norden selv i fuld Udvikling, og deres Indflydelse paa den nationale Ret gjøre sig derfor ogsaa kun efterhaanden og til de forskjellige Tider i meget forskjelligt Omfang og paa meget forskjellig Maade gjældende. I Begyndelsen lempede Kirken sig saavidt muligt og tildels endog ud over det tilladte Maal efter de hjemlige Forhold; men eftersom den selv vandt sikkert Fodfæste i Rigerne d. e. efter Midten af det 12te Aarhundrede, søgte den at opkaste sig til Landenes Herskerinde og at omdanne deres Retsforfatning efter den kanoniske Rets Grundsætninger, saaledes som disse havde udviklet sig i Kampene fra det 11te til det 13de Aarhundrede. Endelig kommer ogsaa den Omstændighed i Betragtning, at Kristendommen fandt Vei til Norden fra to forskjellige Sider, nemlig fra de britiske Øer og fra Tydskland. I den ældre Tid, omtrent indtil noget over Midten af det

Digitized by Google

11te Aarhundrede, viser den engelske Kirkes Indflydelse sig at være den overveiende og bestemmende; senere afløstes den af den tydske Indflydelse, der støttedes til den Metropolitan-myndighed, som Bremens Erkebispesæde fra nu af formaaede at gjøre stærkere gjældende. Det forstaar sig efter dette af sig selv, at det til Belysning af de ældste kirkelige Indretninger i Norge og paa Island er nødvendigt at anvende den angelsaxiske Kirkeret og til Belysning af de yngre den tydske. — Bortseet fra det kirkelige Omraade, gjør den engelske Indflydelse sig især gjældende i Hirdloven og overhovedet i Hærordningen, tildels ogsaa i andre Grene af Statsretten, hvorover Kongedømmet særlig havde Raadigheden. Det var de nordiske Vikingers Søtog og Erobringer i de vestlige Farvande, som i denne Henseende blev afgjørende. Derfor tilhører ogsaa denne verdslige Del af den engelske Indvirkning fortrinsvis den ældre Tid, omtrent indtil ned i det 12te Aarhundrede. Iøvrigt bør det her i forbigaaende tilføies, at hine Vikingefærder ogsaa have medført en anden Følge, der er af Vigtighed for Retshistorikeren. De engelske Retskilder og historiske Beretninger indeholde nemlig talrige Bemærkninger om Nordboernes egne Retstilstande og yde derved Bidrag til den nordiske Retshistorie, der ere saameget mere værdifulde, som de vedkomme langt ældre Tidsrum end dem, hvorfra nordiske Retskilder ere os overleverede. Omvendt viser den tydske Indflydelse, ligeledes bortseet fra den nys omtalte kirkelige, sig væsentlig betinget af Handelssamkvemmet med de nordtydske Stæder. Den tilhører derfor navnlig den senere Tid, fra det 12te Aarhundrede af, og yttrer sig især paa Bylivets Omraade.

Digitized by Google

En særegen Opmærksomhed bør den, der foretager retshistoriske Undersøgelser, egne den juridiske Terminologi. Den yder ofte, nøiagtig forfulgt, særdeles værdifulde Fingerpeg med Hensyn til visse Retsinstituters fremmede Herkomst. Det er i saa Henseende tilstrækkeligt at henvise til, hvorledes f. Ex. de i den norsk-islandske Ret forekommende *imbrudagar*, der have været Gjenstand for saa mange forkjerte Sprogforklaringer, lade sig føre tilbage til Angelsaxernes *ymbrendæg;* hvorledes Ordet *hirð*, der ikke kan forklares af det oldnorske Sprog, maa afledes af det angelsaxiske *hîrêd*, der bruges i samme Betydning, og gjennem dette af *hîw*, Familie; hvorledes Betegnelsen *stallari* for en af de fornemste Værdighedsbærere inden Hirden gjennem det angelsaxiske *stallere* lader sig forklare af det latinske *stabularius;* hvorledes den oldnorske Titel *gjaldkeri* kun er en Oversættelse af det tydske *Schultheiss* og Udtrykket *ráðsmaðr* i Byloven kun en Gjengivelse af det tydske *Rathmann*, medens Ordet i Oldnorsk egentlig betyder noget ganske andet, nemlig en Forretningsfører, o. s. v. Men ogsaa paa den hjemlige Rets eget Omraade lærer man meget af en omhyggelig Granskning af Terminologien. Tekniske Betegnelser, som den nordiske Ret have tilfælles med alle andre germaniske Stammers, pege med Sikkerhed hen paa de fælles Grundlag for al germanisk Retsudvikling. Udtryk, som ere egne for det norsk-islandske Retssprog, men som enten slet ikke eller kun vanskelig lade sig forklare ved Hjælp af det sproglige Materiale, der nu staar os tilhaands, f. Ex. *arofi*, *alaðsfestr*, *hreppr*, tilhøre i ethvert Fald en meget gammel Tid, hvilket da ogsaa maa gjælde de dermed betegnede Indretninger. Den ældre Terminologis Adskillelse af

Digitized by Google

Retsinstituter, som vi ere vante til sammenstille, f. Ex. af *veð* fra *málajörð* og *stefnujörð*, viser, at de i den ældre Tid ikke betragtedes som sammenhørende, og derfor oprindelig maa være udviklede fra forskjellige Udgangspunkter. At en teknisk Betegnelse ikke findes, tyder paa, at vedkommende Begreb heller ikke fandtes. Brugen af de selvsamme eller i det mindste beslægtede Ord for at betegne forskjellige Instituter lærer os, at disse i den ældre Opfatning fremtraadte som beslægtede eller endog som sammenfaldende, o. s. v. Hvor forsigtig man iøvrigt maa være i at gjøre saadanne Slutninger, har nylig Sofus Bugge i enkelt Tilfælde slaaende paavist. Til de vanskeligste Ord i det norsk-islandske Retssprog havde hidtil hørt Udtrykket *lýrittr*. Ikke alene havde Sprogforskerne forgjæves anstrængt sig for at finde dets Afledning, men ogsaa Juristerne havde uden Held forsøgt at bringe dets forskjellige Benyttelsesmaader ind under et fælles Synspunkt. Som *lýrittareiðr* betegne de norske Landskabslove en Renselseseð, som den Anklagede aflagde selvtredie, og *lýrittarsteinar* kaldes i Magnus Lagabøters Landslov visse Grændsestene; den ældre islandske Ret betegner som *lýrittarvörn* eller *lýrittarvarðsla* et i lovlige Former nedlagt Forbud, hvorved Grundeieren kunde forebygge visse Indgreb i sin Eiendomsret, og den i en Retstvist indviklede, eller ogsaa Goden, kunde hindre Modparten, Dommerne, Vidnerne eller de Edsvorne fra visse processuelle Skridt. Endelig er der saavel i norsk som islandsk Ret desuden Tale om at *kaupa lagakaupi ok lýrittar*. Hvorledes skulde alle disse Anvendelser af et og samme Ord bringes ind under én Hat? Udgaaende fra sin Tydning af en helsinglandsk Runeindskrift har imidlertid den

Digitized by Google

nævnte Forsker nu godtgjort (Rune-Indskriften paa Ringen i Forsa Kirke i Nordre Helsingland, Kristiania 1877), at *lýrittr* kun er en senere, i Talebrugen afsleben Form for *lýðréttr* og altsaa ligefrem betyder Folkets Ret, Landsret. Det kan følgelig sammensættes med de mest forskjellige Ord, idet det overalt kun virker forstærkende og ganske paa samme Maade som i andre Forbindelser Sammensætning med *lög-*, *laga-* eller *skap-* alene betegner vedkommende Ed, Sten, Kjøb eller Forbud som fuldt lovmæssige. Alle Slutninger, som man af Udtrykkets ligelydende Anvendelse i forskjellige Tilfælder har villet drage med Hensyn til disse Tilfælders eget indre Slægtskab, falde saaledes bort.

Formaalet for den sammenlignende Retshistorie gaar ud paa at bringe til klar Erkjendelse saavel den Enhed, der principielt hersker ogsaa paa Rettens Omraade, som Retsudviklingens skridtvise Forgrening hos de nordgermaniske, dernæst hos samtlige germaniske og sluttelig ogsaa hos alle fjernere beslægtede, til den store ariske Folkegruppe hørende Stammer. Herved læres tillige Retsforfatningen hos hver enkelt af dem fuldstændigere og grundigere at kjende. Dette endelige Formaal maa i vore Dage haves skarpt for Øie af enhver, der i større eller mindre Omfang overhovedet vil befatte sig med retshistoriske Studier. Men forfeilet vilde det paa den anden Side ogsaa være, at begynde med Enden, og meget og møisommeligt Arbeide maa endnu nedlægges paa de enkelte Retsforfatningers Omraader, før det kan lykkes med nogen Grad af Sikerhed at naa endog kun det første af de tre saaledes betegnede Trin. I det høieste turde Sammenligningen

Digitized by Google

allerede nu kunne gjennemføres for nogle enkelte dertil særskilt egnede Retsinstituters vedkommende.

Af stor Betydning for den sammenlignende germaniske Retshistorie er derimod ogsaa paa Studiets nuværende Standpunkt den omhyggelige Bestemmelse af Retskildernes Alder og Tilblivelsesmaade hos hver enkelt Stamme, idet en methodisk Jævnførelse den foruden simpelt hen er en Umulighed. For de forskjellige Grene af den nordgermaniske Hovedafdeling skal her en saadan Oversigt over den ydre Retsudvikling meddeles. Dog vil Afhandlingens begrændsede Plan ikke tillade en udtømmende Begrundelse af Fremstillingens Enkeltheder, ligesaa lidt som denne vil blive ført længere ned end til Begyndelsen af den nyere Tid. Udkastets Hensigt er at tjene retshistoriske og ikke dogmatiske Formaal, og for Kjendskaben til de nyere Retskilder er der desuden allerede af andre bleven sørget.

I. DE NORSKE RETSKILDERS HISTORIE.

A. LANDSKABSLOVENES TIDSALDER.

§ 1. RETSUDVIKLINGEN.

Efter forhen at have været delt i omtrent 30 mere eller mindre selvstændige Stater, blev Norge først i den anden Halvdel af det 9de Aarhundrede af Kong Harald Haarfagre samlet til et enkelt Rige. Trods mange Rystelser, der truede dets Bestaaen, opretholdt Landet med Held sin Enhed og Selvstændighed, indtil det i Slutningen af det 14de Aarhundrede traadte ind i Unionsforbindelser, først med Sverge og siden ogsaa med Danmark. Dog

Digitized by Google

ledsagedes Rigsenheden ikke før i den 2den Halvdel af det 13de Aarhundrede af Enhed i Retsvæsen. Vistnok havde i Norge en Del af Fortidens Smaastater, Fylkerne, allerede meget tidlig sluttet sig sammen til større Landsdele, hvis Foreningspunkt var de aarlige Thingforsamlinger, og som derfor opkaldtes efter det fælles Thingsted. I det Nordlige fremtræder saaledes det af 8 Fylker bestaaende Landskab Throndhjem *(Þrándheimr)* fra gammel Tid af som en afsluttet Helhed og betegnes efter det fælles Thingsted paa Frosta med Navnet *Frostuþingslög.* Længere mod Syd kan Vestkystens *Gulaþing* paavises allerede at have været til omkring Aaret 930. I det Indre af Landet, nærmere den svenske Grændse, laa Oplandene, hvis Thing med et ældre Navn kaldtes *Heiðsævisþing*, med et yngre *Eiðsifaþing.* Længst mod Sydost endelig laa langs med Kysten Landskabet Viken med det fra det 11te Aarhundredes Begyndelse sammentrædende *Borgarþing*, der stod i nærmere Forbindelse med *Eiðsifaþing.* Men hvert af disse Thingforbund eller Lagdømmer havde sin egen Ret og sin egen Lovgivning, og til Lagdømmerne, ikke til Riget, slutter sig derfor Retskildernes Historie. — Iøvrigt have Lagdømmerne ingenlunde til alle Tider havt det samme Omfang. Tværtimod vise de sig allerede tidlig tilbøielige til at udvide sig paa Bekostning af de omkringliggende, endnu ikke i noget Forbund optagne Distrikter. Som Gjennemgangsled benyttes herved af og til saadanne nytilkomne Bygders Indlemmelse i Retsfællesskabet, uden at dette samtidig udstraktes til Thingfællesskab. Saaledes dannedes i Aarene 933—34 Gulathing kun af Hørdafylke, Sygnafylke og Firdafylke. I Begyndelsen af det 12te Aarhundrede se vi ogsaa Egdafylke, Rygjafylke og Søndmøre delagtige deri og det paa en

Digitized by Google

saadan Maade, at det sidstnævnte Landskab maa formodes helt nylig at have sluttet sig til Lagdømmet. I den anden Halvdel af det 13de Aarhundrede sende derimod ogsaa Hallingdal, Valders og Raabygdelagen Repræsentanter til Thinget paa Gula. Paa sin Side besøges Frostathing endnu ved Slutningen af det 12te Aarhundrede kun af Repræsentanter for de 8 Fylker i Throndhjem; men Frostathingsloven gjaldt allerede paa den Tid i de 4 udenfor Agdenæs liggende Fylker, Romsdalen, Nordmøre, Namdalen og Haalogaland, og i den anden Halvdel af det 13de Aarhundrede deltog ogsaa de tre førstnævnte af disse Landskaber i Thinget paa Frosta, medens Haalogaland derimod ligesom ogsaa Jæmteland og Herjedalen fremdeles bibeholdt sin Selvstændighed. Borgarthing omfattede endnu i Begyndelsen af det 12te Aarhundrede kun 3 Fylker, Vestfold, Vingulmark og Ranrike; men omkring Midten af det samme Aarhundrede er der kommet et 4de til, nemlig Grønafylke. Eidsivathing endelig talte indtil Midten af det 12te Aarhundrede ligeledes kun 3 Fylker, Heinafylke, Hadafylke og Raumafylke, hvorimod et Aarhundrede senere ogsaa Gudbrandsdalen og Østerdalen deltog deri. For Retskildernes Historie besidde de Ændringer, som de enkelte Thingforbunds Grændser i Tidernes Løb have undergaaet, naturligvis kun en meget underordnet Betydning, og jeg henviser derfor med Hensyn til Begrundelsen af mine, fra andres i meget væsentlige Punkter afvigende Opfatning til min Afhandling „Gulaþing," der, uagtet allerede skreven for 4 Aar siden, nys (1877) er udkommen i Ertsch og Gruber's Allgemeine Encyclopædie der Wissenschaften und Künste, Section I, Bind 96, Side 377—418.

Fra gammel Tid af tillaa den besluttende Myndig-

Digitized by Google

hed Folkeforsamlingen, Lagthinget, i hver enkelt Landsdel *(lögþing* eller *allsherjarþing*, ogsaa *alþingi)*, eller, nøiagtigere, et inden Thinget virkende, engere Udvalg, Lagretten *(lögrétta)*. Men da det var Kongens Embedsmænd, der udsaa Medlemmerne af dette Udvalg, og da Kongen pleiede enten personlig at overvære Forhandlinger eller idetmindste at sende betroede Raadgivere derhen for at frembære hans Ønsker for Folket, kunde det ikke undgaaes, at han øvede en meget betydelig Indflydelse paa Beslutningerne. Uagtet denne Indflydelse i sig selv ingenlunde var indskrænket til den egentlige Lovgivningsgjerning, gjorde den sig imidlertid ifølge Sagens Natur stærkest gjældende paa dette Omraade, og heri ligger Forklaringen til, at de historiske Kilder oftere tilskrive enkelte Konger en lovstiftende Virksomhed, som dog alene kunde udøves middelbart, da Magten til at give Love jo ikke tilkom dem, men Folket. Saaledes betegnes allerede Kong Halfdan Svarte (død omkring 860) som Oplandenes tidligste Lovgiver[1]). Haakon Adelstensfostre (933—961) tilskrives snart Gulathingslovens Indførelse[2]) snart ogsaa Frostathingslovens[3]) eller Eidsivathingslovens[4]) og snart Istandbringelsen af en for hele Riget bestemt Lovgivning[5]); da allerede Sighvat

[1]) Heimskringla, Hálfdanar s. svarta, Kap. 7, S. 47, og Hákonar s. góða, Kap. 11, S. 90; Flbk. I. S. 563 og 54; FMS., I. Kap. 20, S. 31.

[2]) Ágrip, Kap. 5, S. 382; den legendariske Ólafs s. ens helga Kap. 31, S. 23.

[3]) Heimskr. Hákonar s. góða, Kap. 11, S. 90; FMS. I. Kap. 20, S. 31; Flbk I. S. 64.

[4]) Ólafs s. helga ed. Munch og Unger, Kap. 10, S. 9; FMS. IV. Kap. 9, S. 17—18.

[5]) Fagrskinna § 29, jfr. Eigla Kap. 66 og 71, S. 156 og 169.

Digitized by Google

Skald i sine Bersøglisviser kalder ham en høit elsket Lovgiver, have disse Angivelser i ethvert Fald Krav paa Opmærksomhed. Endelig betegnes Olaf den hellige altid som den egentlige Grundlægger af den norske Retsforfatning, om det end tillige indrømmes, at Haakon den godes Lovgivning har været ham til Nytte[1]). Bortse vi fra de Angivelser, der kun i almindelige Udtryk nævne Kong Olafs Lovgivning[2]), berettes det os, at han først med de forstandigste Mænds Raad reviderede de Love, som Kong Haakon den gode havde istandbragt for Throndhjem, og navnlig at han med Biskop Grimkells og andre Geistliges Hjælp ogsaa lod forfatte en Kristenret. Videre siges han senere at have skaffet denne Kristenret Gyldighed ogsaa i Rigets øvrige Dele[3]), ligesom han tillige skal have underkastet Oplandenes Ret, om ikke den første Bearbeidelse, saa dog en Omarbeidelse[4]). Naar det samtidig heder, at han benyttede Kong Haakon den godes Love i sin Lovstiftning, maa dette vel derimod nærmest blive at forstaa som en Antydning af, at han ligeledes har foretaget en Revision af Gulathingsloven. Endelig skal han ogsaa for sin Hird have udgivet en saakaldet Hirðlög eller Hirðskrá, hvorved den hele

[1]) Fagrskinna anf. St.

[2]) Adam af Bremen II. Kap. 55, S. 326; Saxo Grammaticus X. S. 514—15. Theodoricus Monacus Kap. 16. Desuden de rent kirkelige Kilder, hvortil nu ogsaa særlig kan føies den i Heilagra manna sögur II optagne Ólafs s. hins helga Kap. 1, S. 159—60.

[3]) Heimskr. Ólafs s. helga Kap. 56, 58, 62 og 111, S. 258, 261, 266 og 336.

[4]) Sammesteds Kap. 120, S. 349; jfr. den legendariske Saga Kap. 31, S. 23.

Digitized by Google

Hirdtjeneste omordnedes[1]). Ved at omtale disse Lovarbeider vide nogle faa Kilder at berette, at Kongen skulde have ladet dem skriftlig optegne[2]), og et Par andre tale om en Retsbog kaldet *Grágás*, som hans Søn Magnus den gode skulde have ladet skrive for Throndhjem[3]). Imidlertid kan ingen af disse Efterretninger ansees for paalidelig. De forklares derimod let ved den Omstændighed, at man allerede tidlig vænnede sig til at betragte Landets nedarvede Ret og dens Gjengivelser i Skrift som Hellig Olafs Love, og ved, at man tillige i den af Kong Magnus afgivne Forsikkring om at gjenindføre den Retstilstand, som hans Fader havde bragt i Orden, troede at se et Løfte om en Kodifikation af denne Ret. Den kirkelige Lovgivning haandhævedes, efterat Kristendommen var bleven Statsreligion, som en Del af den verdslige. Dog pleiede man ved dens Behandling at tage Biskopperne med paa Raad. Blot om en saadan raadgivende Deltagelse tør det forstaaes, naar de historiske Kilder betegne Biskop Grimkell som Olaf den helliges Hjælper under hans kirkeretslige Lovarbeide, eller naar Retskilderne fortælle om en paa Øen Moster i Hørdaland af dem begge i Fællesskab afholdt Thingsforsamling, hvor Grundtrækkene i den nye Kristenret skulle være blevne faststillede[4]). Kun med Hensyn til Hirdskraaen synes Kongen at have havt friere Hænder, idet Folket som saadant ingen Indflydelse øvede paa dens

[1]) Heimskr. anf. St. Kap. 55, S. 258.

[2]) Theodoricus Monachus Kap. 16; Legenda de S. Olavo S. 530—31 (hos Langebek II); jfr. Saxo S. 515.

[3]) Sverris s. Kap. 117, S. 277; Flbk. II S. 636—7 og Heimskr. Magnús s. góða Kap. 17, S. 528.

[4]) GÞL. §§ 10, 15, 17; FÞL. III § 1.

Digitized by Google

Skikkelse, hvorimod rigtignok Hirdmændene selv her havde et afgjørende Ord i Sagen. Foruden Olaf den hellige skal iøvrigt ogsaa Kong Olaf Kyrre særlig have været virksom paa dette Omraade[1]). — Ved Siden af Lovgivningen var selvfølgelig ogsaa Sædvaneretten af Vigtighed. I Særdeleshed synes dens Betydning for Privatretten at have været ganske overveiende. Sandsynligvis havde dette Led i Retsudviklingen ligesom i Sverige og paa Island en særskilt Støtte i Retsforedrag, som det aarligaars ved Thingforsamlingerne paalaa en egen, dertil udseet Ombudsmand, Lagmanden *(lögmaðr)*, at holde. Dog er dette sidste Punkt Gjenstand for stærk Meningsforskjel, og jeg henviser desangaaende til min Afhandling „Ueber das Alter des Gesetzsprecheramtes in Norwegen“[2]).

De her skildrede Tilstande bestod i det væsentlige uforandrede indtil Midten af det 12te Aarhundrede. I dettes første Halvdel, altsaa omtrent samtidig med den norrøne Litteraturs Begyndelse, opstod de Retsoptegnelser, som man pleiede at kalde Hellig Olafs Love. Det var Privatarbeider, hvis Fremstilling nærmest synes at have sluttet sig til Lagmændenes nys omtalte Retsforedrag, og som alene erholdt den nævnte Betegnelse, fordi man i dem troede at besidde en uforfalsket Overleverelse af Landsretten, hvis Skaber man ansaa den hellige Olaf at være. Under den Strid, som Erling Skakke i Aaret 1164 eller lidt tidligere førte med Er-

[1]) Heimskr. Ólafs s. Kyrra, Kap. 3—4, S. 630—31; Fagrskinna § 220; Morkinskinna S. 126.

[2]) Festgabe zum Doctor-Jubilæum des Herrn Hofraths und Professors Dr. Ludwig Arndts (1875).

Digitized by Google

kebiskop Eystein, kunde den førstnævnte derfor ikke blot paaberaabe sig *lög hins helga Ólafs konungs*, men allerede i selvsamme Betydning de Retsbøger, som man havde i Throndhjem *(lögskrá Þrænda, lögbækr)* [1]). Om authentisk gjældende Lovbøger var imidlertid herved saa lidet Tale, at Erling selv nævner de Afvigelser, der herskede mellem de forskjellige Optegnelsers Ordlyd. Dog indtraadte der heri kort Tid efter en Forandring, som gav Retskildernes Udvikling i Landet en ny Karakter. Da Erling Skakke nemlig i det angivne Aar kom overens med Erkebiskop Eystein om, at denne skulde krone hans Søn Magnus, saa han sig nødsaget til at kjøbe denne Kirkens Understøttelse ved Hjælp af betydelige Indrømmelser, blandt hvilke særlig synes at have været optaget et Løfte om, at de gjældende Landskabslove skulde underkastes en Revision i Erkebiskoppens Interesse. Da de historiske Kilder overhovedet ikke angive Indholdet af Erlings Aftale med Erkebiskoppen, nævne de vistnok heller ikke denne Revision med et eneste Ord. Imidlertid vise de Retssamlinger, der ere os bevarede, at en Revision af den nedarvede Text i det mindste for Gulathingets og Frostathingets vedkommende virkelig har fundet Sted, og at de Afsnit deraf, som indeholdt Kirkeretten, ved denne Leilighed undergik en Ændring, hvorved de kirkelige Interesser særlig varetoges. De ældre Retsbøger, der betegnedes ved Hellig Olafs Navn, men savnede al officiel Autoritet, traadte derfor nu tilbage for den nye Redaktion af Landskabslovene, der var bleven til paa Statsmagtens

[1]) Fagrsk. § 268, S. 179—80; jfr. Heimskr. Magnús s. Erlingssonar, Kap. 21, S. 795—7.

Digitized by Google

egen Foranstaltning og saaledes var forsynet med Legalitetens Stempel. Dette Fortrin forblev dog kun i faa Aar ubestridt. Ikke før var nemlig Kong Sverre optraadt som Thronprætendent mod Kong Magnus, før han angreb de af denne udstedte Love og de Indrømmelser, han deri havde gjort Kirken, som udgaaede fra en uretmæssig Regent og derfor i sig selv ugyldige. Under en Trætte, som i den Anledning i Aaret 1190 reiste sig paa selve Thinget mellem Kong Sverre og hans Erkebiskop, Erik, beraabte den første sig paa Thrøndernes gamle Retsbog, netop hin Graagaas, der skulde skylde Magnus den gode sin Optegnelse, eller, som han ogsaa udtrykte den samme Henvisning, paa Hellig Olafs Love, medens hans Modstander derimod ved Siden af *Guðs lög rúmversk*, d. e. den kanoniske Ret, og de af Paverne givne Privilegier, anførte *„þá bók er Gullfjöður er köllud ok rita lét Eysteinn erkibiskup“* [1]). Bønderne stillede sig imidlertid paa Kongens Side, og dermed var Tilladeligheden af at paaberaabe de ældre Retsbøger indtil videre fastslaaet. Fra nu af løb derfor i Virkeligheden to Sæt Gjengivelser af Landskabslovene jævnsides om i Landet, de ældre, der bar Hellig Olafs Navn, og de nyere, der skyldtes Magnus Erlingssøn og betegnedes ved hans Navn. Hvilke af disse egentlig vare de gjældende, henstod uafgjort. Hvad særskilt Thronarvefølgen angik,

---

[1]) Sverris s. Kap. 117, S. 277 jfr. Kap. 112 S. 270. Ved „Gullfjöður“ maa man ikke, som de fleste Nyere gjøre, forstaa en af Erkebiskoppen ensidig udstedt Kristenret, men kun et Exemplar af den af Kong Magnus Erlingssøn under Erkebiskoppens Medvirkning reviderede Frostathingslov. Den sidste indeholdt en i kirkelig Retning bearbeidet Kristenret; ved Siden af en saadan var der ingen Plads for endnu en, af Erkebiskop Eystein ensidig udstedt.

Digitized by Google

holdt det klerikale Parti indtil langt ind i det 13de Aarhundrede fast ved Kong Magnus Erlingssøns Lovgivning, medens Birkebeinerne stedse beraabte sig paa Hellig Olavs Love[1]). Til praktisk Brug opstod desuden blandede Texter, hvori man i den Udstrækning, som ansaaes nødvendig, sammenstillede de hinanden modsigende Bestemmelser i de to Redaktioner, for efter Behov at kunne benytte den ene eller den anden. Først efterhaanden udviklede der sig under Haakon den gamles lange Regjering (1217—63) i de forskjellige Lagdømmer paany Retsenhed og Retssikkerhed. Denne Konge kom nemlig overens med den daværende Erkebiskop Sigurd (1230—52) om en Kristenret, der i senere Forordninger oftere omtales[2]), og som synes at være bragt istand i Aaret 1244 samtidig med en udførligere Revision af Landskabslovene.

Forøvrigt er ingenlunde alt, som er at sige om den ældre Tids Retskilder, udtømt ved en Redegjørelse for Landskabslovenes og Hirdskraaens Historie. Sagaer, der helt eller delvis kunne henregnes til Eventyrenes Klasse, berette om de saakaldte víkingalög d. v. s. de Bestemmelser, som Vikinger antog for sig selv[3]), og hermannalög d. v. s. Bestemmelser for Krigsmænd[4]), eller de gjengive uden at benytte disse Betegnelser Indholdet

[1] Jfr. min Afhandling „Norwegens Schenkung an den heiligen Olaf", i Denkschriften der Münchener Academie der Wissenschaften, Klasse I, Bind XIV, Afdeling II S. 104—6 (1877).

[2]) Norges gamle Love III No. 3, 46 og 66, S. 18, 117 og 153—4; jfr. Árna bps. s. Kap. 36, S. 729.

[3]) Örvar Odds s. Kap. 10, S. 194; Ynglinga s. Kap. 47, S. 33; Gaungu-Hrólfs s. Kap. 36, S. 351.

[4]) Vatnsdœla Kap. 2, S. 4.

Digitized by Google

af den Slags Vedtægter [1]). Det er Retsregler, der have ikke ringe Lighed med Bestemmelserne i de senere Hirdlove og i de saakaldte Kong Frodes Love, hvis Sammenhæng med de danske Vikingetog nylig med saamegen Ret er bleven fremhævet [2]). Paa ren historisk Grund træffe vi dernæst Bjarkøretten *(bjarkeyjarréttr)*, hvis Betydning dog kun foreligger os fuldt forstaaelig i dens seneste Skikkelse. Fra først af synes den at have udgjort en Handels- og Søret, der gjaldt paa Kjøbefærder og Markedspladse, hvor Landbefolkningen i kortvarige Handelsstævner traf sammen med de fremmede Kjøbmænd, samt ved de store Fiskerier, der ligeledes til bestemte Tider drog en Mængde Mennesker sammen paa et enkelt Sted. Den Omstændighed, at den samme Betegnelse, som tilmed i sproglig Henseende er vanskelig at fortolke, ogsaa var i Brug i Sverge og Danmark, peger langt tilbage i Tiden, og virkelig nævner allerede Rimbert i Ansgars Levnedsbeskrivelse Birka som et Sted i Sverge, hvor der var mange Handelsfolk nærværende, og hvor store Rigdomme ophobedes. Eftersom der imidlertid dannede sig faste Kjøbstæder i Landet, antog Bjarkøretten, dog uden tillige at opgive sin forrige Betydning [3]), ogsaa Karakteren af en Bylov, der gjaldt overalt og for alle Forhold inden den enkelte Kjøbstads Omraade

---

[1]) F. Ex. Flóamanna s. Kap. 2 S. 120; Ynglinga s. Kap. 34, S. 28 og Heimskr. Olafs s. Tryggvasunar, Kap. 101, S. 203; dernæst ogsaa Þorvalds s. víðförla, Kap. 1, S. 37 og Flbk. II S. 469 og 472 og navnlig Hálfs kgs. s. Kap. 10 og 16, S. 37 og 53—4 samt Jómsvíkinga s. Kap. 24, S. 75—6.

[2]) Joh. Steenstrup, Indledning i Normannertiden S. 311, 350 jfr. S. 290—1.

[3]) Jfr. *Bjarkr.* II § 42 og IV.

Digitized by Google

(takmark). Paa denne Maade bruges Ordet allerede i Optegnelsen af de Privilegier, som Olaf den hellige skal have bevilget Islænderne, og som foreligger os i Skikkelse af en offentlig Erklæring, afgiven omkring Aar 1083 af Biskop Gizur og nogle andre islandske Høvdinger[1]), og paa samme Vis benyttes det i Beretningerne om Sigurd Ranesøns, i Begyndelsen af det 12te Aarhundrede stedfundne Proces[2]). Medens Hærtogenes Ophør allerede tidlig bragte Vikingelovene ud af Brug, har Bjarkøretten derimod under Stædernes Udvikling uafbrudt tiltaget i Vigtighed, og den fremtræder i det mindste fra det 12te Aarhundrede af Side om Side med Landskabslovene som en særegen, lokal Retssamling for Rigets større Byer.

Endelig kan man i en videre Forstand til Retskilderne ogsaa henregne de saakaldte Retterbøder *(réttarbætr)* d. e. Retsforbedringer. Det er Forordninger, der paa egen Haand ere udstedte af Kongerne, Paverne eller Rigets Erkebiskopper eller Biskopper, og ikke altid ere lette at skille fra almindelige Diplomer. De angaa efter Omstændighederne snart det hele Rige, snart enkelte Landsdele og indeholde for det meste kun offentlig Ret. Naar de derimod havde til Hensigt at ændre Privatretten, Strafferetten, Processen eller andre i Landskabslovene selv behandlede Punkter, maatte de først forelægges Lagthinget til Antagelse. De staa derfor væsentlig i samme Forhold til Landskabslovene, som Kapitularierne i det frankiske Rige til dettes Love.

---

[1]) Kgsbk. § 248; Diplom. island. I No. 21, S. 64—70.

[2]) Jfr. Gustav Storm, Sigurd Ranesøns Proces (1877).

Digitized by Google

§ 2. LANDSKABSLOVENE.

Af de 4 Landskabslove, der svarede til Rigets 4 store Lagdømmer, ere kun de to, Gulathingsloven og Frostathingsloven, blevne os nogenlunde fuldstændigt opbevarede, hvorimod der af de to andre, Borgarthingsloven og Eidsivathingsloven ikke er synderligt mere end de kirkeretslige Afsnit tilovers. Saavel denne Omstændighed, som den dermed i Forbindelse staaende, at der ogsaa af de tvende førstnævnte Retssamlinger haves langt flere Haandskrifter af den kirkeretslige Del end af den verdslige, lader sig simpelt hen forklare ved, at den ældre Ret forblev ulige længere i Brug paa det kirkelige end paa det verdslige Omraade. Meget forskjelligartet er imidlertid den Skikkelse, hvori disse Love eller Brudstykker af Love ere blevne reddede fra Undergang, og hverken deres Form eller Indhold foreligger netop saaledes, som de fra først af nedtegnedes. I mange Henseender minder Fremstillingsmaaden, som allerede bemærket, endnu om mundtlig Tale, og i enkelte Tilfælder bruges endog Udtryk, der vise tilbage paa Lagmandens Retsforedrag (f. Ex. *hér i Gula*, GÞL §§ 3 og 4; *uppsaga laga várra* FÞL X § 1 sammenlignet med Betegnelsen *lögtala* i EÞL I § 10; *nú er kristinréttr taldr slíkr sem vér komum minni á, skortir nokkut á, þá bœti biskupar yfir með sinum réttindum, geymi vár Jhesus Christus, Amen* BÞL I § 18 og II § 27). Paa andre Steder er denne Udtryksmaade bleven mere udvisket og giver tilkjende, at den os opbevarede Text allerede er bleven underkastet flere eller færre Bearbeidelser. Sproget er i Almindelighed det 13de Aarhundredes; men indimellem er der af og til bleven staaende Former, der tilhøre det 12te (f. Ex. *at uppvesande sole*, GÞL §§ 3

Digitized by Google

og 266). Med Hensyn til Indholdet er Texternes ringe Grad af Oprindelighed endnu langt stærkere fremtrædende. Fra først af synes hver Retsbog at have været sammensat af en Række selvstændige Afsnit, Bolker *(bálkar)*, der behandlede hver sit Emne. Forrest blandt disse stod *Kristindómsbálkr* d. e. Kirkeretten, derpaa fulgte i Regelen en *Kaupabálkr* d. e. Kontraktsret, *Landsleigubálkr* d. e. Leilændingsret, *Oðalsbrigði* d. e. Odelsret, *Kvennagiptir* d. e. Ægteskabsret, *Erfðabálkr* d. e. Arveret, *Mannhelgi* d. e. Læren om legemlige Krænkelser, *Þjófabálkr* d. e. Afsnittet om Tyveri samt en *Útferðarbálkr* d. e. Reglerne om Søforsvarsvæsenet. En *Þingfararbálkr*, som behandlede Thingordningen, blev vistnok forudskikket, men regnedes dog ikke med til selve Retsbogen; paa den anden Side tilføiedes gjerne et særskilt Afsnit, hvori man havde samlet Retterbøderne d. v. s. de nye Love, som vare udkomne efter selve Textens Afsluttelse. I Tidens Løb fraveg man imidlertid efter Omstændighederne denne Ordning. Frostathingslovens Text er, saaledes som den foreligger os, delt i 16 Bøger, der altsaa træde istedetfor dens ældre, men ikke ganske udviskede Inddeling i Bolker. Undertiden udvidedes en og anden Underafdeling til halvveis selvstændige Afsnit, en Stilling som f. Ex. *Leysingslög* og *Hvalréttr* d. e. de Frigivnes Ret og Strandretten indtage i Gulathingsloven. Foruden de i et eget Slutningsafsnit tilføiede nye Bestemmelser sees andre ogsaa optagne i selve Retsbogens Text og det, hvadenten de oprindelig skrive sig fra Konger, Paver eller Erkebiskopper. Dels ved saadanne Tillæg, dels ogsaa ved at man samtidig benyttede sig af flere, indbyrdes ikke ganske ligelydende Forarbeider, eller endog lod indflyde nye Bemærkninger af

Digitized by Google

egen Redaktion, opstod der ved Slutningen af eller ogsaa midt inde i de forskjellige Afsnit Artikler, der ikke udvise nogen nær Sammenhæng hverken med det umiddelbart foregaaende eller med det, som følger lige efter. Paa Grund heraf støder man i Texterne ikke sjelden dels paa Gjentagelser, dels paa ligefremme Selvmodsigelser, idet en og den samme Bestemmelse, kun gjengivet i en noget forandret Ordlyd eller med større eller mindre Udførlighed, samtidig findes indskudt paa forskjellige Steder, eller ogsaa nyere Ret sees optagen, uden at den ældre Bestemmelse af modsat Indhold er bleven strøgen. Endnu oftere ere Retssætninger blevne staaende, om hvilke det med Sikkerhed kan antages, at de uden ligefrem at være ophævede dog paa den Tid, hvortil Bearbeidelsen af vedkommende Text af andre Grunde bestemt maa henføres, ikke praktiseredes i den Skikkelse, hvori de foreligge os. Det er klart, at man altid maa tage Hensyn til denne Texternes Tilblivelseshistorie, naar man i retshistorisk Øiemed vil benytte dem.

De hidhørende Retsbøger ere:

1) Gulathingsloven *(Gulaþingslög)*[1]. Kun i et eneste Haandskrift, den saakaldte Codex Ranzovianus, foreligger denne Retssamlings Text os nogenlunde fuldstændig. Den fremtræder deri som en Sammenarbeidelse af tvende forskjellige Lovredaktioner, af hvilke den ældre bar Olavs Navn, men uden al Tvivl kun har været et Privatarbeide fra Begyndelsen af det 12te Aarhundrede, medens den anden derimod indeholdt den af Magnus

[1]) Jfr. min Afhandling: „Die Entstehungszeit der älteren Gulaþingslög", i „Abhandlungen der Kgl. bayerischen Academie der Wissenschaften, Klasse I, Bind XII, S. 97—170 (1872).

Digitized by Google

Erlingssøn fremkaldte Revision af Landskabets Ret. Den sammenarbeidede Text selv synes at tilhøre det 13de Aarhundredes Begyndelse. I dens kirkeretslige Afsnit samt enkeltvis ogsaa paa et Par andre Steder angives udtrykkeligt, hvilke Bestemmelser der ere tagne fra den ene eller den anden af disse Redaktioner, og hvilke der fandtes gjengivne i dem begge. I de efterfølgende Afsnit mangle i Regelen saadanne Angivelser, dog vistnok kun fordi de her ikke ansaaes ligesaa vigtige eller nødvendige. Foruden Hovedhaandskriftet besidde vi Brudstykker af 4 andre Membraner. Af disse høre atter tvende til de af begge Redaktioner sammenarbeidede Texter; den tredie gjengiver uforfalsket den ældre Redaktion, medens den fjerdes Karakter derimod ikke nærmere lader sig bestemme. Ved Enden af Codex Ranzovianus findes en historisk Redegjørelse for det Antal Skibe, som de enkelte Fylker havde at stille til Krigsflaaden, desuden et saakaldet *saktal*, forfattet af Bjarne Maardssøn i Begyndelsen af det 13de Aarhundrede samt endelig de første Led af en Freds- og Forligsformel, midt i hvilken Haandskriftet tvært afbrydes.

2) Frostathingsloven *(Frostuþingsløg)*[1]). Ogsaa af denne Retsbog foreligger kun en enkelt nogenlunde fuldstændig Text, hvis eneste Haandskrift, Codex Resenianus, desuden i Aaret 1728 ved Ildsvaade gik tabt og derfor alene kjendes gjennem yngre Afskrifter. Ved Siden heraf haves dog 2 fuldstændige og 4 ufuldstændige Haandskrifter af Kristenretten saavelsom Brudstyk-

---

[1]) Jfr. min Afhandling: „Die Entstehungszeit der Frostuþingslög“, i „Abhandlungen der Kgl. bayerischen Academie der Wissenschaften, Klasse I, Bind XIII, S. 1—84 (1875).

Digitized by Google

ker af 4 andre Membraner, der synes at have indeholdt fuldstændige Texter af Retssamlingen. Som allerede ovenfor nævnt, viser Codex Resenianus os Loven inddelt i 16 Bøger. Af disse omhandler den 1ste Thingordningen, den 2den og 3die Kristenretten; den 16de er en Samling af nye Bestemmelser. Desuden forudskikkes der en dobbelt Indledning, hvis Tilblivelsestid er vanskelig at komme paa det rene med, fordi Huller i Haandskriftet have ladet Slutningen af dens første Del samt baade Begyndelsen og Slutningen af dens anden gaa tabt for os. Dog synes med Bestemthed at fremgaa, at Indledningens anden Del er ældre end den første, at den er bleven given paa et Ørething og kun for det egentlige Throndhjem, og at den er opstaaet samtidig med Lovens Inddeling i 16 Bøger, hvorimod den første Del tydelig viser sig at være en Forordning, som Kong Haakon den Gamle under en Rigsforsamlings Medvirkning udgav for sit hele Rige og først senere lod indtage i Frostathingsbogen. Da den efterfølgende Kristenret øiensynlig maa være den samme, som Kong Haakon og Erkebiskop Sigurd i Fællesskab istandbragte, og hvis Udgivelse af vægtige Grunde kan henlægges til Aaret 1244, og da der for Retsbogens øvrige Dele ingen Foranledning findes til at antage nogen anden Tilblivelsestid, tør man formode, at Kong Haakon netop i dette Aar har foretaget en Revision af den hele Lov og ved denne Leilighed saavel ladet Samlingen inddele i 16 Bøger og i Samraad med Erkebiskop Sigurd ladet Kristenretten omarbeide, som ogsaa foran tilføiet den nævnte ældre Indledning. Den første Del af Indledningen derimod stemmer efter sit Indhold særdeles vel med Angivelserne i en historisk Kilde om Kong Haa-

Digitized by Google

kons Strafferetslovgivning[1]) saavelsom med de Udtog af denne, der meddeles i *Járnsíða* og i en Samling af Retterbøder, der findes tilføiet den almindelige Landslov[2]). Da det nu med temmelig stor Sikkerhed lader sig paavise, at Kongen har udfærdiget nye Straffelovbud samtidig med den nye Thronfølgeordning, der i Aaret 1260 istandbragtes paa en i Nidaros afholdt Rigsforsamling og strax blev indført i Frostathingsbogen, lader Indledningens første Del sig ligeledes henføre til det sidstnævnte Aar. Af de 4 Membranfragmenter, der række udover Kristenretten, vise de tre bestemt den samme Inddeling i 16 Bøger, medens dette med Hensyn til det fjerde ligesaalidt som med Hensyn til de Haandskrifter, der kun indeholde Kristenretten, hverken kan paastaaes eller benægtes. Af de tre første Fragmenter har det ene et ældre Saktal end Hovedtexten; dels heraf, dels af andre mindre vigtige Støttepunkter, kan det sluttes, at dette Fragment gjengiver den oprindelige Redaktion af 6te Bog, saadan som den forelaa efter Bearbeidelsen af Aar 1244, medens Codex Resenianus derimod har optaget en ny, i 1260 indført Redaktion deraf. Saaledes besidde vi hverken Retsbogens første Optegnelse, der bar Navnene Graagaas og Hellig Olafs Lov, eller dens anden, den saakaldte Guldfjæder, men alene en sildigere Omarbeidelse, som Kong Haakon i Aaret 1244 havde ladet udfærdige og forsyne med Indledning, og som han derpaa i Aaret 1260 atter i enkelte Punkter forandrede og udstyrede med en ny Indledning. Dog frembyder ogsaa den Redaktion af Loven, der foreligger os, mange-

[1]) Hákonar s. gamla Kap. 332, S. 152.

[2]) Járns. Mannh. §§ 2 og 7; Landsloven X § 1.

Digitized by Google

haande Spor af, at Retsbogens oprindelige Grundlag har været et Privatarbeide, hvis Fremstillingsmaade nærmede sig det mundtlige Retsforedrags, og ligesaa umiskjendelige ere de Mærker, som Magnus Erlingssøns Revision enkeltvis har efterladt sig.

3) Borgarthingsloven *(Borgarþingslög)*. Borgarthingets Kristenret er opbevaret i tre forskjellige Redaktioner, af hvilke de to indeholde nogle Bestemmelser af Ægteskabsretten, der aabenbart oprindelig have tilhørt Retsbogens verdslige Del og først ere blevne optagne i Kirkeretten, da Kirken havde begyndt at gjøre Fordring paa Ægteskabsretten som et Omraade, der udelukkende tilhørte den selv. Disse Indlemmelser turde imidlertid helt og holdent skyldes Afskrivernes Virksomhed, og heller ikke forøvrigt er det muligt at bringe Forskjelligheder mellem de tre Redaktioner i Forbindelse med nogen i Lovgivningsøiemed foretagen Omarbeidelse. Om en saadan ved de historiske Kilder heller intet. Retsbogen foreligger os kun i Afskrifter fra det 14de Aarhundrede. Dens Sprog er derfor moderniseret, men dens Fremstillingsmaade er saare gammeldags, og ligeledes røber selve Indholdet en forholdsvis meget høi Alder. Ifølge enkelte Antydninger, som Texten yder til en Bestemmelse af dens Tilblivelsestid, maa denne sættes til Aarene 1140—52. Samlingen har aldeles utvetydig Karakteren af et Privatarbeide, ligesom den ogsaa i en ganske særlig Grad opviser det mundtlige Retsforedrags velbeholdne Former.

4) Eidsivathingsloven *(Eiðsifaþingslög)*. Af denne Retsbog er for det første Kristenretten opbevaret. Den foreligger i to Redaktioner, der imidlertid ere byggede paa et og samme Textgrundlag, idet den anden viser

Digitized by Google

sig at være en Forkortelse af den første. Dernæst er tillige i et selvstændigt Membranfragment opbevaret et ringe Brudstykke af den verdslige Ret. Saavel Kristenretten som dette Brudstykke udviser en meget gammeldags Fremstillingsmaade. Den førstes Nedtegnelse lader sig ved Hjælp af enkelte kronologiske Støttepunkter med temmelig stor Bestemthed henføre til Aarene 1152—62, og der findes ingen Grunde til ikke at lade denne Tidsangivelse ogsaa gjælde det verdslige Fragment.

§ 3. BJARKØRETTEN.

Af Bjarkøretten *(Bjarkeyarréttr)* er der 4 Levninger i Behold, af hvilke de 3 dog kun indeholde Udtog af forskjellige Textbearbeidelser. Det eneste Originalbrudstykke, der er bleven opbevaret, er imidlertid af endnu ringere Omfang og derfor lidet skikket til at give et paalideligt Begreb om Retsbogens Udseende. De 3 førstnævnte Bearbeidelser vare bestemte for Byen Nidaros. Dette fremgaar allerede af den Omstændighed, at de med Hensyn til sit Indhold afgjort støtte sig til Frostathingsloven, i hvilken Henseende de dels synes at staa i nærmere Forbindelse med Kong Magnus Erlingssøns Lovgivning, dels med Kong Haakons af Aaret 1244. Den fjerde Text, der tilhører Afsnittet om Søretten *(farmannalög)*, udviser derimod helt igjennem det mundtlige Foredrags Former og holder sig fuldkommen fjernt fra enhver Lovgivningsindflydelse. Den staar altsaa paa det samme Udviklingstrin, som vi blandt Landskabslovene have anvist den Lovredaktion, der betegnes som Olafs. Om ogsaa denne Text kun var bestemt for en enkelt By og i saa Fald for hvilken, samt om den, da den endnu forelaa hel, har indbefattet andre Afsnit end Farmanna-

Digitized by Google

loven, kan ikke afgjøres. Efter hvad ovenfor yttredes om Bjarkørettens Tilblivelse, lod det sig meget vel tænke, at den oprindelig kun har bestaaet af en Søret og først i Tidens Løb ved Optagelse af enkelte nyere Retssætninger samt ved at laane en Række Bestemmelser fra Landsretten er bleven uddannet til en Bylov i dette Ords senere Betydning.

§ 4. RETTERBØDER.

Medens ikke ganske faa Forordninger af Konger, Paver og Erkebiskopper ere blevne indlemmede i selve Landskabslovenes og Bjarkørettens Text eller ogsaa ved disses Slutning samlede i et eget Afsnit, haves atter andre selvstændigt opbevarede. Talrigst ere blandt de sidstnævnte de pavelige og fra Aaret 1152 af ogsaa de erkebiskoppelige Udfærdigelser, ved hvilke det dog altid særskilt maa undersøges, hvorvidt de gjorde Fordring paa og virkelig ogsaa anerkjendtes for at besidde fuld retslig Gyldighed. Til disse slutte sig videre de dermed aldeles ligeartede Anordninger, der udstedtes af de til Norge afsendte pavelige Legater, og af hvilke f. Ex. nogle i Aaret 1247 af Kardinal Vilhelm af Sabina udgivne endnu ere i Behold. Af kongelige Forordninger er der fra Tiden før Midten af det 13de Aarhundrede kun meget faa bevarede. Den, som man pleier at anse som den ældste og betydeligste af dem, nemlig det Gavebrev, hvorved Kong Magnus Erlingssøn skal have taget sit Rige til Len af den hellige Olaf, er efter min Mening en Forfalskning fra det 13de Aarhundredes anden Halvdel[1]).

[1]) Jfr. min Afhandling: „Norwegens Schenkung an den heiligen Olaf“, i „Abhandlungen der Kgl. bayer. Academie d. W. Kl. I, Bind XIV S. 65—156 (1877).

Digitized by Google

B. LOVGIVNINGEN UNDER MAGNUS LAGABØTER.

§ 5. DE GAMLE LANDSKABSLOVES OMARBEIDELSE.

Kong Magnus Haakonssøns Regjeringstid (1263—1280) danner et af de mærkeligste Afsnit i de norske Retskilders Udvikling, og ikke med Uret har Efterverdenen hædret ham med Tilnavnet Lagabøter d. e. Lovforbedreren. Dog er hans Lovgivningsvirksomheds Historie endnu langtfra tilstrækkelig opklaret, og navnlig synes de Anskuelser, som de nyere norske Historikere derom have fremsat, ingenlunde alle begrundede. Jeg skal imidlertid i min Fremstilling forsøge at holde mig alene til Kilderne selv, og saa lidet som muligt indlade mig paa at bestride modsatte Opfattelser.

Af de islandske Annaler[1]) erfare vi, at Kongen allerede i Aaret 1267 gjennemdrev Antagelsen af en ny Lovbog for Gulathinget, at han i 1268 istandbragte en lignende for Viken og Oplandene, samt at han paa Frostathinget i 1269 kun erholdt Bemyndigelse til at omarbeide de Dele af Thrøndernes Ret, der vare af verdslig Art. Af disse tarvelige, men fuldkommen troværdige Angivelser sees det, at Kongens Hensigt i Overensstemmelse med, hvad hidtil var skeet, dengang endnu kun gik ud paa en Omarbeidelse af de 4 gamle Landskabslove, hvis indbyrdes Afvigelser han maaske vilde mildne, men slet ikke tænkte paa ganske at ophæve. Ligeledes skjønnes det, at de nye Lovbøger, ifølge Fortidens Skik, fremdeles skulde omfatte ikke alene den verdslige, men tillige den kirkelige Ret. Vi erfare imidlertid ogsaa, at det kun var i tre af de fire store Lagdømmer, at Kongens Plan i sin Helhed blev sat

[1]) Islenzkir Annálar, a. 1267, 68 og 69.

Digitized by Google

iværk, hvorimod dens Gjennemførelse i det fjerde Lagdømme for Kirkerettens Vedkommende stødte paa seierrig Modstand. Erindrer man nu, at Erkebiskop Einar allerede var død Høsten 1263, og at hans Efterfølger Haakon først den 14de April 1267 beklædtes med Pallium, men den paafølgende 18de August ligeledes afgik ved Døden, samt at Jon Røde vistnok allerede den 28de Oktober samme Aar valgtes til Erkebiskop, men derpaa øieblikkelig drog afsted til Rom, hvorfra han først ved Juletider 1268 vendte tilbage med Pallium, saa forklares det let, hvorfor Kirkens Modstand mod en fra Kongen udgaaende Lovgivning i kirkelige Sager i Aaret 1269 kunde krones med Fremgang, medens man i de to foregaaende Aar intet mærker til den. Til dette Trin af Kongens Lovgivningsarbeider tror jeg imidlertid at burde henføre tvende Kristenretter, af hvilke den ene, der er bestemt for Gulathing, er bevaret i 8, og den anden, der er bestemt for Borgarthing, i to mere eller mindre fuldstændige Haandskrifter.

Den os foreliggende yngre Gulathings Kristenret begynder med den gamle Indledningsformel, *þat er upphaf laga várra Gulaþingsmanna*, og betegnes allerede derved som første Afsnit af en fuldstændig Gulathingsbog, hvis øvrige Dele ikke ere os bevarede. Derpaa følger den kristelige Troesbekjendelse og en Forklaring om Kongens og Biskoppens Embede, hvortil slutter sig en Forskrift angaaende Forfølgelse af Hedenskab og Trolddom, samt den Thronfølgeordning, som Kong Haakon den Gamle udgav i Aaret 1260. Først efter disse Stykker, der dog i mange Haandskrifter forekomme i forkortet Stand og i andre ganske mangle, følger den egentlige Kristenret. Til Grund for denne er lagt Texten i den

Digitized by Google

ældre Gulathingslov, hvilken dog ved en Række af Udstrygninger, Tilsætninger og Rettelser er bleven bragt til at svare til Tidens Krav. Den Orden, hvori den behandlede de enkelte Emner, har derimod ofte maattet vige for Frostathingslovens. Retsbogen maa være opstaaet i Aarene 1260—73, idet allerede i sidstnævnte Aar en ny Thronarvefølge afløste den af 1260. Da en Forordning af 28de Juli 1316 desuden udtrykkelig tilskriver Kong Magnus Lagabøter Forfattelsen af en Kristenret[1]), hvoraf man ellers ikke finder noget Spor, og da den os her vedkommende Retsbog tydelig fremtræder som Bestanddel af en Optegnelse, der har omfattet den hele Gulathingsret, tør man vistnok deri, om Texten end ikke nævner Kong Magnus's Navn, med fuld Sikkerhed erkjende en Del af 1267 Aars Lovgivning. Hermed stemmer det meget vel overens, at alle de følgende Lovbøger fra denne Konges Tid ligeledes indeholde de Stykker, som her gaa forud for den egentlige Kristenret, medens de ældre Retsbøger endnu ikke kjende dem i samme Skikkelse. Det stemmer ligeledes, at Lovens Indhold meget klart fremtræder som et Mellemled mellem de ældre Provindsialloves Kristenretter og de yngre, fra kirkelig Side udgaaede.

Den yngre Borgarthings Kristenret, der er os opbevaret, viser sig atter at være udarbeidet i fuld Overensstemmelse med Gulathingets. Emnernes Rækkefølge er beggesteds den samme, og naar de Stykker, der hist gaa forud for den egentlige Kristenret, her mangle, kan dette vistnok skrives paa Tilfældets Regning, da Lovens første Kapitel kun foreligger i et eneste Haandskrift. I

[1]) Norges gamle Love III, Side 117.

Digitized by Google

sit Indhold støtter Borgarthingets yngre Kristenret sig ligesaa bestemt til den ældre Borgarthingslov, som Gulathingets yngre Kristenret til den ældre Gulathingslov. Dog synes ved Siden heraf Gulathingets yngre Kristenret oftere at være bleven benyttet ved de Dele af Borgarthingets, der bære en nyere Karakter. Uagtet Kong Magnus's Navn heller ikke forekommer i denne Kristenret, kunne vi derfor uden Betænkning henføre den til 1268 Aars Lovgivning. Af særlig Interesse er det at lægge Mærke til, hvorledes Adskillelsen mellem Landskabsretterne vistnok i disse tvende yngre Kristenretter endnu bibeholdtes, men dog samtidig en Udjævning af de dem imellem bestaaende Forskjelligheder allerede meget bestemt havdes for Øie.

§ 6. DE FØRSTE FORSØG PAA EN FÆLLES LOVGIVNING FOR DET HELE RIGE.

Ved den Modstand, som Erkebiskoppen rettede mod den nye Lovgivningsvirksomhed, var den principielle Strid, der herskede mellem Stat og Kirke angaaende Retten til at give Lov i kirkelige Sager, kommen til aabent Udbrud. Dog synes den nærmeste Følge af Erkebiskoppens fiendtlige Holdning at have indskrænket sig til, at Kongen indlod sig i Underhandlinger med ham. I Virkeligheden lod det sig jo ogsaa haabe, at det vilde lykkes ved en gjensidig Imødekommenhed med Hensyn til de nye Kristenretters praktiske Indhold at omgaa de Vanskeligheder, som gjaldt deres formelle Udfærdigelse. Maaske er det Erkebiskoppen, der under disse Forhandlinger er fremkommen med den Tanke, at man burde udarbeide en fælles Lovgivning for det hele Rige; thi det var i Virkeligheden paa det kirkeretslige Omraade, at

Digitized by Google

et saadant Fælleskab baade var mest fornødent og tillige lettest at opnaa. I ethvert Fald mærkes fra nu af en bestemt Vending i Kongens Lovgivningsvirksomhed; den gik ikke længer ud paa en blot og bar Revision af de ældre Landskabslove, men tilsigtede Udarbeidelsen af en for det hele Rige gjældende, fælles Landslov.

Maaske er et første, til Kirkeretten indskrænket Forsøg paa en saadan fælles Lovreform at finde i den saakaldte Kong Sverres Kristenret, der er os opbevaret i et Haandskrift fra Begyndelsen af det 14de Aarhundrede. Saavel af indre som ydre Grunde kan denne umulig være bleven udstedt af Kong Sverre (død 1202) eller overhovedet være bleven til før Midten af det 13de Aarhundrede. Tværtimod lader den Titel, som det eneste gjenværende Haandskrift sætter foran Samlingen, sig simpelthen forklare som en Feiltagelse af Afskriveren, idet han har troet at kunne henføre Indledningsordene i en af Kong Sverre og hans Biskopper udgiven Anordning, der i Afskriften staar foran Kristenretten, til ogsaa at gjælde denne selv. Det her omhandlede Lovarbeide er paa den allerplumpeste Maade sammenflikket af Gulathingslovens og Frostathingslovens ældre Kristenretter. For den førstes Vedkommende har man brugt en Text, der indeholdt saavel Olafs som Magnus's Redaktioner; for den andens Vedkommende derimod har man for det meste holdt sig til den i 1244 istandkomne Text og kun undtagelsesvis benyttet den ældre, af Magnus redigerede. Hensigten med dette Arbeide kan kun have været at skabe en for det hele Rige brugbar Lovbog, da Foreningen af to forskjellige Landskabslove til et Hele ikke paa anden Maade lader sig forklare. Før Aaret 1269 kan det derfor ikke være opstaaet, da man tidligere endnu

Digitized by Google

ikke tænkte paa nogen fælles Retsforfatning for det hele Land. Den Frihed, hvormed man har behandlet de benyttede Kilder, hvis Bestemmelser man baade har strøget og forandret, viser tilfulde, at vi her intet Privatarbeide have for os, og ligeledes kan der saavel af de Texter, man har valgt at gjengive, som af Beskaffenheden af mangen en Tilføielse eller Udeladelse drages den Slutning, at Arbeidet er udført i Statens og ikke i Kirkens Tjeneste. Det turde derfor ikke være altfor dristigt at formode, at Samlingen tilhører Aarene 1269—73, og at dens Tilblivelse hænger sammen med Kongens Forsøg paa at komme overens med Erkebiskoppen om en for det hele Rige gjældende Kristenret. Netop den Omstændighed, at den aldrig opnaaede Lovskraft, kunde da ogsaa tjene til Forklaring af, at den forblev uden Overskrift og Indlednings- og Slutningsformel, og at dens Text ogsaa iøvrigt foreligger temmelig ufærdig. Hvad man end vil mene om denne Formodning, saameget er i ethvert Fald vist, at Forhandlingerne med Erkebiskoppen foreløbig ikke førte til noget Resultat, om de end heller ikke ligefrem afbrødes. Kongen tog derimod fra sin Side strax fat paa den verdslige Ret, medens Erkebiskoppen ligesaa ensidig syslede med Kirkeretten og overlod det til Fremtiden at afgjøre, om det skulde lykkes desangaaende at komme til nogen Enighed. Fra begge Sider lod man imidlertid Modsætningen mellem de forskjellige Provindsiallove falde og søgte fra nu af saavel paa det verdslige som paa det kirkelige Omraade at grunde en for hele Riget fælles Lov og Ret.

Det første Udbytte, som med Sikkerhed kan paavises, af denne fra et ganske nyt Synspunkt udgaaende Lovgivningsvirksomhed er en, rigtignok ikke for Norge, men

Digitized by Google

for Island bestemt Lovbog, den saakaldte *Járnsíða*, hvis indre Sammenhæng med den norske Lovhistorie dog gjør dens Omtale i denne Forbindelse uomgjængelig nødvendig. I saa Henseende kan vel nu ansees som paavist, at Navnet „Hákonarbók“, hvormed denne Lovbog siden Midten af det 17de Aarhundrede oftere er bleven betegnet, ene og alene hviler paa en ved det nævnte Tidspunkt opkommen, men aldeles ugrundet Gjætning om dens Udspring. *Járnsíða* var derimod oprindelig dens eneste Benævnelse, hvilken allerede tillægges den i Resens Annaler (ved Aarene 1271 og 72) og formodentlig er hentet fra Originalhaandskriftets Indbinding. Som nedenfor nærmere vil blive udviklet, maa det ogsaa ansees sikkert, at denne Lovbog i Aaret 1271 af Kong Magnus blev sendt ud til Island og dels i samme, dels i de to følgende Aar bragtes til lovmæssig Antagelse paa Althinget, saaledes som Biskop Arnes Levnedsbeskrivelse og de islandske Annaler berette, hvorimod de afvigende Angivelser, der indeholdes i Sturlungasaga og i den af Abbed Arngrim forfattede Levnedsbeskrivelse af Biskop Gudmund, maa betegnes som unøiagtige. Den her omhandlede Lovbog er os opbevaret i et eneste Haandskrift. Dens Inddeling er helt igjennem den i Norge brugelige, og dens Indhold for den allerstørste Del hentet ud af norske Kilder, hvorimod den ældre islandske Ret kun i langt ringere Omfang og alene, hvor Øens eiendommelige, økonomiske Tilstande gjorde det uomgjængelig nødvendigt, er bleven bibeholdt. I begge Henseender viser de islandske Historieskriveres Betegnelse af Lovbogen som „norsk“ sig fuldt retfærdiggjort. Videre er det at mærke, at Loven vistnok efter gammel Skik begynder med en *Kristindómsbálkr*; men denne gjengiver kun de ovenfor

Digitized by Google

nævnte Stykker, Troesbekjendelsen, Anmærkningen om Kongens og Biskoppens Embede og Thronfølgeordningen af 1260, hvilke allerede ere tagne ind foran i den yngre Gulathings Kristenret, hvor de dog ikke som her udgjøre det hele Indhold, men kun danne Indledningen til et fuldstændigt Kirkeretsafsnit. Endelig bør det heller ikke oversees, at Texten i *Járnsíða*, hvor den ikke er øst af ældre islandske Kilder, er sammenflikket af Gulathingsloven og Frostathingsloven paa ganske den samme plumpe Maade, som gjenfindes i den saakaldte Sverres Kristenret. Den førstnævnte Omstændighed, der ogsaa gjentager sig i Kong Magnus's senere Lovbøger, lader sig kun forklare ved at antage, at man fremdeles haabede at kunne blive enig med Erkebiskoppen om en Kristenret og derfor indtil videre vilde holde dens gamle Plads i Lovbogen aaben. Den anden Iagttagelse viser derimod tydeligt, at *Járnsíða* staar i Forbindelse med Planen om at udgive et for hele Norge fælles Lovværk; thi man vilde neppe være falden paa at sende Islænderne en Lovbog, der væsentlig var hentet fra norske Kilder og det endog fra to forskjellige saadanne, hvis man ikke havde havt dens Indførelse i omtrent samme Skikkelse ogsaa i Norge selv for Øie. Kan hænde, at det har været den ynkelige Beskaffenhed af det istandkomne Arbeide, der senere bragte Lovgiveren til at afstaa fra Forsøget paa at meddele det Lovskraft ogsaa i Norge.

§ 7. ERKEBISKOP JONS KRISTENRET.

Om de Forhandlinger, hvorunder Kong Magnus søgte at komme overens med sin Erkebiskop om i Fællesskab at udarbeide en Kirkeret, have vi blot meget sparsomme

Digitized by Google

Underretninger. Ikke desto mindre tør dog deres Grundtræk med tilnærmelsesvis Sikkerhed lade sig faststille.

Ved Pave Gregor den 9des Rundskrivelse af 29de Marts 1272 var et almindeligt Koncil bleven sammenkaldt til 1ste Mai 1274, og tillige samtlige under Rom lydende Biskopper blevne opfordrede til ved denne Leilighed at give Indberetning om alle i hvert enkelt Stift herskende Misforhold. Erkebiskop Jon, der ligeledes modtog en saadan Opfordring, tog sig strax for at undersøge Tilstandene i sin Kirkeprovinds og mente herunder at opdage en Flerhed af Misbrug. Han lagde imidlertid ogsaa strax Haand paa Værket for at afhjælpe dem. Paa den ene Side se vi ham saaledes allerede Vinteren 1272—73 beskjæftiget med at forfatte en ny Kristenret. Hermed maa han vistnok alt dengang være naaet et godt Stykke frem, da Biskop Arne af Skaalholt efter hans Anvisning allerede den paafølgende Vinter for sit Stift paa Island kunde gjøre Udkast til en lignende Lov, som derpaa med Udeladelse af nogle faa Kapitler i 1275 antoges paa Althinget. Men paa den anden Side indledede han samtidig Underhandlinger med Kongen for, saavidt muligt, at komme til Forstaaelse om de Punkter, der ikke uden dennes Medvirkning syntes at kunne bringes i Orden med det gode. Kongen viste sig trods de geistlige Paastandes Ubeskedenhed meget imødekommende, og paa en Rigsforsamling, der 1273 traadte sammen i Bergen, førte Forhandlingerne til det Udfald, at der den 1ste August nævnte Aar kom en Overenskomst istand, hvorved Kirkens Fordringer i de fleste og væsentligste Punkter bleve indvilgede, mod at den til Gjengjæld opgav nogle enkelte af sine allerurimeligste. Men Paven, af hvis Stadfæstelse Konkordatet udtrykkelig var bleven gjort afhængig, med-

Digitized by Google

delte under 26de Juli 1274 sit Samtykke alene med Forbehold, der i høi Grad ændrede Overenskomsten til Kongens Skade. Den saaledes betingede Stadfæstelse synes den sidstnævnte derfor at have anseet som en Vægring ved at stadfæste, og Konkordatet til Bergen blev følgelig uden al Betydning. Imidlertid synes man dog snart at have fornyet Underhandlingerne; thi allerede den 9de August 1277 blev der i Tønsberg sluttet en ny Overenskomst, hvis Indhold i det Væsentlige faldt sammen med den forriges, men som ikke forudsatte nogen pavelig Stadfæstelse og derfor paa Stedet bekræftedes ved begge Parters Ed. Hermed var den betænkelige Tvedragt med Kirken foreløbig bilagt, og i sin Glæde over dette heldige Udfald øste den gudfrygtige Konge med fulde Hænder nye Indrømmelser ud over Geistligheden. Navnlig var det paa denne samme Rigsforsamling i Tønsberg, at der udstedtes et Kirken særdeles gunstigt Tienderegulativ, der saavel findes optaget i den norske Oversættelse af den nys afsluttede „*compositio*“ som i Erkebiskop Jons Kristenret. Samtidig synes Kongen imidlertid ogsaa, ligesom maaske allerede ved Afsluttelsen af Konkordatet til Bergen, udtrykkelig at have anerkjendt den af Erkebiskoppen ensidig udgivne Kristenret, hvis Gyldighed han hidtil havde bestridt. To af denne Lovs ældste Haandskrifter betegne den nemlig som udstedt af Erkebiskoppen og antaget af Kongen eller som udstedt af dem begge i Forening, og der foreligger ingen Grund til at mistro disse Udsagn. Den Omstændighed, at Texten endnu ikke kjender den i Aaret 1274 indførte *festum coronæ spineæ*, medens den dog paa den anden Side indeholder det Tønsbergske Tienderegulativ af 1277, antyder iøvrigt, at man maa skille mellem en ældre og

Digitized by Google

en yngre Redaktion, af hvilke den første allerede var færdig i Aaret 1273, hvorimod den anden først kan være bleven fuldført Høsten 1277. Dette bestyrkes ogsaa ved at sammenligne Erkebiskoppens egen Kristenret med den yngre islandske. I de Bestemmelser, som disse under samme Ledelse istandbragte Lovbøger laane fra Kristenretterne af 1267 og 68, slutter nemlig snart den ene, snart den anden af dem sig nøiagtigst til hine forudgaaende Arbeider og vidner saaledes om, at Texten gjentagende har været under Behandling. Den i Aaret 1273 meddelte kongelige Sanktion af den første Redaktion maa naturligvis atter være bortfaldt med Konkordatet til Bergen, og heraf lader det sig forklare, at en Forordning af 1290 kan paastaa, at den ældre Kristenret havde været gjældende lige indtil Forliget til Tønsberg. Den Sanktion, der meddeltes i 1277, havde derimod sin Gyldighed, saalænge overhovedet Konkordatet til Tønsberg selv ansaaes gyldigt.

§ 8. KONG MAGNUS'S ALMINDELIGE LANDSLOV.

Under de Forhandlinger, som Kongen førte med Erkebiskoppen om Kirkens Rettigheder, havde han ingenlunde tabt Forbedringen af Rigets verdslige Lovgivning af Syne. Meget mere udstedtes der paa en Rigsforsamling i Bergen Aar 1271 en særdeles vigtig Retterbod af strafferetsligt Indhold, og paa et lignende Møde, der i Aaret 1273 afholdtes sammesteds, udkom en ny Thronfølgeordning. Ved begge Anledninger har man vel desuden indledet Udarbeidelsen af andre i Reformplanen indgaaende Særbestemmelser. Med Hensyn til Gangen i dette Lovgivningsværk lade de historiske Kilder os imidlertid ganske paa det uvisse, hvorfor alt, hvad derom kan erfares, maa hentes ud af den almindelige Lands-

Digitized by Google

lov selv, hvis ældste Haandskrifter føre op til omtrent Aar 1300.

Landsloven *(Landslög)* stemmer med Hensyn til sin Inddeling i det væsentlige overens med de ældre Retsbøger og *Járnsíða*, og navnlig svarer dens *Kristindómsbálkr* ligesaalidt til sin Overskrift, som det er Tilfældet i den sidstnævnte Lovsamling. Den indeholder nemlig ligeledes kun den oftere omtalte Troesbekjendelse, Bemærkningen om Kongens og Biskoppens Embede samt Thronfølgeordningen, den sidste dog kun i den Form, som den havde modtaget i 1273, ikke længere i den af 1260. En Forordning af 28de Juli 1316 kan derfor med fuld Ret sige, at Kong Magnus's Lovbog slet ikke indeholder nogen Kristendomsbolk. Ligesom *Járnsíða* og den saakaldte Kong Sverres Kristenret er ogsaa den almindelige Landslov, forsaavidt den overhovedet gjengiver ældre Ret, næsten udelukkende hentet fra Gulathingsloven og Frostathingsloven, medens der kun ganske undtagelsesvis findes Steder, om hvilke man kunde gjætte, at de skrev sig fra Eidsivathings- eller Borgarthingslovene. Ikke sjelden synes det ligefrem at have været *Járnsíða*, der har dannet Mellemledet mellem Landsloven og de ældre Landskabslove.

Hvad ovenfor allerede med Hensyn til *Járnsíða* udtaltes som Formodning, gjælder aldeles bestemt om den nye Lovbog. Den sees tydeligt at være udgaaet fra Bestræbelsen efter at skabe en for hele Norge fælles Retsforfatning, og den har i Virkeligheden ogsaa næsten fuldstændig naaet dette Maal, idet det kun er i dens Thingfarebolk, at der endnu gives særlige Forskrifter for Sammensætning af de 4 store Thingforsamlinger, medens dens Bestemmelser i alt øvrigt gjøre Krav paa at besidde

Digitized by Google

samme Gyldighed overalt i Riget. I rent formel Henseende bibeholdtes dog fremdeles den gamle Adskillelse mellem Landskabslovene, forsaavidt som hver enkelt Afskrift af Lovbogen, eftersom den var bestemt for det ene eller det andet Lagdømme, paa de Steder, hvor den nævner Thingstedet, Lagdømmet, Thingmændene eller Lovbogen selv, taler om *Guley*, *Gulaþing*, *Gulaþingsmenn* og *Gulaþingsbók* eller om *Frostuþing*, *Borgarþing*, *Eiðsifaþing* o. s. v. Denne formelle Adskillelse var i Virkeligheden ogsaa nødvendig; thi man besad ingen for det hele Rige fælles Repræsentation og maatte derfor, hvad der for den nye Lovbogs Tilblivelseshistorie er vigtigt at mærke sig, lade dens Antagelse thingvis foretage for hvert enkelt Lagdømme og altsaa kun med bindende Kraft for dette alene.

Om selve Udarbeidelsen meddeles der os ikke andre Efterretninger end dem, som indeholdes i Lovens Fortale og Efterskrift. I Fortalen beretter Kong Magnus, at Lagdømmets bedste Mænd, der havde hørt om hans Stræv for at udbedre de fleste af Landets Lovbøger, havde henvendt sig til ham med Bøn om at vise deres Ret den samme Omsorg; at han dernæst ved en Thingbeslutning havde erholdt Fuldmagt til dens Omarbeidelse, og at han endelig i Erkjendelsen af, at Loven i nogle Punkter trængte til Fuldstændiggjørelse, i andre til Forkortelse, havde ladet istandbringe det efterfølgende Værk, hvis Inddeling i Afsnit derpaa strax angives og forklares. Skjønt denne Fortale, der iøvrigt ligelydende findes optaget i Byloven og Jonsbogen, i de forskjellige Haandskrifter er rettet snart til Gulathing, snart til Frostathing, Eidsivathing eller Borgarthing, passer den dog øiensynlig kun paa et af disse Lagthing, nemlig Frosta-

Digitized by Google

thinget. Kun om dette lod det sig med Hentydning til Lovgivningen af Aarene 1267 og 68 og til, hvad der forefaldt paa 1269 Aars Frostathing, sige, at Kongen først havde erholdt Fuldmagt til at omarbeide Landskabets Ret, efterat han havde taget fat paa Forbedringen af Landets øvrige Retsbøger. Kun paa Frostathinget passer tillige den Yttring, at Afsnittet om Thingordningen „nu som før“ staar i Spidsen for Samlingen. I Efterskriften berettes derimod, at Kongen har ladet Lovbogens Text sammenarbeide af samtlige Landets ældre Retsbøger, og at han derpaa selv har indfundet sig paa Thinget for, i Forbindelse med en Forordning om dens Indførelse, at forelægge den og lade den oplæse for Thingmændene. Efter nogle os her ikke vedkommende Bemærkninger angives dernæst Lovbogens Indførelsesdatum, der i de allerfleste Haandskrifter sættes til Jonsoksdag den 24de Juni Aar 1274, eller, hvad der kommer ud paa et, i Kong Magnus's 11te Regjeringsaar. Nu forholder det sig vistnok saa, at de forskjellige Haandskrifter ogsaa her nævne snart Gulathing og Gulathingsbogen, snart et andet Thing og en anden Retsbog, snart ogsaa kun „Lagthinget“ eller „Bogen“ uden nærmere Betegnelse. Desuden opgive 3 Haandskrifter en anden Vedtagelsesdag *(Bótólfsvökudag, Petersvökudag 6 náttom fyrir Mariumesso siðare)*, 4 et andet Vedtagelsesaar (1273 og 1277) og 14 et andet af Kong Magnus's Regjeringsaar (1272, 1277). Men hine første Afvigelser bero øiensynlig kun paa en Tankeløshed hos Afskriveren, og de sidst anførte kunne forklares dels paa samme Maade, dels som simple Skrivfeil og dels ogsaa føres tilbage til meget tvivlsomme Læsemaader, der have fristet til Rettelser. Ogsaa Efterskriften kan derfor skjønnes kun at have været bestemt for et enkelt

Digitized by Google

Lagdømme, nemlig Frostathingets. Tidspunktet for Lovbogens Indførelse i de øvrige Lagdømmer lader sig derimod ikke bestemme. Dog maa den paa den ene Side være skeet senere end Indførelsen i Frostathingslagen, da det ellers vilde være uforklarligt, at Fortale og Efterskrift kun rettes til dette Lagdømme; men paa den anden Side kan den heller ikke være forefalden meget senere, da den almindelige Bylov allerede i Januar 1276 thinglæstes i den til Gulathingslagen hørende Stad Bergen, hvilket dog i det mindste for dette Lagdømmes Vedkommende forudsætter Landslovens tidligere Indførelse. Den Forvirring, som hidtil og lige ned til P. A. Munch og R. Keyser har hersket i Fremstillingerne af Kong Magnus's Lovgivningshistorie, beror dels paa en utilstrækkelig Undersøgelse af denne Konges yngre Kristenretter, dels paa den Mening, der havde dannet sig, at den saakaldte Kong Sverres Kristenret virkelig skulde henføres til Kong Sverre, ligesom *Járnsíða* under Navnet *Hákonarbók* til Kong Haakon den gamle. Endelig er den ogsaa delvis fremkaldt ved, at man forstod Annalernes Beretninger om Lovgivningen af 1267 og 68, som om de kun omhandlede Kongens Befuldmægtigelse til at omarbeide vedkommende Landskabslove, og derfor troede at burde bringe dem i Forbindelse med de Angivelser, som man med Hensyn til denne Fuldmagt forefandt i Landslovens Fortale. Hertil kom endnu, at man miskjendte den Sammenhæng, hvori Kongens Sanktion af Erkebiskop Jons Kristenret stod til Afsluttelsen af Konkordaterne til Bergen og Tønsberg.

Iøvrigt er Landsloven, omend paa langt nær ikke saa god som de ældre Landskabslove, dog langt bedre udarbeidet end *Járnsiða*. Vistnok er ogsaa den i det

Digitized by Google

væsentlige kun et Sammendrag af Gulathings- og Frostathingsloven; men i enkelte Punkter sees dog her de tvende øvrige Landskabslove at have været benyttede. Saaledes er Begrebet *fjárfæling* i Landsleiebolkens § 7 et Laan fra Eidsivathingsloven. Ogsaa er Bearbeidelsen af det optagne Stof i Landsloven langt mindre ufuldkommen, idet forældede Udtryksmaader, Bødesatser o. lign. regelmæssigere ere strøgne og tillige mange Ændringer gjennemførte, hvortil der forhen i det høieste kunde mærkes de første Spor.

§ 9. DEN ALMINDELIGE BYLOV.

Forfattelsen af en almindelig, norsk Landslov maatte saa meget sikkrere føre til Istandbringelsen af en almindelig Bylov for Rigets Stæder, som Stadsretten altid havde støttet sig til Landsretten og i en vis Forstand kun dannet en udvidet og delvis afændret Bearbeidelse af samme. Virkelig foreligger der os ogsaa i en Flerhed af Haandskrifter en saadan Bylov. Ifølge sit Indhold viser den sig at være bestemt for Rigets samtlige Kjøbstæder, medens den dog i Formen for det meste kun optræder som Lovbog for en særskilt nævnt By og derfor ogsaa ved enkelte lokale Bestemmelser tilkjendegiver, om vedkommende Afskrift gjaldt Bergen eller Nidaros, Oslo eller Tønsberg. Bylovens Inddeling er i det Væsentlige den samme som Landslovens. Dog mangle den sidstes tvende Afsnit om Landboforholdene, hvorimod Byloven til Gjengjæld har et eget Afsnit om Byordningen og et andet om Søretten *(Bæjarskipan* og *Farmannalög)*. Desuden er den enes Thingfarebolk væsentlig forskjellig fra den andens. Landslovens Fortale findes ogsaa optaget i de fleste Haandskrifter af Byloven, og det samme

Digitized by Google

er Tilfældet med Efterskriften, der imidlertid opgiver *Vincentiusmessa* (den 29de Januar) Aar 1276 eller i Kong Magnus's 13de Regjeringsaar som Dagen for Lovens Indførelse i Bergen. Efter al Sandsynlighed blev Byloven netop paa samme Maade, som Landsloven for Frostathingslagen, oprindelig udarbeidet og gjort gjældende alene for Bergen som Rigets vigtigste By, og først bagefter er dens Gyldighed bleven udstrakt til de øvrige Kjøbstæder.

§ 10. HIRDSKRAAEN.

Under Navnet *Hirdskrá* er der opbevaret os en Lov for de kongelige Tjenestemænd. Et Haandskrift betegner den udtrykkelig som forfattet af Kong Magnus Haakonssøn, og denne Angivelse synes fuldkommen troværdig, ikke alene fordi vedkommende Haandskrift egenhændig er skrevet af den bekjendte Lagmand Hauk Erlendssøn, men ogsaa fordi den stadfæstes ved Lovens eget Indhold. Indlemmet i denne findes nemlig en Forordning, som Kong Magnus udstedte paa to Rigsmøder, der i Aaret 1273 afholdtes i Bergen og Tønsberg, og desuden er som Tillæg optaget en Række Retterbøder, som den samme Konge enten selv skal have udfærdiget eller, om de allerede vare blevne udgivne af Kong Haakon, idetmindste har stadfæstet. Ogsaa den udførlige Omtale af Hertugsværdigheden synes at pege hen paa Tiden efter 1273, da det var i dette Aar, at saadan Titel meddeltes Junker Haakon. Endelig tyder Overensstemmelsen mellem Indledningsformlerne i Hirdskraaen og den almindelige Landslovs Landeværnsbolk hen paa, at den første er bleven affattet efter Sommeren 1274. Paa den anden Side ved Hirdskraaen endnu intet om Lendermændenes

Digitized by Google

og Skutilsveinernes Ophøielse til Baroner og Riddere, hvilken ifølge de islandske Annaler skal være foregaaet i 1277, og man synes derfor berettiget til at henlægge dens Istandbringelse til Aarene 1274—77. En ældre Hirdskraa, hvortil den os ihænde komne Text gjentagende henviser, turde derimod efter enkelte forhaandenværende Antydninger at dømme være opstaaet i Kong Sverres Tid.

§ 11. ANDRE LOVARBEIDER.

Ved Siden af sine mere omfattende Lovarbeider har Kong Magnus ladet udgaa en Række af særskilte Retterbøder, af hvilke nogle ere blevne opbevarede. Ligeledes komme ogsaa for denne Tid enkelte kirkelige Udfærdigelser i Betragtning. Paa Grændsen mellem begge disse Klasser staa de Retskilder, der vedkomme Konkordaterne til Bergen og Tønsberg; formedelst deres Sammenhæng med den kirkeretslige Lovgivning ere de imidlertid allerede blevne omhandlede ovenfor.

Under Kong Magnus's Lovgivningsvirksomhed indgaar endelig ogsaa Udarbeidelsen af de tvende islandske Lovbøger, *Járnsíða* og *Jónsbók*. Den første, hvis Tilblivelseshistorie er af særegen Vigtighed for Kjendskaben til de samtidige norske Lovarbeider, er allerede ovenfor kortelig omtalt. Jonsbogen slutter sig derimod som den sidste i Rækken til de allerede færdigliggende norske Lovbøger. Dens Omtale kan derfor udsættes til Afsnittet om de islandske Retskilder, hvor ogsaa *Járnsíða* vil finde en udførligere Behandling.

Digitized by Google

C. TIDSRUMMET INDTIL KONG KRISTIAN DEN 4DES LOVGIVNING.

§ 12. DET SIDSTE AARHUNDREDE AF NORGES SELVSTÆNDIGHEDSTID.

Paa det af Kong Magnus Lagabøter lagte Grundlag byggede de senere Konger af hans Ætt videre uden i nogen Mon at rokke ved Hovedplanen. I Efterskriften til den almindelige Landslov havde han selv betegnet sin Lovbog som en *lex in perpetuum valitura* (en Lov, der skal gjælde til evindelige Tider) og for det Tilfælde, at hans Efterfølgere skulde finde et eller andet at forbedre, formanet dem til at udføre de fornødne Ændringer saaledes, „at Gud har Ære deraf, de selv Sjælebod, og de Vinding, der skulle leve under Loven". I sine Grundtræk skulde Lovbogen altsaa forblive uforandret, og de Udbedringer, som i Enkelthederne kunde paakræves, skulde Kongen selv foretage, uden at være nogen anden end Gud ansvarlig derfor. Dermed var den gamle Sætning, at den lovgivende Magt var hos den paa Lagthinget sammentrædende Lagrette i Grunden ophævet. I Virkeligheden stod heller ingen anden Udvei aaben, om man ikke enten vilde give Slip paa den nu engang indførte Retsenhed i Riget eller ogsaa skabe en for hele Landet fælles Folkerepræsentation, hvortil Norge savnede alle Forudsætninger og dets kraftigt udviklede Kongedømme i ethvert Fald al Tilbøielighed. Man iagttog vistnok fremdeles den gamle Skik at forelægge nye Love for Lagthingene; men det gjaldt praktisk talt ikke længere deres Antagelse af Lagretten, men kun en Form, hvorved Lovenes Bekjendtgjørelse sikkredes, og man tog det derfor leilighedsvis

Digitized by Google

heller ikke saa nøie med selve Forelæggelsen. Tværtimod indskrænkede man sig oftere til at indhente Bifald hos et Rigsmøde eller til at forelægge Lovene for enkelte og ikke for alle Rigets Lagthing. Desuden maa det lægges Mærke til, at det ikke saameget var Privatretten, Strafferetten eller Rettergangsmaaden, der var Gjenstand for Kongernes Opmærksomhed, som den offentlige Ret og Forvaltningsretten. Paa den ene Side udgjør Embedsværkets skridtvise Omdannelse, paa den anden Ordningen af Handels- og Haandværkslovgivningen Retterbødernes hovedsagelige Indhold. Det var altsaa Emner, hvorover Kongen ogsaa tidligere havde Myndighed til ensidig at forføie. — Ivrigst viser Lovgivningsvirksomheden sig under Magnus Lagabøters tvende Sønner og Efterfølgere, Kong Erik (1280—99) og Kong Haakon (1299—1319). Den førstes store almindelige Retterbod af 1280 indeholder foruden nogle for Embedsværket vigtige Forskrifter tillige en Række privatretslige Bestemmelser, som dels have til Hensigt nærmere at forklare Landsloven og Byloven, men dels ogsaa skulde udfylde og forbedre dem. Blandt den sidstnævnte Konges Retterbøder bør særlig fremhæves en af 1302 om Thronarvefølgen og Rigsforstanderskabet, en af 1308 om Ophævelsen af Jarle- og Lendermandsværdighederne samt om Embedsmændenes Pligter, og endelig hans store almindelige Retterbod af 1313, der indeholder en Række privatretslige Bestemmelser. Saadanne findes desuden i særskilte Retterbøder om Odelsløsningen af 1316, om kuldlyste Børns Arveret af 1318 og i en udateret om Ægtefolks Sameie. Den saakaldte *Borgararéttr*, der bærer Navn efter en Kong Haakon og af og til henføres til Kong Haakon Magnussøn den ældre, er derimod blot

Digitized by Google

at betragte som et Privatarbeide, for hvilket tilmed et svensk Forbillede har ligget til Grund.[1]) Med Undtagelse af dem, der give Forskrifter om Handel og Haandværk, ere de senere Kongers Retterbøder mindre betydningsfulde. Medens hine ældre Forordninger tydeligt viser, hvorledes Overgangen fra det 13de til det 14de Aarhundrede ogsaa i Norge betegnedes ved det gamle folkelige Statslivs Afløsning ved et bureaukratisk Styrelsessæt, saaledes lade de yngre Udfærdigelser os se denne Udvikling i fuldbyrdet Stand, og det er i det høieste i enkelte Retninger, at den fremdeles er ifærd med at befæste sig. At mærke er tillige den Vending, som indtraadte paa Kirkerettens Omraade. Striden med Kirken, der syntes endelig bilagt ved Konkordatet til Tønsberg, brød lige efter Kong Magnus's Død igjen ud. Den tønsbergske Overenskomst blev, vi erfare ikke med Paaberaabelse af hvilke Retsgrunde, erklæret for ophævet, og i Forbindelse hermed nægtede man ogsaa Erkebiskop Jons Kristenret Gyldighed. Vistnok døde Striden efter kort Tids Forløb atter hen, og man søgte saa godt, som det uden formeligt Forlig var muligt, gjensidig at lukke Øinene for de omstridte Punkter. Spørgsmaalet om, hvilken af de forskjellige Kristenretter herefter skulde betragtes som den gjældende, forblev imidlertid uafgjort. Fra Statens Side krævede man fremdeles Iagttagelsen af den „gamle" Kristenret (saaledes i 1280, 83,[2]) 90, 1308), „som den gjaldt i Erkebiskop Sigurds og Kong Haakons Dage" (i 1291, 1327), eller endnu bestemtere:

---

[1]) Jfr. min Afhandling: „Das älteste Hofrecht des Nordens" (1877), navnlig S. 3—31.

[2]) Dipl. Norveg. II No. 20, S. 20.

Digitized by Google

„den, der gjælder fra gammel Tid af, og hverken den, som Kong Magnus lod forfatte, eller den, som Erkebiskop Jon lod forfatte, men den, som tidligere bestod“ (1316). Fra Geistlighedens Side paaberaabtes derimod som gjældende Ret ligesaa konsekvent Erkebiskop Jons Statuter (saaledes i 1306, 27, 36) eller Forliget til Tønsberg (i 1351) eller begge paa engang (saaledes endnu i 1451). Heraf lader det sig forklare, at leilighedsvis endog geistlige Dommere paa samme Tid kunde henvise til „Bogens Text saavel i den nye som i den gamle Kristenret og Forliget mellem Kirken og Kongedømmet samt ogsaa den hellige Kirkes Ret“ (i 1340).[1]) Og ligeledes forstaar man Grunden til, at saavel de ældre Landskabsloves Kristenretter som de i Aarene 1267—68 udgivne fremdeles vedblev at afskrives, medens de tilhørende verdslige Afsnit for længe siden havde tabt al Lovskraft. Først da Præsteskabet i Aaret 1458 af Kristian I havde vidst at skaffe sig en udtrykkelig Bekræftelse af Forliget til Tønsberg[2]), kunde ogsaa Gyldigheden af Erkebiskop Jons Kristenret ansees for sikkret. Imidlertid var den norske Kirkeret bleven videre udviklet dels gjennem en Række geistlige Statuter, udgivne af Erkebiskopperne under Medvirkning af de for Erkestiftet sammenkaldte Kirkeforsamlinger, dels gjennem en Flerhed af andre erkebiskoppelige eller pavelige Forordninger. Ved Siden af disse Kilder komme dog ogsaa for Kirkerettens Vedkommende de kongelige Retterbøder i Betragtning. Derimod lader det sig af Diplomerne kun med stor Vanskelighed paavise, hvorle-

---

[1]) Dipl. Norveg. II No. 235, S. 199.

[2]) Sammesteds IV No. 941, S. 690—91.

Digitized by Google

des den Lovstrid, der herskede mellem de geistlige og de verdslige Retskilder i den under disse Omstændigheder dobbelt vigtige Praxis erholdt sin sædvansmæssige Afgjørelse.

§ 13. DET 15DE OG 16DE AARHUNDREDE.

Ved Slutningen af det 14de Aarhundrede var Norge indtraadt i en Forening med Danmark, hvilken blev bestaaende, ogsaa efterat Sverige, der fra Begyndelsen af dannede det tredie Led i Forbundet, atter havde gjenvundet sin fulde Uafhængighed. Uagtet Norge i Formen var et selvstændigt Unionsrige, stod det dog i virkelig Magtfylde og politisk Udvikling saa langt tilbage for Danmark, at det kun blev anseet som et mindre betydeligt Biland, hvis Selvstændighed ikke engang dets egne Konger ofrede den fornødne Omsorg. Det kunde derfor næsten betragtes som et Fremskridt, da Kong Kristian III i Aaret 1536 lovede at gjøre Landet til en Provinds af Danmark, og det derved, uagtet hint Løfte aldrig naaede frem til fuld Iværksættelse,[1]) bragtes i større Afhængighed af den danske Rigsregjering. Medens der fra Tiden før det nævnte Aar kun er opbevaret meget faa og lidet betydelige kongelige Retterbøder for Norge, udstedtes der fra nu af en Række Forordninger, Recesser og kongelige Haandfæstninger, der dels gjaldt Norge særskilt, dels vare fælles for begge Lande. Navnlig kunne Recesserne, der i Regelen nogenlunde udførligt behandlede flere forskjellige Emner, meget vel betragtes som Tillæg til Kong Magnus Lagabøters By- og Landslov. Rigtignok tabte den norske Ret paa den anden Side gjennem den nære Forbindelse med Danmark en væ-

[1]) Jfr. Aschehoug, Norges offentlige Ret, I S. 350—54 (1866).

Digitized by Google

sentlig Del af sin nationale Eiendommelighed; thi der udgaves ikke alene fælles Lovforskrifter for begge Riger, men hvad der var langt virksommere, der ansattes i Norge danske Embedsmænd, som ligefrem indførte dansk Ret i den norske Praxis og saaledes bevirkede, at Bestemmelser, der oprindelig kun vare givne for Danmark, erholdt en faktisk Anvendelse ogsaa i Norge. Derimod var det kun undtagelsesvis, at omfangsrigere Love udfærdigedes som fælles for begge Riger. Kristian III's Kirkeordinants af 1537 og Riber Artiklerne af 1542 udstraktes saaledes egentlig blot provisorisk til Norge, men vedblev rigtignok ligesom ogsaa Fredrik II's Ordinants om Ægteskabssager af 1582 at behandles som endeligt gjældende sammesteds. Fredrik II's Søret af 1561, der havde til Hensigt at fortrænge den Visbyske, og samme Konges Gaardsret af 1562 udstedtes derimod udtrykkelig for begge Riger tilsammen.[1]) I det Store taget vedblev dog Kong Magnus Lagabøters Lovgivning at udgjøre Grundlaget for Norges gjældende Ret. Nyere Forordninger og Byernes selvtagne Vedtægter formaaede ligesom Retternes Praxis kun efterhaanden og i det Enkelte at indføre sine mangehaande Ændringer og Nydannelser. Saa meget mere føleligt maatte det blive, at Lovbogen, der allerede i sig selv ikke længer passede for det 16de Aarhundrede, paa Grund af det forældede Sprog ikke engang forstodes af de indenlandske, end sige af de danske Embedsmænd. Den forelaa desuden kun i et lidet Antal, ved allehaande Skrivfeil fordærvede Haand-

[1]) Den saakaldte Kong Kristoffer af Bayerns Stadsret er i ethvert Fald aldrig bleven kundgjort for Norge; jfr. Aubert, De norske Retskilder og deres Anvendelse I S. 73—4, Anm.

Digitized by Google

skrifter, og mangen en Dommer maatte hjælpe sig med feilagtige Afskrifter, upaalidelige Oversættelser eller endog ganske uden Lovbog. Der herskede derfor stor Usikkerhed om, hvad der overhovedet var Ret i Riget. Allerede Kristian III havde (1557) søgt at rette paa disse trykkende Misforhold, og Fredrik II fornyede (1572) Forsøget. Formynderregjeringen, der styrede Landene under Kristian IV's Mindreaarighed, gjorde ligeledes (1592—93) Skridt i samme Retning. Men først den sidstnævnte Konge selv var det forbeholdt efter personlig at have overtaget Regjeringen for Alvor at bringe Sagen i Gang.

§ 14. KONG KRISTIAN IV's LOVGIVNING.

Det maa staa derhen, hvorvidt Kristian IV allerede umiddelbart efter selv at have tiltraadt Styrelsen (1596) tog fat paa Forbedringen af Norges Lovgivning, hvilket berettes af hans Biograf, Nils Slange,[1]) eller om ikke heri meget mere kun foreligger en Forvexling med de allerede under hans Mindreaarighed foretagne Skridt. Saameget sikkrere er det derimod, at et Besøg, som Kongen i Aaret 1602 aflagde i Norge, virkelig satte Lovgivningsarbeidet i Gang. Ved et Reskript af 31te August 1602 overdroges Lovbogens Revision til Rigets samtlige Lagmænd, og det befaledes derhos Statholderen Jørgen Friis og formodentlig ogsaa Kantsleren Hans Pederssøn Basse samt endnu en Adelsmand, Anders Green, at paase Arbeidets Udførelse. Nu kom virkelig et revideret Udkast istand, der ledsagedes med en Række Forslag til Forbedringer og indsendtes til Kon-

[1]) Christian IVdes Historie, S. 116—7.

Digitized by Google

gen. Denne lod foretage en ny Bearbeidelse, hvorunder ogsaa de nævnte Forslag benyttedes, og forelagde derpaa Udkastet for en Herredag, der Sommeren 1604 var bleven sammenkaldt til Bergen. De her fattede Beslutninger foranledigede atter enkelte Ændringer. Derpaa forsynedes Loven med en kongelig Kundgjørelse, dateret 4de December 1604, tryktes og sendtes i Begyndelsen af Juni 1605 Norges samtlige Lagmænd til Befølgelse. — En ny Lovbog kan Kristian IV's „Nordske Low-Bog" kun i meget uegentlig Forstand siges at være. Ved dens Udarbeidelse havde man nærmest alene for Øie at tilveiebringe den rigtige Text i den gamle Landslov af 1274 med dertil hørende Retterbøder og dernæst at oversætte den i det nyere Skriftsprog. Naar det derimod i Kundgjørelsen tillige heder, at man tilsigtede at fjerne alle forældede og at optage alle nyere og endnu gjældende Bestemmelser, saa stemte Udførelsen forsaavidt ingenlunde med Planen. Vistnok strøg man den gamle Kristendomsbolk, som Reformationen havde gjort upraktisk; men de forældede Lovbud vedkommende Forsvarsvæsenet og Rettergangsvæsenet ere ligesaavel som Strafferetten og dens Bødesatser bibeholdte i sin tidligere Form, uagtet der selvfølgelig ikke længer kunde være Tale om deres uforandrede Gyldighed. Paa den anden Side ere ligesaalidt alle de nyere Lovforskrifter optagne, der vare bestemte til fremdeles at gjælde. Saaledes have kun nogle faa Artikler af Fredrik II's Søret fundet Plads i Lovbogen, og de partikulære Retsregler, som navnlig uddannedes under Stædernes Selvstyrelse, sees at have været ganske upaaagtede. Lovbogen er derfor i enhver Henseende meget fjern fra at meddele et træffende og fuldstændigt Billede af den i det 17de Aar-

Digitized by Google

hundredes Begyndelse gjældende Ret. Lægges hertil, at Texten vrimler af Oversættelsesfeil og andre Slags Misforstaaelser, at de nye Tilføielser oftere ere komne til at staa paa urette Sted, og at i andre Tilfælder nyere Sætninger have fundet Optagelse, uden at de ældre af modsat Indhold ere strøgne, bliver det let forstaaeligt, at denne Lovbog, der iøvrigt var bestemt til at gjælde baade for By og Land, for os kun forsaavidt er af nogen Værd, som den indtil en vis Grad lærer os, hvad man i Begyndelsen af det 17de Aarhundrede endnu forstod og bragte i Udøvelse af den ældre Ret. At dens Udfærdigelse ikke desto mindre i Norge hilsedes med Jubel, vidner klart om den Nødstilstand, der herskede i en Tid, da Landets Dommerembeder i bedste Tilfælde besattes med veltjente Skriverkarle, men ogsaa meget ofte med forhenværende Kammertjenere og Lakeier hos danske Adelsmænd.[1])

I den kirkelige Lovgivning havde Reformationen imidlertid fremkaldt en gjennemgribende Forandring. Efterat Kirkeordinantsen af 2den September 1537, der med Bugenhagens Hjælp var bleven istandbragt for Danmark, som ovenfor nævnt, provisorisk ogsaa var indført i Norge, og dernæst tillige Riber Artiklerne af 4de Mai 1542 og Ordinantsen om Ægteskabssager af 19de Juni 1582 sammesteds havde fundet Indgang, paalagde Kong Kristian IV i Aaret 1604 de norske Biskopper at forfatte en særskilt Kirkelov for deres Land. Med Be-

[1]) Jfr. Mathias Skaanlunds Autobiographi, meddelt af L. Daae i Historisk Tidsskrift III S. 97—194. Den tilhører dog en noget senere Tid end den her omhandlede; thi først Struensees Kabinetsordre af 12te Februar 1771 befalede, „at Domestikker ei maa foreslaaes til noget offentligt Embede.“

Digitized by Google

nyttelse af den danske Kirkeordning, hvor denne paa nogen Maade lod sig efterligne, lykkedes det da ogsaa at skabe et saadant Lovværk, hvilket derpaa under 2den Juli 1607 kundgjordes som Kong Kristian IV's Kirkeordinants for Norge.

Ogsaa efter Fuldendelsen af sine større Lovgivningsarbeider havde dog Kristian IV sin Opmærksomhed henvendt paa den norske Ret. Men hans fortsatte Virksomhed sluttede sig, betegnende nok, ikke længer til Lovbogen af 1604 og vedkom desuden hovedsagelig det administrative Omraade, medens Privatretten med Undtagelse af Landbovæsenet, kun i enkelte Forordninger berørtes. Rigtignok havde Rigskantsleren Jens Aagessøn Bjelke, der selv drev juridiske Studier,[1] allerede efter de Forhandlinger, som han paa Herredagene i Skien (1619) og i Bergen (1622) havde havt med Lagmændene, andraget om Udstedelsen af en Reces, der kunde berigtige Trykfeilene i Lovbogen og forklare dens Utydeligheder. En lignende Ansøgning, som Lagmændene vedtog paa en senere Herredag i Bergen (1631), og hvori de tillige forespurgte, om de ikke i tvivlsomme Tilfælder, der forudsaaes i de danske, men ikke i de norske Recesser, skulde være berettigede til at følge de første, førte endog til Nedsættelsen af en Kommission (1632), der i begge Retninger skulde fremkomme med Forslag. Men kun det sidst anførte Punkt i Ansøgningen blev under 8de Marts 1633 virkelig bevilget, idet der tillagdes den danske Ret subsidiær Gyldighed i Norge. Med Hensyn til alt det øvrige bevirkede Jens Bjelke i Aaret 1636 kun, at der udfærdigedes et nyt

---

[1]) Jfr. Yngvar Nielsen, Jens Bjelke til Østraat (1872) S. 85—90.

Digitized by Google

Paalæg om at indkomme med Forslag angaaende en forbedret Udgave af Lovbogen, og en af ham selv i 1637 indsendt Forestilling, der senere synes at være bleven forsynet med Tillæg, førte heller ikke videre. En „Designation paa de Poster, som udi den Norske Lov Forbedring og videre Forklaring behøver", sendtes vistnok i Aaret 1639 op til Norge. Deri afgjordes umiddelbart en Række Spørgsmaal, medens en anden Række henskjødes til fortsat Drøftelse paa en Herredag, som det følgende Aar skulde sammentræde i Bergen. Men denne Herredag kom ikke istand, og saaledes blev der heller ikke dennegang noget af den tilsigtede Revision af Lovbogen. Ligesaalidt ledede de Forhandlinger, der i Aarene 1636—39 dreves om Udgivelsen af en ny Bylov, til noget Resultat. Heller ikke gjordes der fra Regjeringens Side videre Forsøg hverken paa Landsrettens eller Bylovens Omraade. Bortseet fra en Række enkelte, til forskjellige Tider udkomne Forordninger, indskrænkede dens Lovgivningsvirksomhed sig til Udgivelsen af den store Reces af 27de Februar 1643, hvis Gyldighed for Norges Vedkommende imidlertid ikke var hævet over enhver Tvivl. Dens tredie Bog indeholder en Samling af Forordninger, der i Aarene 1630—40 vare blevne udgivne for Norge. Den første Bog, „om Geistligheden og hvis dertil hører", hentedes fra Kilder, der vare fælles for begge Riger, og den nævner desuden i flere Artikler Norge udtrykkeligt. Den anden Bog derimod, der fører Overskriften „Om verdslige Politie" og dels er af administrativt, dels af privatretsligt Indhold, stammede væsentlig fra danske Forordninger og var øiensynlig ogsaa for en stor Del kun bestemt for Danmark; men ikke desto mindre nævnes ogsaa her

Digitized by Google

Norge paa enkelte Steder udtrykkelig, og ligeledes var Mangt og Meget taget fra fælles eller endog fra rent norske Forordninger. Da den hele Reces desuden med en ledsagende Skrivelse af 2den Januar 1645 sendtes op til Norge for at kundgjøres, indsees det let, at der i Praxis strax opstod store Tvivl om, hvorvidt den her var anvendelig eller ikke. En Række Forespørgsler rettedes angaaende dette Punkt til Regjeringen; men da Svarene enten udeblev eller ikke fandtes fuldt tilfredsstillende, antog man i Praxis, at den kunde anvendes, hvor ikke dens enkelte Sætninger altfor klarlig stred mod Norges gjældende Ret eller beroede paa Forudsætninger, som denne ikke kjendte.

D. KONG KRISTIAN V's NORSKE LOV.

§ 15. DET NYE LOVARBEIDES HISTORIE.

Efter Udstedelsen af den store Reces havde dels Jens Bjelke, dels Statholderen Hannibal Sehestedt atter bragt Lovrevisionen paa Tale, og der var, som Følge heraf, gjentagende Gange bleven nedsat Kommissioner til Udførelse af de hidhørende Forarbeider (1646, 1648, 1653). Senere havde Statholderen, Gyldenløve, gjort fornyede Anstrængelser i samme Retning (1664, 1666) og derunder ikke undladt at fremhæve, at det i Mellemtiden indtraadte Enevælde paa mange Punkter nødvendiggjorde en Omdannelse af Lovgivningen. Men uagtet den sidstnævntes gjentagne Ansøgninger fremkaldte en Beslutning om at foretage en gjennemgribende Revision, og Lovbogen i dette Øiemed endog fordeltes mellem Landets forskjellige Lagmænd, blev ogsaa dette Tilsprang uden Resultat. For Byernes vedkommende, som imidlertid havde hjulpet sig ved at uddanne en

Digitized by Google

Række sædvansmæssige Vedtægter, hvori tydsk Indflydelse paa en meget fremtrædende Maade gjorde sig gjældende, og som desuden i 1661 havde ansøgt om Udfærdigelse af en ny Bylov, blev det i Aaret 1662 alene forordnet, „at den danske Stadsret maa i Byerne bruges, indtil Kongen derom anden Anordning lader gjøre.“ Uafgjort lodes det rigtignok herved, om der sigtedes til Kong Kristoffers eller til Kong Hans's almindelige Stadsret.

Den fuldstændige Mangel paa Evne hos den indenlandske Lovkyndighed til med egne Midler at skabe en tilfredsstillende Retstilstand, kunde fra nu af ansees godtgjort. Den Anvendelse af dansk Ret, der mere og mere tog Overhaand i Praxis, og som i høi Grad befordredes ved de danske Loves subsidiære Gyldighed, ved Indførelsen af en Række Fælleslove, navnlig den store Reces, og endelig ved Tilladelsen til at benytte den danske Bylov, anviste derimod tydeligt nok den Vei, ad hvilken Forbedringen skulde komme. Da man i Danmark selv umiddelbart efter Enevældets Indførelse havde taget fat paa Istandbringelsen af en ny Lovbog, laa det nær at benytte de saaledes fremkomne Arbeider som Grundlag ogsaa for en norsk Lov. Det af Rasmus Vinding forfattede første Udkast til en dansk Lov (af 1667), blev vistnok ikke af umiddelbar Betydning for Norge og ligesaalidt hans andet (af 1669), hans tredie (af 1674) eller de paa dem byggede Revisioner. Men da Reskriptet af 28de Februar 1680 havde anordnet Nedsættelsen af en ny Kommission til at foretage en Hovedrevision af det danske Udkast, erholdt dens Medlemmer den 10de April samme Aar Paalæg om i Fællesskab med nogle Normænd at jævnføre sit Udkast med den norske Ret. Kongen havde nemlig fundet for godt „den Norske Lov den Danske at lade annectere.“ Det

Digitized by Google

maa staa derhen, hvorvidt Kongen tilsigtede at udfærdige en fælles Lovbog for begge Riger eller to særskilte af saavidt muligt overensstemmende Indhold. I ethvert Tilfælde indsaa man snart, at der intet var at opnaa ad den Vei, hvorpaa man havde slaaet ind. Allerede den 5te Juni 1680 anordnedes nemlig Dannelsen af en særskilt Kommission til Revision af den norske Ret, og det danske Udvalg tilsagdes at indskrænke sin Virksomhed til den danske Lovbog. Da den norske Kommission ikke syntes at skride hurtigt nok frem, dannedes der Vaaren 1682 af en Del af dens Medlemmer en ny Kommission, som skulde sammentræde i Kjøbenhavn, og som strax modtog Paalæg om at udarbeide en norsk Lovbog paa Grundlag af den danske, der imidlertid var bleven færdig. De skulde gjennemgaa den Bog for Bog, undersøge, hvorvidt dens Bestemmelser ogsaa passede for Norge, og bibeholde det brugbare, „paa det en Uniformitet i begge Rigers Love saavidt muligt herefter kan observeres.“ Hvor den norske Ret ikke tilstedede en Omdannelse efter det danske Mønster, skulde Kommissionen rette sig efter Rigets Brug og Sædvane, dog „saa det sig med vor Arveregjering bedst kan skikke og overenskomme.“ Allerede i Aaret 1682 havde Kommissionen sit Udkast færdigt. Det sluttede sig nøie til den ældre norske Ret og var ogsaa forøvrigt temmelig selvstændigt udarbeidet. Det tilstilledes imidlertid øieblikkelig en den 23de Januar 1683 nedsat, dansk Revisionskommission, der tilendebragte sit Gjennemsyn Sommeren 1684. For at opnaa Overensstemmelse med den danske Lov, lod den Udkastet undergaa væsentlige Forandringer. Vistnok udnævntes der samme Høst efter den danske Kommissions eget Forslag endnu

Digitized by Google

en norsk Revisionskommission, der traadte sammen i Kristiania[1]); men denne ansaa sig dog i det store taget bunden ved det danske Udkast og tillod sig kun i en Række enkelte Bestemmelser at foreslaa Forandringer deri. Endnu en Gang gik Udkastet tilbage til den danske Kommission, som først i Juli 1687 var færdig med sin sidste Læsning. Den ændrede dog ikke synderlig i det norske Revisionsarbeide. Lovbogens Fortale er allerede dateret den 15de April 1687, hvorimod dens Trykning først fuldendtes det følgende Aar. Dens Kundgjørelse skede ved en Forordning af 16de April 1688, hvori samme Aars Mikkelsmesse betegnedes som Dagen for dens Ikrafttræden. Samtidig kundgjordes et i Aaret 1685 for Norge og Danmark i Fællesskab udarbeidet Kirkeritual.

§ 16. KARAKTERISTIK AF DEN NYE LOVBOG.

Kong Kristian den Femtes Norske Lov er delt i 6 Bøger, af hvilke den første handler om Retten og Rettens Personer, den anden om Religionen og Geistligheden, den tredie om verdslig og Husstand, den fjerde om Søretten, den femte om Adkomst, Gods og Gjæld og den sjette om Misgjerninger. Den er, som allerede bemærket, i det Væsentlige bygget paa den samme Konges danske Lovbog og for den største Del ligefrem afskreven efter denne. Dog ere ogsaa omvendt i mange Henseender Norges eiendommelige Forhold tagne i Betragtning, og som Følge heraf en Række af Bestemmelser hentede ud af den ældre norske Ret. Familie- og Arveretten, Obligationsretten, Søretten, Kirkeretten

[1]) Under Behandlingen af Udkastets anden Bog, indeholdende Kirkeretten, forstærkedes denne Kommission med Superintendenterne, som dog ogsaa paa Lovarbeidets tidligere Trin havde deltaget i Revisionen af den geistlige Ret.

Digitized by Google

med Undtagelse af Læren om de geistlige Indtægter, Strafferetten, Processen og mange i tredie Bog behandlede Dele af den offentlige Ret ere næsten helt og holdent øste af den danske Lovbog. Derimod er alt, som hænger sammen med Landbonæringen, blevet Gjenstand for særlige Forskrifter, saaledes ikke alene de Afsnit i femte Bog, der omhandle Odels- og Aasædesretten, Jagt, Fiskeri o. desl., men ogsaa de Kapitler af tredie Bog, der angaa Standsforhold og visse Borgerpligter. Eiendommelig for Norske Lov er endelig ogsaa Organisationen af Retterne. Det forstaar sig af sig selv, at en saadan Sammensmeltning af to forskjellige Retsforfatninger ikke kunde undgaa at skabe adskillige Ufuldkommenheder. Dels optoges der dansk Ret eller endog danske Retsinstitutioner, som aldrig havde fundet Indgang i Norge, dels forsømte man at tage Hensyn til Retsmidler, som her endnu vare i Udøvelse, eller man indtog paa forskjellige Steder i Lovbogen Bestemmelser, der stred mod hinanden. Hverken den Grundtanke, saavidt muligt at bringe den norske Lovbog i Overensstemmelse med den danske, eller den modsatte, at beholde den ældre norske Ret, hvor Landets Eiendommeligheder krævede det, gjennemførtes derfor i den nye Lov med streng Følgerigtighed. Iøvrigt ere de Bestemmelser, der ere fælles for begge Lovbøger, ifølge Sagens Natur næsten helt og holdent tagne fra ældre danske Retskilder, d. e. dels fra de danske Landskabslove, navnlig Jydske Lov, men i endnu langt høiere Grad fra den danske Lovgivning i det 16de og 17de Aarhundrede, f. Ex. Kong Kristian III's Koldinghusiske Reces, Fredrik II's Søret og Ægteskabsforordning, Kristian IV's Birkeret, Rigens Ret og Dele og navnlig fra hans store Reces af 1643. Af disse Lovarbeider vare dog flere allerede fra først af fælles for

Digitized by Google

begge Riger. Ogsaa dansk Sædvane og Retsbrug lader sig hist og her paavise som Kilde for hidhørende Bestemmelser. Forsaavidt Norske Lovs Indhold derimod er eget for Norge, ligger Kristian IV's Lov overveiende til Grund derfor. Ved Siden heraf har man øst af en Række særskilte norske Recesser og Forordninger, ligesom man ogsaa i enkelte Tilfælder har henholdt sig til den norske Praxis. Magnus Lagabøters Landslov sees derimod kun undtagelsesvis benyttet. Omvendt forekommer det dog ogsaa, at Bestemmelser, der ere fælles for begge Lovbøger, ere hentede fra ældre norske Forordninger, navnlig fra den norske Kirkeordinants af 1607. Paa den anden Side maa Kilden til enkelte af Norske Lovs Sætninger, der ikke gjenfindes i den danske, ikke destomindre søges i ældre dansk Ret. Formodentlig er denne dog i saadanne Tilfælde allerede tidligere gjennem Praxis trængt ind i Landet.

Kong Kristian V's Norske Lov danner, om den end i mange og meget væsentlige Punkter er bleven fortrængt og erstattet ved nyere Love, fremdeles det Grundlag, hvorpaa den norske Retsudvikling endnu i nærværende Tid hviler. Dermed kan saaledes den foreliggende Oversigt over de norske Retskilders Historie passende afsluttes.

E. UDGAVER AF NORSKE RETSKILDER OG DEN SAMME TILHØRENDE LITTERATUR.

§ 17. UDGAVER.

En samlet Udgave af de norske Retskilder fra Tiden før Foreningen med Danmark besørgedes af R. Keyser og P. A. Munch og udkom med offentlig Understøttelse i Aarene 1846—49 i Kristiania under Titel af Norges gamle Love indtil 1387 (3 Bind in 4to). Første

Digitized by Google

Bind indeholder Retskilderne fra Tiden før Magnus Lagabøter, andet Bind denne Konges egne Love tilligemed nogle Tillæg til det første, tredie Bind Lovene fra Tiden efter Kong Magnus. Et fjerde Bind, som skal bringe Værkets lærde Apparat, er hidtil udeblevet. Paa Grund af dens Sammenhæng med Frostathingsloven har *Járnsíða* under Benævnelsen *Hákonarbók* ogsaa fundet Optagelse, hvorimod Jonsbogen, der staar i et lignende Forhold til Landsloven, er udeladt. Dette er saameget mere at beklage, som der af *Járnsíða* haves en anden, ret god Udgave, der nedenfor nærmere skal omtales, hvorimod der af Jonsbogen kun foreligger Udgaver, som i sine Anlæg ere meget ukritiske, og som dertil ere vanskelige at opdrive. Da det ikke altid er let at skille mellem de af Kongerne, Erkebiskopperne eller Paverne enkeltvis udfærdigede Forordninger og de almindelige Diplomer, maa den nævnte Samling altid jævnføres med Diplomatarium Norvegicum, der i Aarene 1848—76 er udkommet i 17 tykke Oktavbind, og hvis Udgivere først vare Chr. C. A. Lange og Carl R. Unger, senere den sidstnævnte og H. J. Huitfeldt

Den samlede Udgave af Norges gamle Love har gjort alle tidligere Kildesamlinger forældede. Af Hensyn til deres litteraturhistoriske Betydning, samt fordi ældre Værker henvise til dem, skulle de dog ogsaa kortelig omtales. Det eneste mere omfattende Arbeide var: Hans Paus, „Samling af gamle norske Love“, der i Aarene 1751 - 52 udkom i Kjøbenhavn i 4 Kvartbind. Samlingen rækker vistnok helt ned til Fredrik III's Forordninger (d. e. til Aar 1670); men den er ingenlunde fuldstændig og meddeler desuden de ældre Love paa et Par Undtagelser nær (nemlig Bjarkøretten og Eidsi-

Digitized by Google

vathingslovens Kristenret) ikke i Grundsproget, men i en dansk Oversættelse, der tilmed lider under alle de Misligheder, som Grundtexternes Upaalidelighed, vildledende Overskrifter og talrige sproglige og retslige Misforstaaelser kunne afstedkomme. Særskilt udgaves derimod Hirdskraaen af J. Dolmar (Kjøbenhavn 1666) og af P. J. Resenius (sammesteds 1673); førstnævnte ledsagede den med en dansk Oversættelse, den sidste med en dansk og latinsk. Allerede tidligere var der af denne Lov udkommen en dansk Oversættelse, besørget af Arild Huitfeldt (Kjøbenhavn 1594), samt en svensk af J. Buræus (Stockholm 1648). Videre udgav den senere Biskop af Skaalholt, Dr. Hannes Finnsson, den ældre Borgarthings Kristenret under Titel af „Tentamen historico-philologicum circa Norvegiæ jus ecclesiasticum, quod Vicentium sive Priscum vulgo vocant“ (Kjøbenhavn, uden Aarstal, som dog har været 1759—60). En Del af denne Udgave optryktes paany af Magnus Olavus Beronius under Titelen „Notæ criticæ in jus ecclesiasticum Vicensium“ (Upsala 1761). Ligesom Forarbeidet var ogsaa denne Udgave ledsaget af en latinsk Oversættelse og Anmærkninger. Paa sin Side fortsatte Hannes Finnsson, ikke uden polemiske Bemærkninger mod Beronius, i tvende andre Arbeider, „Curæ posteriores in jus ecclesiasticum Vicentium“ (Kjøbenhavn 1762) og „Curæ posteriores in jus ecclesiasticum Vicentium continuatæ“ (Kjøbenhavn 1765), sine Undersøgelser over denne Retskilde. Af Landsloven besørgede efter den Arnamagnæanske Kommissions Opfordring Grimur Jonsson Thorkelin en Udgave under den lidet træffende Titel: „Regis Magni legum reformatoris leges Gula-Thingenses, sive jus commune Norvegicum“ (Kjøbenhavn 1817). Den er ledsaget af en

Digitized by Google

dansk og en latinsk Oversættelse. Endvidere udgav Gregers Fougner-Lundh den nyere Bylov under Titelen „Bergens gamle Bylov" (Kjøbenhavn 1829), hvortil føiedes en dansk Oversættelse og meget brugbare Anmærkninger. Den Byloven tilhørende Farmannalov gjengav endelig P. A. Munch i en latinsk Oversættelse (Kristiania 1838, Program), hvilken ligeledes særskilt bør nævnes paa Grund af de vedføiede Anmærkninger. Andre Aftryk af Brudstykker afholder jeg mig derimod her fra at omtale.

Kristian IV's Lov blev strax ved sin Istandbringelse offentliggjort i Trykken (Kjøbenhavn 1604 hos Henrich Waldkirch) og senere hen gjentagne Gange optrykt. Den nyeste Udgave udkom paa det norske Universitets Bekostning (Kristiania 1855 in 8vo) og skyldes, ligesom dens fortræffelige Indledning af kildehistorisk Indhold, Fr. Hallager og Fr. Brandt. Den samme Konges Kirkeordinants findes i Paus's Samling; dels i denne, dels i en Række andre Værker maa man ogsaa søge de enkelte Forordninger og Recesser, forsaavidt de overhovedet ere trykte. Mangt og meget hidhørende og da navnlig den store Reces af 1643 indeholdes i 4de Bind af Kolderup-Rosenvinges Samling af gamle danske Love. Kristian V's Norske Lov tryktes ligeledes umiddelbart ved sin Ikrafttræden (Kjøbenhavn 1688 in 4to). Senere fulgte en Række nye Oplag i forskjellige Formater, hvoraf den nyeste i 1852 besørgedes af Fr. Brandt. En islandsk Oversættelse, der udgaves i Hrappey Aar 1779 af Bogi Benedixson under Titel af „Kongs Christians Þess Fimmta Norsku Lög á Islendsku utlögd", nævnes her kun som Kuriositet. Allerede nogle Aar tidligere (1773) havde Sira Magnus (Ketils-

Digitized by Google

son) i Dölum under Signaturen S. M. I. D. oversat et Afsnit af samme Lov under Titel af „Utlegging yfer Norsku Laga V Bókar II Capitula umm Erfdar med stuttum Utskíringum á því sem þíngskiled er". Med Hensyn til Samlingerne af de senere Forordninger og Reskripter saavel fra Aarene 1643, 48, 60 og 67, som fra Aarene efter 1670 henviser jeg til Aubert, De Norske Retskilder Side 306—9. Retssædvaner fra Byerne findes samlede for Bergen hos N. Nicolaysen, Norske Magasin II (1868), for Stavanger og Oslo i Meddelelser fra det Norske Rigsarkiv I Side 287—304.

§ 18. LITTERATUR.

Af ældre Skrifter over de norske Retskilders Historie fortjene alene at erindres Jon Eirikssons Bidrag til tredie Udgave af Holberg's Dannemarks og Norges geistlige Stat (Kjøbenhavn 1761) Side 476—508 samt til Kongslev's Den Danske og Norske private Rets første Grunde (Kjøbenhavn 1781) I Side 116—91, og dernæst Jacob Grimms „Litteratur der altnordischen Gesetze" i 3die Bind af Zeitschrift für geschichtliche Rechtswissenschaft (1817). Senere udkom, trykt som Manuskript, første Hefte af et „Grundrids af den norske Retshistorie" af Fr. Brandt (Kristiania 1853), indeholdende en meget overskuelig Fremstilling af Retskildernes Histore. Angaaende mange enkelte hidhørende Spørgsmaal meddeles ønskelige Oplysninger i de Værker, der behandle den almindelige Historie, altsaa navnlig hos P. A. Munch, Det norske Folks Historie (Kristiania, 1852—59 og 1862—63, 5 Dele i 8 Bind), og R. Keyser, Den norske Kirkes Historie under Katholicismen (Kristiania 1856—58, 2 Bind). Over en Række ældre Retskilder, nemlig

Digitized by Google

Gulathingsloven, Frostathingsloven, Kong Magnus Erlingssøns foregivne Gavebrev, den saakaldte Kong Sverres Kristenret og Borgretten har jeg selv offentliggjort indgaaende Undersøgelser, som ovenfor hver paa sit Sted findes anførte. Ligeledes har jeg i 2den og 3die Udgave af Holtzendorffs Encyklopædie der Rechtswissenschaft, 1ste Bind, meddelt et „Überblick über die Geschichte der nordgermanischen Rechtsquellen", hvoraf dog blot det første Afsnit, der behandler de norske Retskilder, egentlig hører herhen. I „Allgemeine Encyklopædie der Wissenschaften und Künste" af Ertsch og Gruber, 1ste Sections 97de Bind, Side 1—74, har jeg endelig under Ordet „Gulaþingslög" offentliggjort en udførlig Fremstilling af de norske Retskilders Historie til og med Kong Magnus Lagabøters Tid. Ogsaa L. M. B. Aubert, der allerede forhen havde udgivet „En Udsigt over de norske Loves Historie" (Kjøbenhavn 1875) meddeler nu, navnlig for de yngre Retskilders Historie, udtømmende Oplysninger i sit Værk „De norske Retskilder og deres Anvendelse" (Kristiania 1877). I Særdeleshed underkastes her Kong Kristian V's danske og norske Lovgivningshistorie for første Gang en paa omfattende Arkivstudier hvilende Behandling.

II. DE ISLANDSKE RETSKILDERS HISTORIE.

A. FRISTATENS TID.

§ 19. RETSUDVIKLINGEN.

I Aarene 860—70 havde Nordmændene opdaget Island. I de følgende 60 Aar befolkede de Øen dels umiddelbart fra Norge af, dels fra de norske Besiddelser i Vesterhavet og stiftede derved en Fristat, som vidste at bevare sin Selvstændighed indtil den anden Halvdel af

Digitized by Google

det 13de Aarhundrede. I Begyndelsen udgjorde vistnok hvert enkelt Nybygge, som en afsluttet Skare af Indvandrere havde grundlagt, et for sig selv bestaaende Samfund, hvis Omfang blot kunde voxe eller aftage ved mindre Grænders Tilslutning til de større Naboomraader. Men allerede omkring Aar 930 sluttede Høvdingerne for de forskjellige, hidtil selvstændige Forbund sig sammen i en Fællesstat og overdrog til den gamle Ulfljot efter den norske Gulathingslovs Forbillede at gjøre Udkast til en Landslov, der efter sin Forfatter erholdt Navnet Ulfljotslov *(Ulfljótslög)* Der indstiftedes en Folkeforsamling, Althinget *(alþingi)*, som aarlig skulde sammentræde paa et en Gang for alle fastsat Sted og saavel udøve dømmende som lovgivende Virksomhed. Videre oprettedes et Embede, hvis Indehaver skulde bære Titel af Lovsigemand *(lögsögumaðr)*. Hans Forretninger bestod i at føre Forsædet i Althingets lovgivende og dømmende Afdeling, Lagretten *(lögrétta)*, at sørge for Udbredelsen af Kjendskab til Lov og Ret ved at holde regelmæssige Retsforedrag for den paa Folkeforsamlingen fremmødende Mængde, samt endelig paa enhvers Forlangende at meddele Oplysning om vanskelige Retsspørgsmaal. Endelig bestemtes der tillige, at man ogsaa Hjembygderne imellem gjensidig skulde kunne forfølge sin Ret, og man kom overens om de Grundsætninger, hvorefter de enkelte Lokaldomstoles Kompetentse i saadanne Tilfælder skulde afgjøres.

Dernæst erfare vi, at der i den nærmest paafølgende Tid udstedtes en Række særskilte Love, af hvilke nogle paa en betydningsfuld Maade greb ind i Landets offentlige Liv. Herhen hører fremfor alt Loven om

Digitized by Google

Thinglagsordningen (af 965), der delte Øen i 4 Fjerdinger *(fjórðúngar)*, og hver af disse igjen i 3 Thinglag *(þingsóknir)*, som atter hver skulde omfatte 3 Høvdingedømmer (de saakaldte *goðorð*). Kun Nordlandets Fjerding tilstodes undtagelsesvis 4 Thinglag og 12 Godord, hvorved Thinglagenes samlede Antal kom til at udgjøre 13 og Godordenes 39. De vigtigste Bestemmelser i denne Lov var Godordenes Indskrænkning til et bestemt Tal, og Indførelsen af regelmæssige Thinge saavel i Thinglagene *(várþing* og *haustþing*, hvilke sidste ogsaa kaldtes *leið)* som i Fjerdingerne *(fjórðúngsþing)*. Endelig erstattedes Lagretten som Domstol paa Althinget ved 4 saakaldte Fjerdingsdomme *(fjórðúngsdómar)*, der svarede til hver sin Fjerding. Den sidste Foranstaltning medførte altsaa en Adskillelse af Althingets lovgivende fra dets dømmende Virksomhed. Lagretten, der hidtil havde udøvet dem begge, beholdt fra nu af alene Lovgivningsmyndigheden. Ikke mindre betydningsfuld er Loven om Femterettens Indførelse (af 1004), der igjen banede Vei for Beslutningen om Tvekampens Afskaffelse som Afgjørelsesmiddel i Retsstridigheder (1006). Ved disse Love opnaaede den verdslige Del af Fristatens Forfatning i det væsentlige sin Fuldendelse. Paa den anden Side maa imidlertid ogsaa mærkes Lovbeslutningen om Kristendommens Indførelse som Statsreligion (Aar 1000), samt de følgende Love om Afskaffelsen af de sidste Levninger af den hedenske Ret (omtr. 1016), om Oprettelsen af Skaalholts Bispedømme (omtr. 1090), om Tiendens Indførelse (1097) og endelig om Oprettelsen af Bispedømmet Holar (1105). — I den første Halvdel af det 12te Aarhundrede istandbragtes

Digitized by Google

et mere omfattende Lovværk. Dog maa man ikke, som ofte sker, heri ligefrem se en Kodifikation i vor Betydning af Ordet. I Aaret 1117 besluttedes der nemlig paa Althinget at lade en Kommission af retskyndige Mænd nedtegne den gjældende Ret. I den Udstrækning, som de selv maatte finde hensigtmæssig, skulde de derhos bringe Forbedringer og nye Bestemmelser i Forslag. Paa næste Althing skulde deres Udkast derpaa forelægges Lagretten, og hvis ikke dennes Flertal gjorde Indsigelser derimod, ophøies til Lov. Saaledes skede det ogsaa. „Ved den Leilighed," beretter Are Frode, „blev *Vígslóði* skreven og meget andet, som nu er Lov, hvilket man derpaa den følgende Sommer lod forelæse i Lagretten af Klerker; det behagede alle vel, og ingen talte derimod." Foruden Lovsigemanden Bergthor Hrafnssøn nævnes den mægtige Gode Havlide Maarssøn som et indflydelsesrigt Medlem af denne Lovkommission, og hans Fortjenester gav Anledning til, at den nye Retsbog erholdt Navnet *Hafliðaskrá*, hvormed den i en senere Lovsamling betegnes.[1]) Den synes kun at have indeholdt Optegnelser angaaende en Række bestemte Emner, og man tager neppe Feil, om man deri væsentlig ser en afsluttende, skriftlig Gjengivelse af de forskjellige Afsnit i hine Retsforedrag, som det paalaa Lovsigemanden regelmæssig at afholde. Kun faa Aar senere (mellem 1122 og 1133) fik Øens tvende Biskopper, Thorlak Runolfssøn af Skaalholt og Ketil Thorsteinssøn af Holar, ogsaa istand en Optegnelse af Kristenretten. For dette Arbeide, hvortil iøvrigt Metropolitanen, Erkebiskop Asger af Lunds Bifald sees indhentet har vistnok Havlidaskraaen

[1]) Kgsbk. § 117, S. 213.

Digitized by Google

tjent som nærmeste Forbillede. I Tidens Løb opstod desuden en Række nye Love, dels af verdsligt, dels af kirkeligt Indhold; ingen af dem kan imidlertid tillægges nogen fremragende Betydning.

Ligesom det øvrige skandinaviske Norden hørte Island fra først af ind under Erkebispedømmet Hamburg, hvis Metropolitanmyndighed i Aaret 1103 overflyttedes til det nystiftede Erkebispedømme Lund. I Aaret 1152 henlagdes imidlertid Øens tvende Bispedømmer under den nye Erkebispestol, der for Norge og dets Bilande i dette Aar oprettedes i Nidaros. Dermed var Islands Afhængighed af Norge i geistlig Henseende afgjort, og dets Underkastelse under det norske Kongedømme lod heller ikke ret længe vente paa sig. Indre Stridigheder mellem Øens Høvdinger, hvis Magt efterhaanden var bleven forenet hos et Faatal af Ætter, gav Kongen af Norge en velkommen Anledning til Indblanding i dens Anliggender. Medens de tidligere Konger Harald Haarfagre, Olaf den hellige og tildels ogsaa Harald Haardraade forgjæves havde stræbt at underkaste sig Landet, vare Forholdene derfor ulige gunstigere for Haakon Haakonssøn. Øens Afhængighed af den norske Erkebiskop havde til Følge, at det islandske Præsteskab og navnlig det inden samme særlig fremtrædende, strengt hierarkiske Parti vænnede sig til i den norske Konge at se sin Hjælper og Beskytter. Den gamle Uskik, at unge, fornemme Islændere traadte i udenlandske Fyrsters Tjeneste som Medlemmer af deres Hird, skaffede ham desuden en Række islandske Tjenestemænd, der ogsaa efter sin Hjemkomst til Fædrelandet følte sig staaende i et forpligtende Forhold til ham, og som han følgelig kunde anvende til Opnaaelsen af sine Formaal. Endelig fristede de heftige in-

Digitized by Google

dre Partikampe, som udbrød mellem Øens mest anseede Slægter, ærgjærrige Mænd til at tragte efter den norske Konges Understøttelse mod sine Medbeilere. Til Gjengjæld skyede de heller ikke de Opofrelser af forskjellig Art, hvorfor en saadan Hjælp alene kunde kjøbes. Saaledes kom det dertil, at Kongen dels ved udtrykkelig Afstaaelse fra enkelte Høvdingers Side, dels ved Konfiskation af Besiddelser, hvis Eiere vare traadte ind i hans Tjeneste og derpaa havde brudt sin Troskab mod ham, endnu medens Fristaten bestod, tilegnede sig Gaarde og Godord paa Island. Sommeren 1258 kunde han allerede udnævne Gizur Thorvaldssøn til sin Jarl paa Øen, og i Aaret 1262 udvirkedes en formelig Althingsbeslutning, hvorved Nordlandet og Størstedelen af Sønderlandet underkastede sig. Kort efter overgav ogsaa Vestlandet sig paa Tveraathing og i 1263 ligeledes den øvrige, østenfor Thorsaa liggende Del af Sønderlandet; endelig fulgte i Aaret 1264 ogsaa Østlandet i tvende Afdelinger efter. Hermed var Island fra at være en selvstændig Fristat bleven den norske Konges Skatteland.

Imidlertid havde den lovgivende Magt under Fristatens hele Bestaaen ligget hos Lagretten. Denne sammentraadte aarlig paa Althinget og bestod under Republikkens Blomstringstid, foruden af Lovsigemanden og de tvende Biskopper, af Repræsentanterne for de 39 gamle Godord samt af 9 andre Mænd, der tilsattes af de tre sydligere Fjerdinger for at udjævne den Ulighed, som ellers vilde være opstaaet ved Nordlandets større Antal Godord. Hver enkelt af disse stemmeberettigede Herrer skulde desuden blandt sine Undergivne vælge sig to Bisiddere, hvis Deltagelse dog kun var af raadgivende

Digitized by Google

Art. Foruden de almengjældende Landslove, som Lagretten udfærdigede, og som kaldtes *nýmæli* d. e. nye Bestemmelser, havde man imidlertid ogsaa Vedtægter, der vare antagne af de enkelte Thinglag eller Godord. I et vist Omfang kunde de endog vedtages af de snævrere Kommuner *(hreppar)*. Omvendt gaves der i det væsentlige ingen særskilt geistlig Lovgivning. Vistnok nægtedes der ikke Erkebiskoppen og Biskopperne en vis Indflydelse paa de kirkeretslige Love, og deres paa egen Haand udgivne Forordninger og Forbud nød altid en vis Anseelse. Men de Forsøg, som de islandske Biskopper efter sine norske Metropolitaners Tilskyndelse og Exempel fra Midten af 12te Aarhundrede gjorde paa at gjennemdrive Kirkelovgivningens Uafhængighed af Staten, havde ingensomhelst Fremgang. Større Betydning maa derimod tillægges Lovsigemandens Retsforedrag. Paa første Fredag i Thingtiden skulde han aarlig foredrage Thingordningen og desuden under de tre Althing, der faldt ind i hans treaarige Funktionstid, i selvvalgt Orden gjennemgaa samtlige Landsrettens øvrige Afsnit. Den Anseelse, som disse Foredrag nød, var saameget større, som de afholdtes i den lovgivende Forsamlings Nærværelse og derfor ligesom med dens Tilslutning. Ved Siden heraf udøvede Lovsigemanden gjennem sine Retsbetænkninger ogsaa stor Indflydelse paa Praxis. Endelig findes der umiskjendelige Spor af, at ogsaa den private Lovkyndighed virksomt bidrog til Rettens Overleverelse og Udvikling, dels ved at istandbringe Formularbøger, dels ved at samle og kommentere selve Retssætningerne. I disse Retsbetænkninger og Tilsprang til en juridisk Litteratur, men isærdeleshed dog i Lovsigemandens

Digitized by Google

Retsforedrag har efter min Mening ved Siden af de egentlige Love tillige Sædvaneretten fundet sit Udtryk. Dens Indflydelse har paa dette Omraade sikkerlig været ligesaa virksom som i Domstolenes Praxis. Jeg kan derfor ikke lade mig overtyde om Rigtigheden af den Anskuelse, som Vilhjalmr Finsen nylig har forsvaret, og hvorefter Sædvaneretten overhovedet ikke skulde have spillet nogen Rolle i den islandske Retsudvikling, idet Lovsigemandens Foredrag skulde have indskrænket sig til en blot og bar Sammenstilling af de enkelte, udtrykkelig vedtagne Love.[1])

§ 20. DEN SAAKALDTE GRAAGAAS.

Under Navnet Graagaas *(Grágás)* pleier man at sammenfatte visse, temmelig omfangsrige Optegnelser af den paa Island i Fristatens Tid gjældende Ret. Opbevarede i en Række forskjellige Haandskrifter, er ogsaa deres Skikkelse i det enkelte meget forskjelligartet. De tvende Membraner, der ere de fuldstændigste, nemlig Codex regius eller den saakaldte *Konúngsbók* og Codex Arnamagnæanus, ogsaa kaldet *Staðarhólsbók*, fordele sit Stof i et vist Antal større Afsnit; men mellem disse indskyder den første Samling desuden en Mængde uensartede Bestemmelser. Afsnittene, der som oftest kaldes *þættir*, sjeldnere *bálkar*, ere i Regelen fælles for begge Haandskrifter. Dette er saaledes Tilfældet med *Kristinna laga þáttr* d. e. Kirkeretten, *Tíundarlög* d. e. Tienderet, *Vígslóði* d. e. Loven om legemlige Krænkelser, *Erfðatal* d. e. Arveret, *Omagabálkr* d. e. Fattiglov, *Festaþáttr*

---

[1]) Vilhjalmr Finsen: Om de Islandske Love i Frihedstiden, i Aarbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie, 1873, S. 101—250.

Digitized by Google

d. e. Ægteskabsret, *Landabrigðaþáttr* d. e. Landboret og *Rekaþáttr* d. e. Strandret. Men det forekommer ogsaa, at *Staðarhólsbók* har skabt et eget Afsnit af Stykker, som *Konúngsbók* skiller ad og giver særskilte Overskrifter. Saaledes bestaar den førstes *Kaupabálkr*, d. e. Kontraktsret, væsentlig af sex Dele, der i den sidste staa hver for sig, *(Um fjárleigur, Um hrossreiðir, Um hreppaskíl, Fardagaþáttr, Um sættir manna, Um reizlur).* Omvendt mangle nogle af de i *Konúngsbók* optagne Afsnit i *Staðarhólsbók* ganske. Dette gjælder f. Ex. *þingskapaþáttr* d. e. Thingordningen, *Lögsögumannsþáttr* og *Lögréttuþáttr* d. e. Afsnittene om Lovsigemanden og den lovgivende Forsamling, *Baugatal* d. e. Mandebodsfortegnelsen, o. s. v. Hertil kommer, at saavel Afsnittenes indre Bygning som den Orden, hvori de følge paa hinanden, i de to Haandskrifter er aldeles forskjellig, og det samme er Tilfældet med den Udstrækning, hvori de have taget Hensyn til nyere Sætninger. Ved Siden af disse Hovedhaandskrifter haves imidlertid desuden adskillige andre, som enten kun indeholde enkelte Afsnit, især vedkommende Kirkeretten, eller danne Brudstykker, hvorom det ikke med Bestemthed kan siges, hvorvidt de ikke ere de sidste Levninger af større Samlinger. Endelig findes der Haandskrifter, som alene indeholde en broget Række af løsrevne Retssætninger, og som sandsynligvis skulde tjene til at udfylde fuldstændigere Optegnelser. Men ogsaa i denne Gruppe af Lovtexter fremtræder den samme Forskjel i Behandlingen af det forefundne, retslige Stof. Af alt dette maa nødvendigvis sluttes, at de hidhørende Haandskrifter ikke simpelt hen ere forskjellige Gjengivelser af en og samme Retsbog, men at de udgjøre indbyrdes uafhængige Samlerarbeider, der blot have opnaaet

Digitized by Google

en vis Overensstemmelse, fordi de for Størstedelen øste af fælles Kilder. Disse vare atter dels Love, dels Lovsigemændenes Retsforedrag, hvoraf endog flere udtrykkelig paaberaabes, dels ogsaa private Samlinger, især af Formularer. Selv fremmed Ret har paa nogle Steder brudstykkevis fundet Indpas i de tvende Hovedhaandskrifter. Dette gjælder saaledes f. Ex. de i Norge optegnede Bestemmelser om den norske Konges Ret paa Island og Islændernes i Norge (Kgsbk. § 246 og 248) samt enkelte Forligs- og Fredsformularer. Ligeledes forefinder man en historisk Bemærkning om Sølvværdien paa Island i længst forgangen Tid (Kgsbk. § 245) o. desl. Et Par enkeltstaaende Støttepunkter sætte os istand til at henlægge Udarbeidelsen af *Konúngsbók* til Aarene 1258--62, og af *Staðarhólsbók* til Aarene 1262—71. Rigtignok foreligger ingen af Samlingerne i Original, men kun i Afskrifter, der dog blot ere lidet yngre. Men da Kgsbk. § 112 nævner en indenlandsk Jarl; da Stöhbk. Festaþ. § 43 ved at omtale, at islandske Arvekrav i Norge ikke vare Gjenstand for Præskription, hvilken Sætning først blev indført ved Underkastelsen i 1262, medens Kgsbk. § 125 endnu fastholder den ældre Regel, der lod saadanne Fordringer præskriberes i Løbet af 3 Aar; og da endelig *Staðarhólsbók* ogsaa har optaget *Járnsíða*, som dog først kom ud til Island i 1271, men tillige fra 1273 af gjorde al Befatning med den ældre islandske Ret overflødig, saa turde den angivne Tidsbestemmelse vise sig at være fuldt begrundet. Maaske er det tilladt hertil at knytte den Formodning, at begge Samlinger have staaet i Forbindelse med de Lovgivningsarbeider, hvorved man strax efter Øens Underkastelse under Norge søgte at

Digitized by Google

bringe dens Ret i Overensstemmelse med de nyindtraadte, statsretslige Forhold. Derimod opkom Navnet Graagaas som Betegnelse for disse Retsbøger, der overhovedet ikke lod sig sammenfatte under nogen saadan fælles Benævnelse, først i Begyndelsen af det 17de Aarhundrede og det ene og alene ved en Misforstaaelse. I Løbet af det 15de og 16de Aarhundrede havde man nemlig paa Island vænnet sig til at betragte Øen som en Del af Norge og derfor ogsaa, ligesom i Norge selv, begyndt at anse „Hellig Olafs Love“ som Kjærnen i Landets gamle Lov og Ret. Hermed havde man troet at burde sætte i Forbindelse den paa Side 17 anførte Efterretning om, at Hellig Olafs Søn, Magnus den gode, skulde have udgivet en Lov, der var bleven kaldt Graagaas. Man forstod dette saaledes, at det netop var Helgenens Lovgivning, som Lovbogen indeholdt, og man antog, at denne ligesaavel havde havt Gyldighed paa Island som i Norge. Da man derpaa, efterat Studiet af den gamle Litteratur atter var vaagnet til Liv, kom over hine ældre Retsoptegnelser og ved første Øiekast bemærkede, at de maatte have været gjældende ikke alene før *Jónsbók*, men endog før *Járnsiða*, mente man deri at have fundet de omtalte Hellig Olafs Love og betegnede dem derfor, i Begyndelsen rigtignok under en beskeden Tvivl, men senere mere tillidsfuldt med Navnet Graagaas. I vore Dage, da det allerede længst erkjendes, at Retsudviklingen i den islandske Fristat var fuldkommen uafhængig af Norge, bør denne feilagtige Benævnelse ikke mere kunne benyttes til at understøtte Paastanden om den angivelige Enhed, der skal have hersket mellem de forskjellige

Digitized by Google

Retskilder, som helt eller delvis ere opbevarede fra hin Tid.

§ 21. ANDRE RETSKILDER.

Kun i et forholdsvis meget ringe Antal ere særskilte Optegnelser af enkelte Love eller andre, af de store Lovsamlinger uafhængige, Udtryk for Retsudviklingen paa Island i Fristatens Tid komne os ihænde. Denne Mangel maa dels tilskrives det betydelige Omfang, der udmærker de Retsbøger, som ere os bevarede, dels den Omstændighed, at den ældre islandske Ret saa tidlig afløstes af norsk Lovgivning. Imidlertid ere vi dog heller ikke ganske uden Kilder af nævnte Slags, og de lade sig ordne i 3 forskjellige Klasser. I første Række staa de kirkelige Udfærdigelser, udgivne saavel af Paver og Erkebiskopper som af Biskopperne. Uagtet den islandske Kirke ikke besad nogen lovgivende Myndighed i Sager, der angik den ydre Retsorden, beholdt den dog en uhindret Adgang til selv at træffe Bestemmelser vedkommende den indre Kirketugt og Geistlighedens Embedsførelse. Af saadanne Udfærdigelser ere heller ikke ganske faa blevne opbevarede. Det maa i saa Henseende være tilstrækkeligt at henvise til et større Antal pavelige Buller, der omhandle Organisationen af Erkebispedømmerne Hamburg-Bremen og Nidaros, geistlige Mænds Adgang til at bære Vaaben, verdslige Domsafsigelser i kirkelige Anliggender, Sakramenternes Forvaltning eller Geistlighedens Cølibat, samt til de af Erkebiskopperne, navnlig af Eystein og Erik, udstedte Forordninger om de forskjelligste Spørgsmaal vedrørende Kirketugten. Ligeledes bør i denne Sammenhæng nævnes Fasteforordningen, den af Biskop Thorlak Thorhallssøn af Skaalholt forfattede Pønitentialbog, samt en anden skaalholtsk Biskop, Magnus Gizurssøns. Forord-

Digitized by Google

ning om Gudstjenesternes Afholdelse og deslige. I anden Klasse komme derpaa de lokale Retsregler, f. Ex. Thingbeslutninger, fattede paa Aarnesthing eller Raangaathing om Taxter paa Varer, eller Sæmund Ormssøns Anordning om Almenningerne i Hornafjord. Endelig haves for det tredie en Del Retsformularer, der vare udarbeidede til Brug ved de forskjellige retslige Handlinger. De findes ikke alene opbevarede i Retsbøgerne, men ogsaa temmelig talrigt i de historiske Kildeskrifter. Navnlig synes Bearbeideren af den os foreliggende Text af Njaals Saga ligefrem at have plyndret en ældre Formularbog for at meddele sin Fremstilling et saameget kraftigere, juridisk Tilsnit. Det forholdsvis ringe Antal og ligesaa ringe Omfang, hvori de tvende sidstnævnte Klasser af Optegnelser forekomme, gjøre dem vistnok mindre betydningsfulde for den retshistoriske Granskning; dog bidrage de i ethvert Fald til Løsningen af mangt et særskilt Spørgsmaal, ligesom de ogsaa give et klart Indblik i visse Sider af Retslivet, som Retsbøgerne selv blot i forbigaaende henlede Opmærksomheden paa.

§ 22. UDGAVER.

De ældre Optegnelsers kirkeretslige Stykker har Grimur Jonsson Thorkelin paa en meget utilfredsstillende Maade udgivet under Titelen: „Jus ecclesiasticum vetus sive Thorlaco-Ketillianum constitutum An. Chr. MCXXIII, Kristinréttr hin gamli edr Thorlaks oc Ketils Biscupa“, (Kjøbenhavn og Leipzig 1776, in 8vo). Allerede 1775 synes en Del Exemplarer af denne Udgave at være udkommen under en kun lidet afvigende Titel. Efter den Arnamagnæanske Kommissions An-

Digitized by Google

modning besørgede senere Thord Sveinbjørnson Udgivelsen af den saakaldte Graagaas, dog med Udeladelse af de Stykker, der vedkom Kirkeretten. Titelen er: „Hin forna lögbók Islendinga sem nefnist Grágás. Codex juris Islandorum antiquissimus qui nominatur Grágás“ (Havniæ 1829, 2 Bind in 4to). Værket er imidlertid paa en høist vilkaarlig Maade sammenflikket af begge de ovennævnte Hovedhaandskrifter og giver derfor intet tro Billede af nogen af dem. De øvrige Haandskrifter lod Udgiveren ganske upaaagtede. Et fuldstændigt og nøiagtigt Aftryk af *Konúngsbók* har derimod Vilhjalm Finsen efter det nordiske Litteraturselskabs Opfordring leveret under Titel af „Grágás, Islændernes Lovbog i Fristatens Tid, udgivet efter det Kongelige Bibliotheks Haandskrift og oversat“ (Kjøbenhavn, Texten 2 Bind, 1852, Oversættelsen 2 Bind, 1870, in 8vo). I et Anhang er desuden tilføiet de vigtigste af de mindre Membranfragmenter i ligesaa ordret Aftryk. Enkelte fra Retsbøgerne hentede Smaastykker ere leilighedsvis ogsaa udgivne andensteds, og navnlig maa det nævnes, at Jon Sigurdsson i første Bind af sit „Diplomatarium Islandicum. Islenzkt Fornbréfusafn“ (Kjøbenhavn 1857–76) Side 70–162 har meddelt et fuldstændigt Aftryk af Tienderetten med Benyttelse af alle samme indeholdende Pergamentshaandskrifter. I den nævnte Diplomsamling finder man tillige gjengivet Pavernes, Erkebiskoppernes og Biskoppernes Udfærdigelser saavelsom de lokale Retsforskrifter fra Fristatens Tid. De første vare dog tidligere delvis blevet udgivne af Biskop Finn Jonsson i hans „Historia ecclesiastica Islandiæ“ (Hafniæ 1772—78, 4 Bind in 4to), og navnlig indeholdt allerede dette Værk Biskop Thorlaks Pønitentialbog (Bind IV Side 150—56).

Digitized by Google

B. ISLAND UNDER NORSK HERREDØMME.

§ 23. UNDERKASTELSESTRAKTATEN.

Ovenfor berettedes, hvorledes Islands Underkastelse under Kongen af Norge ikke skede med engang, idet en Del af Øen allerede overgav sig i Aaret 1262, men de sidste Rester først to Aar efter. Af historiske Kilder vide vi, at der ved den første Underkastelseshandling, der fandt Sted paa Althinget 1262, opsattes et formeligt Dokument.[1]) Virkelig er dette ogsaa blevet os opbevaret. Jon Sigurdsson, der var den første, som stillede det i det rigtige Lys, har tillige paa Grundlag af en Flerhed af Haandskrifter besørget dets omhyggelige Udgivelse.[2]) Tidligere havde man paa Island under Benævnelsen „*gamli sáttmáli*", d. e. den gamle Overenskomst, forstaaet et Dokument, der øiensynlig ikke er rettet til Kong Haakon den gamle, men til Haakon Magnussøn den ældre. Man mente feilagtig at burde henføre det til den førstnævnte Konge og antog, at det var Underkastelsestraktaten af 1262, hvorfor det ogsaa tillægsvis aftryktes i Udgaverne af Jonsbogen.[3]) I Virkeligheden er det derimod kun et Hyldingsbrev, som Islænderne udstedte til Kong Haakon Magnussøn den ældre, efterat de i Forveien i et andet Dokument, som man omvendt har taget for selve Hyldingsbrevet, havde er-

---

[1]) Hákonar s. gamla, Kap. 311, S. 114; Sturlúnga X Kap. 26, S. 319.

[2]) Diplomatarium Islandicum I No. 152, S. 619—25.

[3]) Til denne Tid henføres Dokumentet endnu i Lovsamling for Island I S. 11—12; med Hensyn til andre Aftryk se Diplom. Island. I S. 668—69.

Digitized by Google

klæret sig villige til paa visse Betingelser at hylde ham.[1]) Samtidig havde de i den saakaldte *Árnesíngaskrá*[2]) indbyrdes forbundet sig til ikke at lade sig drive tilbage fra de saaledes opstillede Betingelser. I Norge have Udgiverne af de gamle Love paa sin Side som Underkastelsestraktaten af 1262 under Litt. A først og fremst ligeledes aftrykt Hyldingsbrevet til Kong Haakon Magnussøn, men dernæst under Litt. B. tillige meddelt en Gjengivelse af den virkelige Traktat af 1262. Da dennes Slutning manglede, tilføiede de med den Bemærkning, at Haandskriftet udviste en større Lakune, desuden som hidhørende et Brudstykke af hint forberedende Dokument, som man hidtil havde villet gjøre til selve Hyldingsbrevet.[3]) Dog udtalte allerede P. A. Munch, rigtignok tildels under Anførelse af Grunde, som ikke holdt Stik, at det under A aftrykte Stykke maatte henføres til Kong Haakon Magnussøn.[4]) Omvendt paavirkede den islandske Tradition ogsaa Jon Sigurdsson saavidt, at han mente at burde antage, at tvende andre, indbyrdes kun ubetydeligt afvigende, Bearbeidelser af dette samme Stykke angik de partielle Underkastelser i Aarene 1263 og 1264.[5]) Imidlertid udelukker en Række Bevisgrunde med

---

[1]) Dette Dokument findes i Norges gamle Love III No. 62, S. 145—46, og i Lovsamling for Island I S. 23—24. Det foregivne Hyldingsbrev af 1319 (sammesteds S. 32—33) indeholder ligeledes kun et betinget Løfte om Hylding.

[2]) Trykt i Safn til sögu Islands ok íslenzkra bokmenta, II S. 168—69.

[3]) Norges gamle Love I No. 12, S. 460—62.

[4]) Det norske Folks Historie IV, 1 S. 368—69, Anm. og 2 S. 359, Anm. 3.

[5]) Aftrykte i Diplom. Island. No. 153, S. 634—46, og No. 156, S. 669—716.

Digitized by Google

fuld Bestemthed Muligheden af at henføre Dokumentet og dets Varianter til Kong Haakon den gamles Tid. Dets Paaberaabelse af „Lovbogen“, dets Fastsættelse af Skat og Thingafgift, dets Omtale af „Lagmænd“ og „Sysselmænd“ samt af de Ætter, som fordum *(at forno)* havde overdraget sine Godord til Kongen, ere i saa Henseende bevisende nok. Endelig kan det ogsaa lægges Mærke til, at dets Bestemmelser gjælde det hele Land og ikke blot enkelte Dele deraf.[1]) Det Dokument, som derimod maa erkjendes for virkelig at være den gamle Underkastelsestraktat, er meget kortfattet. Det indskrænker sig til under 7 Nummere at opregne de Forpligtelser, som man gjensidig paatog sig, hvortil sluttelig endnu føies det udtrykkelige Forbehold, at Islænderne skulde være løste fra alle Forbindelser ligeoverfor Kongen, om denne ikke holdt de Løfter, som han paa sin Side havde tilsikret dem.

§ 24. JARNSIDA.

I § 2 af den nysomhandlede Underkastelsestraktat havde Kongen udtrykkeligt tilsagt Islænderne, at han vilde lade dem nyde Fred og islandsk Lov og Ret. Ikke desto mindre hengik der ikke ti Aar, inden man satte sig for at indføre norsk Ret paa Øen. Det første Forsøg herpaa skede med *Járnsíða*. Af Hensyn til denne Lovbogs Sammenhæng med den norske Lovgivnings Historie er den allerede bleven omhandlet ovenfor i § 6; her er imidlertid Stedet til at tage den noget nærmere i Øiesyn.

---

[1]) Jfr. mit Skrift: Island von seiner ersten Entdeckung bis zum Untergange des Freistaates, S. 470—73.

Digitized by Google

Den Skaalholtske Biskop Arne Thorlakssøns Saga beretter,[1]) at Kong Magnus Lagabøter i Aaret 1271 med Thorvard Thorarinssøn, Sturla Thordssøn og Eindride Bøggul sendte en „norsk Lovbog“ ud til Island, og at en mindre Del deraf allerede antoges paa Althinget den samme Sommer. Det følgende Aar bragtes næsten hele den øvrige Del af Lovbogen til Antagelse, og endelig dreves i 1273 „den norske Arveret“ og dermed det endnu tilbagestaaende af Loven ligeledes igjennem. Ifølge samme Kilde havde Kongen i Sagens Anledning særskilt henvendt sig til Biskop Arne, og det skyldtes dennes mægtige Understøttelse, at Udfaldet blev, som han ønskede. Fuldstændigt tilsvarende Angivelser findes ogsaa i de islandske Annaler. Naar derimod en enkelt, hidhørende Text ved Aaret 1270 siger: „*komu norræn lög á Island*“,[2]) saa turde herfor blot en afvigende Forstaaelse af Biskop Arnes Saga ligge til Grund. De nogenlunde samtidige Resenske Annaler meddele dernæst, som ovenfor bemærket, ogsaa Lovbogens Navn, *Járnsíða*. I Modsætning til alt dette staar Fremstillingen i Biskop Gudmund af Holar's Saga, der er forfattet af Abbed Arngrim omkring Aar 1350. Ifølge denne Kilde skal Kong Magnus 15 Aar før Udgivelsen af hans anden Lovbog have benyttet sig af Sturla Thordssøns Hjælp til at faa udarbeidet en Lov, som blev sendt over til Island med Thorvard Thorarinssøn.[3]) Ogsaa Sturlungasaga omtaler Sturlas Overbringelse af Lovbogen i Sammenhæng med Begivenheder, der tilhøre

[1]) Árna b ps. s. Kap. 9, S. 688—90, og Kap. 11, S. 695.

[2]) Flbk. III S. 538.

[3]) Guðmundar bps. s. Kap. 76, S. 162.

Digitized by Google

Aarene 1264 og 65.[1]) Disse forskjellige Beretninger gjælde imidlertid øiensynlig en og samme Sag, og da Biskop Arnes Saga og de ældre Annaler kunne betragtes som samtidige Kilder, maa deres Vidnesbyrd gives Fortrinnet. Vedkommende Kapitel i Sturlungasaga udgjør derimod et senere vedføiet, kortfattet Tillæg til det af Sturla selv udarbeidede Værk. Dets sildigere Tilblivelse fremgaar bedst deraf, at det omtaler Forfatterens egen Død, og dog er det muligvis kun ved Hjælp af de deri indeholdte Angivelser, at den endnu langt senere Arngrim har faaet sin Tidsregning istand. Naar derfor et enkelt Haandskrift, nemlig den ovenfor nævnte *Staðarhólsbók*, der tillige omfatter den ene Hovedbearbeidelse af den i Fristatens Tid gjældende Ret, ved Siden heraf meddeler en anden Retsbog, som hverken har Overskrift, Indledning eller Slutningsformel, saa kan der efter dette ikke være Tvivl om, at vi her netop have for os den Lov, der i Aarene 1271—73 opnaaede at blive antagen paa Island. Som jeg allerede i en anden Forbindelse har gjort opmærksom paa, maa man i denne Undersøgelse ikke lade sig forvilde ved Navnet *Hákonarbók*, hvormed den foreliggende Lovbog undertiden betegnes. Ikke en eneste ældre, historisk Kilde tilskriver Kong Haakon den gamle Forfattelsen af en islandsk Lovbog. Og dog vilde hans Biograf, Lagmanden Sturla Thordssøn, selv sikkerlig ikke have undladt at fortælle herom, hvis det dermed havde havt sin Rigtighed. Det er tillige i høieste Grad usandsynligt, at Kong Haakon, som i Aaret 1262 udtrykkelig lovede Sønderlændingerne og Nordlændingerne, at de ogsaa efter sin Underkastelse skulde

[1]) Sturlúnga X, Kap. 19, S. 207.

Digitized by Google

beholde islandsk Lov og Ret, og som desuden afgik ved Døden, inden Øens Erhvervelse endnu var fuldbragt, allerede skulde have taget sig for at udarbeide en ny Lovbog for Landet, ja endog have faaet en saadan færdig. Navnet *Hákonarbók* maa derfor antages at hvile paa en Konjektur, der dels støttede sig til Lovbogens Alder, som øiensynlig var større end Jonsbogens, om den end paa den anden Side ikke kunde naa høiere op end til 1262, og dels til den Omstændighed, at Loven leilighedsvis selv nævner Kong Haakon. Tillige begik man den Feiltagelse at henføre, hvad der i denne Konges Saga berettes om „nye Love“ [1]) til den islandske, istedetfor til den norske Lovgivning. Denne Gjætning, der i Virkeligheden stammede fra en Tid, som kun meget ufuldstændig kjendte Kilderne til den ældre Historie, ansaaes af de efterfølgende Granskere at hvile paa sikker Tradition og gav derfor, eftersom Kildestudierne udviklede sig, Anledning til mangehaande Vanskeligheder. Man ansatte nu Lovbogens Istandbringelse efter Omstændighederne snart til Aarene 1262—63, snart til 1265 og snart til 1272—73. Andre søgte at forene alle disse Angivelser og antog, at Loven var bleven forfattet af Kong Haakon i 1262, men ikke før 1265 af Kong Magnus sendt over til Island, hvor den imidlertid først efter en ny Bearbeidelse endelig i Aarene 1271—73 opnaaede at blive vedtagen. Denne sidste Mening, der allerede er fremsat af Jon Eiriksson [2]) og derpaa videre udviklet af Halfdan Einarsson,[3]) har især i Thord Svein-

---

[1]) Hákonar s. gamla, Kap. 332, S. 152.

[2]) Hos Holberg S. 513—14 o. a. St.

[3]) Sciographia historiæ literariæ Islandiæ, S. 182—83.

Digitized by Google

bjørnsson fundet en særdeles skarpsindig Forsvarer,[1] ligesom blandt andre ogsaa P. A. Munch[2]) og R. Keyser[3]) hertil have udtalt sit Bifald. Derimod er Jon Sigurdsson den første, som med gyldige Grunde har paavist dens Uholdbarhed,[4]) og til hans Opfatning slutter ogsaa jeg mig. Med Hensyn til Spørgsmaalets Enkeltheder henviser jeg til et Par af mine tidligere Arbeider.[5])

Uagtet det eneste Haandskrift, hvori *Járnsíða* forefindes, ikke inddeler sin Text i særskilte, ved egne Overskrifter betegnede Bøger, ligger den norske Ordning af Stoffet i Bolker dog umiskjendelig til Grund for dens Fremstilling. Den i Spidsen staaende *Þingfararbálkr* regnes her ligesaalidt som i den norske Frostathingslov eller Landslov med til selve Lovbogen, idet først det paafølgende Afsnit begynder med den høitidelige Indgangsformel: „*Þat er upphaf laga várra Islendínga*". Om det næste Afsnit, *Kristindómsbálkr*, er allerede ovenfor handlet. Derpaa følger *Mannhelgi*, *Kvennagiptingar* og *Erfðatal;* videre en *Landabrigðabálkr*, fra hvilken en *Landsleigubálkr* og en *Rekabálkr* maaske atter bør udskilles; endelig en *Kaupabálkr* og en *Þjófabálkr*, hvormed Lovbogen afsluttes. Af de i norske

[1]) I Indledningen til hans Udgave af Járnsíða, S. VI—XVII.

[2]) Det norske Folks Historie IV. 1. S. 482—4, 619—21, 627—31, 632—34 og 637—38.

[3]) Norges Stats- og Retsforfatning i Middelalderen, S. 286—87; Norges Historie, II S. 272 og 284—85.

[4]) Lögsögumanna tal ok lögmanna, S. 37—39 (i Safn til sögu Islands II).

[5]) Se mine Artikler „Grágás" og „Gulaþingslög" i Ersch og Grubers's Encyklopædi Bind LXXVII S. 22 og Bind XCVII S. 50—54.

Digitized by Google

Retskilder regelmæssigt optrædende Afsnit mangler saaledes kun *Utgerðarbálkr* samt, om man vil, det Tillæg, der pleier at indeholde Retterbøderne. Ogsaa den Orden, hvori de enkelte Afsnit følge paa hinanden, er den samme, som gjenfindes i den norske Landslov, medens Stoffets Inddeling og Ordning i de ældre islandske Retsbøger er en ganske anden. Navnlig kan det mærkes, at de sidstes *Ómagabálkr* eller *Hreppaskíl* i *Járnsíða* ikke har noget tilsvarende. At Indholdet ligeledes i det væsentlige er norsk, blev allerede ovenfor paa sit Sted fremhævet. Det er egentlig kun i de første ni Paragraffer af Landboretten, at Islands Ubekjendtskab med Odelsinstitutet har nødvendiggjort Opretholdelsen af eiendommelige Bestemmelser. I Landborettens øvrige Del forekomme saadanne allerede i mindre Antal, og i Kjøbebolken, Tyvebolken og Mannhelgebolken findes de kun ganske enkeltvis. Den jammerlige Maade, hvorpaa Stoffets Bearbeidelse har fundet Sted, fremtræder mangesteds i slaaende Exempler. Saaledes omtales i enkelte Anvendelser Straffebødernes Nedsættelse til en Trediedel af deres forhenværende Beløb og Fritagelsen for Drabsmandens Slægtninge fra at betale Mandebod, i andre tages derimod intet Hensyn til disse Forandringer. Paa nogle Steder tales der om *óðalsjörð*, *óðalsvitni* m. m., uagtet der paa Island ikke gaves Odelsret, o. s. v.

§ 25. JONSBOGEN.

Naar man allerede ved Udarbeidelsen af *Járnsíða* havde søgt at overføre den norske Retsforfatning til Island, maatte dette Maal synes saa meget mere nærliggende, efterat man havde faaet istand en fælles Landslov for Norge. Magnus Lagabøter lod virkelig ogsaa

Digitized by Google

en tilsvarende islandsk Lovbog forfatte. Han kan saaledes med fuld Ret betegnes som den, „*er bókina setti*“.[1]) Derimod er det formeget sagt, naar han tillige opgives som den, „*er lögbók sendi til Íslands, þá er köllud er Jonsbók*“; thi først efter Kongens Død, der indtraf den 8de Mai 1280, sendte hans Søn og Efterfølger Erik Lagmanden Jon Einarssøn og Hr. Lodin Lepp med den „nye Lovbog“ over til Island for at gjennemdrive dens Indførelse.[2]) Høsten 1280 og den paafølgende Vinter blev Udkastet bekjendt i Landet; men der reiste sig strax fra alle Hold alvorlige Betænkeligheder mod dets Vedtagelse.[3]) Bønderne fandt, at Indholdet i mange Stykker ikke svarede til Øens økonomiske Tilstande og Behov, samt at Strafferetten var altfor haard. Biskoppen og hans Præsteskab vare derimod af den Mening, at den nye Lov paa mange Punkter traadte Kirkens Ret for nær. Da Althinget kom, fremlagde derfor saavel Biskoppen som Bønderne en lang Liste med Indvendinger mod Udkastet, og begge Parter erklærede ikke at kunne vedtage det som Lov, medmindre det undergik en Række Ændringer. I Begyndelsen blev Hr. Lodin høilig opbragt over denne Modstand og krævede, at de uden videre skulde lyde Kongens Villie og antage hans Lovarbeide; bagefter kunde de da ansøge om Forandring i de Punkter, som efter deres Skjøn trængte til at udbedres. Bønderne erklærede imidlertid, at de ingenlunde gik ind paa en saadan Tilsidesættelse af Landets Frihed, og ligesaa umedgjørlig viste Biskop Arne

[1]) Flbk. I S. 28.

[2]) Sammesteds.

[3]) Árna bps. s. Kap. 25, S. 715; Annálar, a. 1280.

Digitized by Google

sig, idet han ikke alene paaberaabte Erkebiskoppens Befaling, men ogsaa de Beslutninger, som vare fattede paa et Provincialkoncilium, der netop i det forgangne Aar var bleven afholdt i Bergen. Hr. Lodin antog da en mere imødekommende Holdning og søgte at skille Bønderne fra Biskoppen. Ihvorvel heller ikke dette ganske lykkedes, bragte han det dog efter langvarige Forhandlinger sluttelig derhen, at den hele Lovbog antoges, alene med Undtagelse af nogle faa Kapitler, om hvilke endog de kongelige Tjenestemænd afgav den Erklæring, at de først vilde have dem undergivne Kongens og Erkebiskoppens fornyede Prøvelse. Hvilke disse unddragne Kapitler vare, og hvad Udfald de derom gjenoptagne Underhandlinger erholdt, er ikke bekjendt. Overhovedet vil en klarere Indsigt i den nye Lovbogs Historie først kunne erhverves, naar den selv foreligger i en kritisk Udgave, og naar dernæst Diplomatarium Islandicum har gjort Øens rige Skat af Diplomer tilgjængelige et Aarhundrede længere ned i Tiden.

Den nye Lovbog betegnedes efter den Lagmand, der havde bragt den ud til Island, med Navnet *Jónsbók*. I Form og Indhold sluttede ogsaa den sig nøie til den norske Ret, idet Magnus Lagabøters Landslov i begge Henseender dannede dens nærmeste Forbillede. Dog har den i noget større Omfang end *Járnsíða* taget Hensyn til ældre islandsk Ret. Den indledes med den samme Fortale, som forefindes i den norske Lands- og Bylov. De eneste Ændringer, som heri ere foretagne, bestaa i, at Navnet Island er indsat istedetfor Betegnelserne for de norske Lagdømmer, samt at Indholdsfortegnelsen er rettet i nogenlunde Overensstemmelse med Jonsbogens

Digitized by Google

egen Inddeling. Derpaa følger *Þingfararbálkr*, som dog heller ikke her regnes med til selve Lovbogen. Dens Indhold er i det væsentlige taget fra Landsloven. Kun paa nogle faa Steder har Øens eiendommelige Forhold fremkaldt en Omarbeidelse eller et Tillæg. Lovens *Kristindómsbálkr* falder ganske sammen med Landslovens. Derimod er der istedetfor den paa Island uanvendelige *Landvarnarbálkr* kommen et ganske selvstændigt udarbeidet Afsnit „*Um þegnskyldu við konúng ok skattgjald*", d. e. om Undersaatternes Afgifter og Skatter til Kongen. Det næste Afsnit dannes af *Mannhelgi*, hvorpaa følger et *Erfðatal*, der indledes med en Ægteskabsret. Saa kommer igjen et for den islandske Lovbog særeget Afsnit, den saakaldte *Framförslubálkr*, der handler om Fattigpleien og for det meste er hentet fra ældre, indenlandske Kilder. Den nævnes ikke i Lovens Indholdsfortegnelse, hvorfor den sandsynligvis er bleven betragtet som et Tillæg til Arveretten. De derpaa følgende Afsnit, *Landabrigðabálkr* og *Landsleigubálkr* udvise ligeledes ikke ubetydelig Indvirkning af ældre islandsk Ret, og dertil slutter sig atter et helt igjennem nationalt og eiendommeligt udviklet Afsnit om Strandretten, den saakaldte *Rekabálkr*, som dog heller ikke nævnes i Fortalens Indholdsliste. Det næste Afsnit, *Kaupabálkr*, efterfølges af en Søret, *Farmannalög*, som væsentlig er hentet fra Norges nyere Bylov, men dog tillige vidner om gjentagende Benyttelse af Islands ældre Ret. Lovbogens Slutning dannes af en *Þjófabálkr*. Men mange Texter tilføie desuden efter Fortalens Anvisning en Samling *Réttarbœtr*, hvilke andre atter stykkevis indskyde paa de Steder i Lovbogen selv, hvorhen de ifølge sit Indhold

Digitized by Google

høre. Landslovens Efterskrift synes derimod ikke at være gaaen over i Jonsbogen.

§ 26. BISKOP ARNES KRISTENRET.

Det omtaltes ovenfor i § 7, at Erkebiskop Jon allerede Vinteren 1272—73 syslede med Udarbeidelsen af en ny norsk Kristenret. Den foregaaende Sommer gjorde Biskop Arne af Skaalholt en Reise til Norge, og det berettes udtrykkelig, at en af hans Hovedhensigter dermed var at forhøre sig hos sin høie Foresatte om Grundtrækkene for den nye Lov samt at indhente Raad med Hensyn til dens Indførelse paa Island.[1]) Vinteren 1273-74 udarbeidede han derpaa efter Erkebiskoppens Anvisning en egen Kristenret,[2]) hvilken det Sommeren 1275 lykkedes ham at faa Althinget til at vedtage. Dog undtoges ogsaa ved denne Leilighed nogle faa Kapitler, som Bønderne ikke vilde give sit Samtykke til, før Kong Magnus og Erkebiskop Jon havde fattet Bestemmelse om, at de virkelig skulde lyde saaledes, som de vare blevne forelagte.[3]) Hvilke disse Kapitler vare, siges intetsteds og er ogsaa af liden Interesse, da der snart reiste sig ganske anderledes betydelige Indvendinger mod den nye Kristenret. I forseglet Brev havde Biskopperne selv, de kongelige Embeds- og Hirdmænd og den forsamlede Thingalmue underrettet Kongen om Kristenrettens Antagelse samt tilføiet, at Meningen ikke dermed var at foregribe Kongens eller Erkebiskoppens Ret til deri at foretage Ændringer.

[1]) Árna bps. s. Kap. 10, S. 691, Anm. 2

[2]) Sammesteds Kap. 14, S. 697.

[3]) Sammesteds S. 698. To Annaltexter henlægge Lovens Antagelse til Aaret 1276, medens de øvrige forbigaa den i Taushed.

Digitized by Google

Kong Magnus svarede imidlertid med en skarp Tilrettevisning for dette Indgreb i hans Lovgivningsmyndighed, og Biskop Arne saa sig derfor nødt til, nu ogsaa for sin egen Del, at indsende sin Kristenret til Kongens og Erkebiskoppens Granskning og videre Forføielse.[1]) Saaledes havde altsaa Biskop Arnes Kristenret paa Island fremkaldt den samme Strid, som i Norge var udbrudt i Anledning af Erkebiskop Jons. Forliget til Tønsberg bragte alene en forbigaaende Stilstand tilveie, hvorimod den paafølgende Kamp kun blev saa meget heftigere. Ogsaa paa Island blev der fra verdslig Side fremsat Paastand om, at den Kristenret, „som havde været den gjældende i Kong Haakon Haakonssøns og Erkebiskop Sigurds Dage", fremdeles skulde være den ene gyldige i Landet. Omvendt klagede Biskoppen over, at man ikke vilde anerkjende den Kirkelov, som stemte med den kanoniske Ret, og Erkebiskoppen krævede, at Islænderne skulde overholde den Kristenret, „som Hr. Erkebiskop Jon og Hr. Biskop Arne havde sat". Over Stridens Udgang svæver et vist Mørke, der ikke med Sikkerhed kan ventes hævet, før de islandske Diplomer fra den anden Halvdel af det 13de og den første Halvdel af det 14de Aarhundrede blive gjorte tilgjængelige. Usikkert er det saaledes allerede, om Kristenrettens Vedtagelse som Lov fra først af har gjældt hele Øen eller alene Skaalholts Stift. Der er opbevaret et Brudstykke af en Skrivelse til Kongen, hvori Biskop Arne, Lovsigemanden Sturla og en Række kongelige Hirdmænd, alle tilhørende dette Stift, anmelde, at den Kristenret, der under Erkebiskop Jons Medvirkning

[1]) Árna bps. s. Kap. 17—18, S. 701—3.

Digitized by Google

var bleven udarbeidet for Island, paa Althinget var antagen som gjældende for Skaalholts Bispedømme, indtil Konge og Erkebiskop andet maatte forordne.[1]) Ligeledes fortæller Biskop Arne i Slutningen af en Statut, at han efter Erkebispens Tilskyndelse havde ladet den nye Kristenret vedtage som Lov for Skaalholts Stift.[2]) Men mod at tage disse Angivelser paa Ordet er der adskilligt, som taler. Det er allerede betænkeligt, at det sidstanførte Kildested henfører Lovens Antagelse til Aaret 1280. Men endnu mærkeligere er det, at Biskop Arnes Saga paa det ovenanførte Sted, hvor den omtaler Vedtagelsen, saa langt fra indskrænker denne til at gjælde det ene af Øens Bispedømmer, at den endog udtrykkelig beretter, at begge Biskopper, Thingalmuen og de kongelige Hirdmænd skriftlig underrettede Kongen om Kristenrettens Antagelse; thi dette forudsætter nødvendigvis, at Bispedømmet Holar havde deltaget i Beslutningen. Da det ovennævnte Brudstykke af Brevet til Kongen desuden selv erklærer, at Kristenrettens Udarbeidelse var foretagen med den hele Ø for Øie, turde den Formodning ligge nær, at Loven har været bestemt for hele Landet og derfor ogsaa samtidig, omend maaske gjennem særskilte Beslutninger, er bleven antagen for begge Stifter, men at Biskopperne derpaa i hver sin Skrivelse have gjort Indberetning derom til Kongen. Usikkert er det imidlertid ogsaa, om Kristenretten ikke, idetmindste i Skaalholts Stift, har været Gjenstand for en senere Vedtagelse, hvortil isaafald det i Biskop Arnes Statut opgivne Aarstal 1280 kunde hen-

[1]) Hos Finn Jonsson, Historia ecclesiastica Islandiæ II S. 10, Note a.

[2]) Sammesteds S. 54—55.

Digitized by Google

føres. Hertil turde da ogsaa sigte en Udtalelse i en Statut af Biskop Gyrd af Skaalholt fra Aaret 1354.[1]) I modsat Fald maatte det derimod antages, at paa Island Biskop Arnes Kristenret, ligesom Erkebiskop Jons i Norge, kun gjennem Praxis har lykkedes at erhverve sig den fulde retslige Gyldighed, hvoraf den allerede i det 14de Aarhundredes første Halvdel sees i sikker Besiddelse. Endelig er det ligeledes uvist, hvorvidt en Retterbod af 19de Oktober 1354,[2]) der forordner, at den i Sønderlandet gjældende Kristenret herefter skal gjælde i det hele Land, har Hensyn til Biskop Arnes og tilsigter at meddele denne samme Gyldighed i Holar Bispedømme, som den allerede tidligere besad i Skaalholts. For alle disse Punkters Vedkommende tillader jeg mig at henvise til en ældre Afhandling,[3]) hvor ogsaa den hidhørende Litteratur vil findes anført. Her har jeg blot at tilføie, at ogsaa Jon Pjetursson i sin islandske Kirkeret[4]) har sluttet sig til den Mening, at Biskop Arnes Kristenret i Aaret 1275 kun er bleven vedtagen for Skaalholts Stift og først i 1354 udstrakt til Holar.

Derimod er det ingen Tvivl underkastet, at den nyere islandske Kristenret har hentet den allerstørste Del af sit Indhold fra Erkebiskop Jons norske. Som ovenfor antydet, benyttedes dog ikke dennes sidste Redaktion, der i det tidligste forelaa færdig Høsten 1277, men en anden, nogle Aar ældre. I en Række Punkter har Biskop Arne imidlertid fulgt Øens egen, forud gjældende

[1]) Sammesteds S. 109.

[2]) Lovsamling for Island I S. 33 - 34.

[3]) Min Artikkel „Grágás“ S. 25—27.

[4]) Íslenzskur Kirkjurjettur (1863) S. 16—17.

Digitized by Google

Kirkelovgivning; navnlig er dette Tilfældet med Tiendeanordningen, der aldeles afviger fra den norske.

§ 27. SÆRSKILTE UDFÆRDIGELSER.

En Række Retterbøder, udstedte af de paafølgende norske Konger, udviklede i Forbindelse med senere Althingsbeslutninger i det 13de og 14de Aarhundrede Islands verdslige Ret videre paa det Grundlag, som Jonsbogen havde lagt. De vigtigste ere Retterbøderne af 15de Juli 1294, 23de Juni 1305 og 14de Juni 1314. Ogsaa for Kirkeretten vare de kongelige Retterbøder af Betydning. Saaledes kundgjør Retterboden af 2den Mai 1297 det Forlig, som Stat og Kirke indgik paa Agvaldsnæs i Spørgsmaalet om Patronatsretten, og ligeledes er det en kongelig Retterbod, der, som i forrige § anført, under 19de Oktober 1354 omhandler Kristenrettens Gyldighed i Holar Stift. Paa dette Omraade øvede imidlertid ogsaa Erkebiskoppernes og Biskoppernes Udfærdigelser samt de kirkelige Lands- og Stiftsmøder bestemmende Indflydelse. Ændringer af indgribende Betydning foretoges dog i dette Tidsrum hverken i den verdslige eller den kirkelige Lovgivning.

§ 28. UDGAVER.

Udgaverne af Underkastelsestraktaten af Aaret 1262 ere ovenfor leilighedsvis omtalte. Det samme er i anden Forbindelse Tilfældet med det blandt „Norges gamle Love“ optagne Aftryk af *Járnsíða*. Af denne Lovbog har imidlertid ogsaa Thord Sveinbjørnsson efter den Arnamagnæanske Kommissions Opfordring leveret en meget god Udgave, hvori Lovens Inddeling i Bøger findes gjennemført. Den bærer Titelen: „Hin

Digitized by Google

forna lögbók Íslendínga sem nefnist Járnsíða eðr Hákonarbók. Codex juris Islandorum antiquus, qui nominatur Jarnsida seu Liber Haconis" (Havniæ 1847, in 4vo). Af Jonsbogen haves der Udgaver fra Aarene 1578, 1580, 1582, 1707, 1709 og 1858, alle i Kvart. De fem første ere trykte i Holar, de sidste i Akureyri. At en Udgave af 1576, der oftere anføres, og som skal være trykt enten i Holar eller Nupufell, virkelig findes, maa jeg efter en venskabelig Meddelelse fra Jon Sigurdsson afgjort betvivle. Ingen af de forhaandenværende Udgaver opfylder iøvrigt i fjerneste Grad de Fordringer, som man bør stille til dem. Det samme gjælder om den Udgave af den nyere Kristenret, som Grimur Jonsson Thorkelin har besørget under Titel af „Jus ecclesiasticum novum sive Arnæanum constitutum anno Domini MCCLXXV Kristinréttr inn nye edr Arna biskops" (Hafniæ 1777, in 8vo). De særskilte Retterbøder findes, omend langtfra fuldstændig, optagne i en „Lovsamling for Island" (1853), der nedenfor nærmere skal omtales. De kirkelige Udfærdigelser ere for en stor Del trykte i Biskop Finn Jonssons islandske Kirkehistorie. Med Hensyn til begge disse Klasser af Lovbud vil vel imidlertid først det 2det Bind af Diplomatarium Islandicum tilfredsstille videnskabelige Krav. Af Jonsbogen findes forresten ogsaa en meget slet dansk Oversættelse, der udkom i Kjøbenhavn 1763 under Titel af „Den islandske Lov, Jons Bogen, udgiven af Kong Magnus Lagabætir Anno 1280". Den gav Anledning til, at Forfatteren, Egill Thorhallesen, kom i en temmelig skarp Diskussion med den senere Biskop af Skaalholt, Hannes Finnsen, men nævnes iøvrigt her kun, fordi ældre udenlandske Forfattere ikke sjelden citere Jonsbogen efter den.

Digitized by Google

C. ISLAND UNDER DANSK HERREDØMME.

§ 29. RETSUDVIKLINGEN.

Sammen med Norge traadte Island ind i Foreningen med Danmark. Dog betegner denne Begivenhed intet nyt Afsnit i dets Retskilders Historie. Som selvstændigt Unionsland var Øen bleven forbunden med Norge, og den havde i Underkastelsestraktaten udtrykkelig betinget sig at beholde sin egen Lovgivning. Indførelsen af *Járnsíða* og *Jónsbók* kunde ikke ligefrem gjælde for Brud paa denne Overenskomst, da begge Lovbøger forelagdes Althinget og antoges af dette. Imidlertid fremkom fra kongelig Side allerede under Forhandlingerne om Jonsbogens Antagelse leilighedsvis den Anskuelse, at det i Grunden alene var Kongens Sag, eller i geistlige Anliggender Erkebiskoppens, at sørge for Lovgivningen. Undersaatterne havde simpelt hen at antage de Lovudkast, som han oversendte dem, og kunde i det høieste gjennem Ansøgninger virke for at opnaa Forandringer deri. Uagtet Thingalmuen strax med Heftighed tog til Gjenmæle herimod, kom den samme Opfattelse atter til Orde under Forhandlingerne om Gyldigheden af den yngre Kristenret. Om den end heller ikke ved denne Leilighed udtrykkelig anerkjendtes af Thingforsamlingen, lader det sig dog paa den anden Side ikke benægte, at der fra nu af i Virkeligheden tillaa Kongen en særdeles væsentlig Andel i den lovgivende Magt, medens Althingets Medvirkning derimod ikke ved enhver Anledning fandt Sted i de hidtil overholdte og regelmæssige Former. Saaledes fremgaar det f. Ex. af Retterboden af 15de Juli 1294, at den var bleven udgiven efter Althingets Ansøgning, og hermed

Digitized by Google

hænger det vistnok sammen, at der ikke kan opdages noget Spor af, at den er bleven vedtagen paa Althinget. Paa samme Maade turde det forholde sig med Retterboden af 23de Juni 1305, hvorimod den af 14de Juni 1314 synes at skyldes Kongens eget Initiativ, men derfor ogsaa ifølge Annalernes Vidnesbyrd det følgende Aar forelagdes Althinget til Antagelse. Samme usikkre Tilstand vedvarede under det danske Herredømme. Paa den ene Side bestaar fremdeles Althingets Lovgivningsmyndighed. Forordninger, der skyldes Kongens Initiativ, forelægges det regelmæssig nu som før til Antagelse. Under Medvirkning af Lagmændene og den kongelige Ombudsmand fatter det endog, i Form af Domsudsagn, Beslutninger, der have fuld Gyldighed som Lovforskrifter. Men paa den anden Side sees Kongedømmet stadig at vinde større Overvægt. Kongerne tillade sig at udstede Forordninger paa egen Haand, hvorpaa Kristian I's saakaldte „*Langa Réttarbót*“ af 26de November 1450 kan tjene som Exempel. Dette kunde saameget lettere ske, fordi selve Forelæggelsen for Althinget for det meste ogsaa kun var af formel Betydning. Dog hændte det af og til, at der ved Kundgjørelsen af kongelige Lovbud fra Thingets Side reistes Indsigelser, ligesom det ogsaa omvendt forekom, at man udbad sig Kongens Billigelse af Althingsbeslutninger, som man havde fattet uden paa Forhaand at spørge ham. Det første var saaledes Tilfældet med Kongebrevet af 21de April 1619 om Udredelse af Tienden, hvilket fremkaldte Forhandlingerne paa Althinget den 30te Juni s. A. Som Exempel paa den modsatte Fremgangsmaade kan nævnes den saakaldte „*Stóridómr*“ af 2den Juli 1564, stadfæstet under 15de April 1565. Paa det geistlige

Digitized by Google

Omraade bragte først Reformationen Retsudviklingen ind i en ny Retning; den gjorde Ende paa Kirkens Selvstændighed og gjengav Staten Myndigheden til at give Love ogsaa i kirkeretslige Sager.

Denne Undladelse af at iagttage Lovgivningens Former indtraadte dog blot efterhaanden og medførte intet skarpt Brud med Fortidens Tilstande. Men ved Siden heraf begyndte der snart ogsaa i den materielle Ret at gjøre sig Forandringer gjældende, der blev af ikke ringe Betydning for den videre Uddannelse af den islandske Lovgivning. Allerede de efter hinanden følgende Indførelser af *Járnsíða* og *Jónsbók* skyldtes en bevidst Bestræbelse efter at bringe Islands Ret i Overensstemmelse med den norske. Det samme Formaal stillede ogsaa de senere Tiders Lovgivere sig, kun med den Forskjel, at ved Siden af Hensynet til Norge nu tillige kom det endnu videregaaende til Danmark. Saaledes antog f. Ex. Althinget i 1541 for Skaalholts Stift den Kirkeordinants, som Kristian III under 2den September 1537 havde udgivet for „Danmark og Norges Riger og de Hertugdøme til Slesvig og Holsten", og i Aaret 1551 udstraktes dens Gyldighed ogsaa til Holar Stift. Ægteskabsordinantsen, som Fredrik II under 19de Juni 1582 lod udgaa for Danmark og Norge, indførtes ved hans Forordning af 2den Juni 1687 ogsaa paa Island. Kristian IV's norske Kirkeordinants af 2den Juli 1607 gjordes ved samme Konges Forordning af 29de November 1622 ligeledes gjældende dersteds. Denne Optagelse af fremmed Ret gjennem selve Lovgivningen overfløiedes dog tidlig af Praxis. Der opstod private Samlinger af Love og Forordninger, hvori man tilligemed de for Island bestemte Lovbud ogsaa optog saadanne,

Digitized by Google

der kun vare udgivne for Norge eller Danmark. Senere gav da dette lettelig Anledning til Tvivl om, hvorvidt de ogsaa virkelig vare gjældende paa Island eller ikke. I Tilfælder, hvor man i Landets egne Love ikke troede at finde anvendbare Bestemmelser, greb man vel ogsaa med fuld Bevisthed til den Udvei at fylde Hullerne med fremmed Ret. I den først anførte Henseende er Historien om den saakaldte „*Möðruvalla-dómr*“ meget lærerig.[1]) I Slutningen af det 15de Aarhundrede havde den ene af Parterne i en betydelig islandsk Arvesag paaberaabt sig Kong Haakon Magnussøns Retterbod af 2den Mai 1313. Men Lagmanden og hans Bisiddere erklærede, at denne Retterbod kun var udgiven for Norge, ikke tillige for Island, hvorfor de gav Dom i Sagen uden at tage Hensyn til dens Bestemmelser. Under 22de November 1507 lykkedes det imidlertid den tabende Part af Norges daværende Statholder, den senere Konge Kristian II, at erholde Dom for, at den nævnte Retterbod havde fuld Gyldighed ogsaa paa Island, og den 24de dernæst udstedtes til Bekræftelse herpaa et aabent Brev, der stadfæstede alle Haakon Magnussøns Retterbøder som gjældende saavel for Island som for samtlige andre, den norske Krone tilhørende Lande. En Althingsbeslutning af 1508 anerkjendte vistnok dette Kongebrev som Lov, men i Folkemunde betegnedes Retterboden som retsspildende *(réttarspillir)*, og da en ny Arvestrid endnu en Gang bragte dens Gyldighed paa Bane, erklærede et kongeligt Reskript af 15de Mai 1711 sig sluttelig imod den. Med Hensyn til den bevidste Benyttelse af fremmed Ret er det tilstrækkeligt at hen-

---

[1]) Jfr. herom Magnus Ketilsson, Forordninger, I S. 94–136.

Digitized by Google

vise til Forordningen af 20de Marts 1563, der udtrykkelig bestemte, at man i de Tilfælder, hvor den islandske Ret manglede Bestemmelser, skulde rette sig efter den Koldinghusiske Reces af 13de December 1558. Den Misbrug, som havde sneget sig ind i Praxis, erholdt saaledes herved ligefrem Lovens Sanktion. Efterat Kongens Enevoldsmagt var bleven indført i Danmark og dens Udstrækkelse til Island uden videre anseet for en Selvfølgelighed, begyndte man at betragte det som udelukkende beroende af Kongens Godtykke, om han vilde erklære et Lovbud gjældende for Danmark alene eller tillige for Norge eller Island. Da det desuden snart blev Skik at besætte Øens Embeder med juridisk dannede Mænd, som havde gjort sine Studier ved Kjøbenhavns Universitet, greb i Praxis Anvendelsen af dansk og norsk Ret mere og mere om sig. Vistnok indskjærpede Regjeringen i sine Udfærdigelser tidt og ofte den Sætning, at ingen Lov eller Forordning var forbindende for Island, medmindre den sammesteds udtrykkelig var bleven kundgjort; men ligesaa hyppig saa den sig nødt til at styrke den modsatte Praxis ved udtrykkelig at erklære fremmed Lov anvendelig paa en Række af retslige Omraader. Saaledes udtalte tvende Reskripter af 2den Mai 1732 og 19de Februar 1734, at norsk Ret kunde benyttes i Processen og en stor Del af Strafferetten, og det samme bestemte for Arveretten Reskriptet af 17de Februar 1769, for Odelsretten Reskriptet af 28de Marts 1776, samt for Vexelretten Kjøbstadsforordningen af 17de November 1786 § 17 og Handels- og Skibsfartsforordningen af 13de Juni 1787 II § 20.

Denne Tingenes Gang befordredes i høi Grad ved den Omstændighed, at det for Islands Vedkommende

Digitized by Google

ikke kom til nogen omfattende Kodifikation. Allerede Kristian IV's norske Lov af 1604 var gaaet Island sporløst forbi, og den Plan, som man nogen Tid nærede om at udarbeide en islandsk Lovbog paa Grundlag af Kong Kristian V's norske Lov, kom heller ikke til Udførelse. Under 14de April 1688 udgik vistnok, samtidig med den nye Lovbogs Kundgjørelse for Norge, en herhen sigtende Opfordring til Øens Lagmænd og Biskopper, og ligeledes optoges der i Instruktionen for Amtmanden Chr. Müller af 5te Mai næstfølgende en tilsvarende Bestemmelse. Men dette Skridt førte ligesaalidt som de efterfølgende af Aarene 1719, 1760, 1793 og 1800 til det forønskede Maal. Nu som før vedblev Magnus Lagabøters Jonsbog og Biskop Arnes Kristenret i Formen at gjælde som Øens Lovbøger. Det fulgte imidlertid af sig selv, at disse Lovværker fra Slutningen af det 13de Aarhundrede i meget og mangt ikke kunde passe for det 17de og 18de. De vare desuden i mange og væsentlige Stykker afløste ved nyere Forordninger og Fliklove. Men jo vanskeligere det var ved hver enkelt af disse at paavise, at den ogsaa virkelig var kundgjort paa Island, og jo mere man var forberedt paa ved den i Udsigt stillede Omarbeidelse af „Norske Lov" med det første at se den norske Ret i sin Helhed indført i Landet, desto nærmere maatte det ligge de i Kjøbenhavn oplærte Jurister paa egen Haand at foregribe denne Indførelse. Forgjæves havde Øens sidste, store, indenlandske Jurist, Lagmanden Paal Vidalin (død 1727) af al Magt modsat sig denne Misbrug. Efterat den ovenfor anførte Forordning af 19de Februar 1734 kunde siges at have anerkjendt Berettigelsen af den subsidiære Anvendelse af

Digitized by Google

norsk Ret i Tilfælder, hvori den islandske ingen Bestemmelser havde at opvise, lod denne Udvikling sig ikke længer standse. Saaledes sank da Øens hele Retsliv ned i den mest hjælpeløse Forvirring. Den danske Lovgiver vidste selv ikke længer, hvilke Lovbud der var bleven meddelt Gyldighed paa Island og hvilke ikke. Det hændte derfor oftere, at Forordninger, der udstedtes for Øen, paaberaabte sig ældre danske eller norske Love som gjældende Ret, uagtet de aldrig vare blevne kundgjorte deroppe. Paa den mest tankeløse Maade sendte man Retsforskrifter, der gjaldt Danmark eller Norge, op til Island, uden at undersøge, om de der kunde anvendes eller endog blot vare bestemte til at gjælde dersteds. Det stod følgelig i Virkeligheden til Øens høiere Embedsmænd selv at afgjøre, hvilke af de saaledes tilsendte Lovbud maatte blive at forelægge Althinget i uforandret eller forandret Stand, og hvilke de kunde lade ganske upaaagtede. Og dog var denne Forelæggelse for Althinget fremdeles den eneste retsgyldige Form, hvorved islandske Lovregler kunde sættes i Kraft. Efterat Althinget Aar 1800 var bleven ophævet, henlagdes Kundgjørelsen af nye Love til den kollegiale Lands-Overret, som traadte i dets Sted. En Forordning af 24de April 1833 gav ved en urigtig Fortolkning endog Anledning til, at en simpel Thinglæsning, udført af de lokale Embedsmænd paa hvert enkelt Thingsted, fra nu af erkjendtes for gyldig. Med Hensyn til Spørgsmaalet om, hvilke Lovbud overhovedet skulde kundgjøres, blev Usikkerheden ved tvende kongelige Reskripter af 6te Juni 1821 og 26de Oktober 1831 kun delvis afhjulpen.

Mere ordnede Tilstande indtraadte først, efterat Forordningen af 8de Marts 1843 havde gjenoprettet Al-

Digitized by Google

thinget. I Begyndelsen virkede det vistnok kun som en Slags raadgivende Landdag for Øen. Ved Loven af 2den Januar 1871 om Islands forfatningsmæssige Stilling i Riget og Forfatningsloven af 5te Januar 1874 om Islands særlige Anliggender tillagdes der imidlertid i alle saadanne Kongen og Althinget i Fællesskab den lovgivende Myndighed. Til de særlige Anliggender henregnes udtrykkelig Privatret, Strafferet og Proces. Men dette sidste Udviklingstrin i de islandske Retskilders Historie falder udenfor de for denne Oversigt optrukne Tidsgrændser og kan derfor ikke her blive Gjenstand for mere indgaaende Behandling.

§ 30. UDGAVER.

Love og Udfærdigelser fra dette og det foregaaende Tidsrum ere optagne i den af Jon Sigurdsson og Oddgeirr Stephenson udgivne „Lovsamling for Island," hvoraf hidtil er udkommet 17 Bind (Kjøbenhavn 1853—77, in 8vo), og som rækker ned til og med Aaret 1859. For den ældre Tid er Værket dog ikke fuldstændigt. Hermed kan for Aarene 1449—1730 jævnføres en, rigtignok heller ikke fuldstændig Samling, som Magnus Ketilsson har udgivet under Titel af „Forordninger og aabne Breve, som til Island ere udgivne af de høist priselige Konger af den Oldenborgiske Stamme", (Bind I og II Hrappsey 1776 og 78, III Kjøbenhavn 1787, in 4to). Af kirkeretslige Lovbud har Finn Jonsson i sin Historia ecclesiastica Islandiæ (Kjøbenhavn 1772—78, 4 Bind in 4to) trykt adskilligt, som mangler i de tvende førstnævnte Samlinger. Af væsentlig Betydning for Kildehistorien ere dernæst ogsaa de enkelte Althingsmøders Protokoller, de saakaldte Alþíngisbœkr eller

Digitized by Google

Lögþíngisbœkr. De færreste af dem ere imidlertid trykte, og disse findes atter kun i nogle faa Bibliotheker nogenlunde fuldstændigt samlede. Det sidste gjælder ogsaa om de Særaftryk, som ere udkomne af en Række Forordninger.

D. DE ISLANDSKE RETSKILDERS LITTERATUR.

§ 31. KORT OVERSIGT.

Over de islandske Retskilders Historie har allerede Dethardingleveret en „Abhandlung von den isländischen Gesetzen“ (Hamburg 1748; udkom ogsaa samme Aar i Altona under Titelen: „Kurze Nachricht von den isländischen Gesetzen“). Derpaa følger Jon Eiriksson, hvis Meddelelser findes indtagne hos Holberg S. 508—17 og hos Kongslev I S. 192-240. Ogsaa Dreyer har forfattet en „Abhandlung von den in Deutschland wenig bekannten isländischen Rechtsbüchern“ (1790) og er senere i sine „Beiträgen zur Litteratur der Nordischen Rechtsgelehrsamkeit“ (Hamburg 1794 S. 94—106) atter kommen tilbage til den samme Gjenstand. Videre bør ogsaa i denne Forbindelse nævnes J. Grimm, Fr. Brandt, P. A. Munch og R. Keyser, hvis Arbeider imidlertid allerede anførtes i § 18. Af Islændere har Magnus Stephenson skrevet en „Commentatio de legibus quæ jus Islandicum hodiernum efficiant“ (Kjøbenhavn 1819); uagtet den nærmest kun er viet praktiske Formaal, indeholder den dog heller ikke lidet af historisk Betydning. Endelig have A. W. Scheel og A. F. Krieger i sine nedenfor omhandlede Værker over de danske Retskilder ogsaa taget de islandske med, og paa samme Maade har L. M. B. Aubert i sin ovenfor anførte Bog om de norske Retskilder I S. 392—93

Digitized by Google

fundet Plads til en grei Oversigt over samme. Selv har jeg kortelig redegjort derfor i Holtzendorffs Rechtsencyklopædie I S. 277—82 (3die Udgave).

Hvad særskilt den saakaldte Graagaas angaar, udspandt der sig i Anledning af dens Udgivelse ved den Arnamagnæanske Kommission en Meningsudvexling, hvori navnlig Joh. Fr. Schlegel, Baldvin Einarssøn, Homeyer, Wilda og Pardessus tog Del. Senere har jeg i min ovenfor anførte Artikkel „Grágás“ paany optaget Spørgsmaalet, hvilket jeg desuden har behandlet i en Afhandling „Ueber das Alter einiger isländischer Rechtsbücher“, der findes optagen i Tidsskriftet Germania XV (1870) S. 1–17. Navnlig tillader jeg mig med Hensyn til den ældre hidhørende Litteratur at henvise til det første af disse Arbeider. Endelig har Vilhjalm Finnsen i en Afhandling, som ligeledes allerede ovenfor findes anført, i en Række vigtige Punkter erklæret sig uenig i min Fremstilling; hans Modgrunde have imidlertid ikke bragt mig til at vakle i min Opfatning.

Angaaende den Litteratur, som er bleven fremkaldt ved den endnu herskende Meningsforskjel med Hensyn til *Járnsíða* og Underkastelsestraktaten af 1262, henviser jeg til, hvad derom ovenfor paa sit Sted er meddelt. For Jonsbogens Vedkommende kan eftersees P. A. Munchs Værk og min Artikkel „Gulaþingslög“ S. 71—73. Om den islandske Lovgivnings Tilstand i senere Tid findes foruden i de allerede citerede Værker tillige Efterretning i Jon Sigurdssons Skrift, „Om Islands statsretslige Forhold“ (Kjøbenhavn 1855) samt i min Anmeldelse af Jon Pjeturssons „Islenzskur Kirkjurjettur“ i 4de Bind af Kritische Vierteljahrschrift für Gesetzgebung und Rechtswissenschaft, S. 162–74 (1865).

Digitized by Google

III. DE DANSKE RETSKILDERS HISTORIE.

A. LANDSKABSLOVENES TID.

§ 32. RETSUDVIKLINGEN.

Ved Danmarks Indtrædelse i Historien bestod Riget af en Række selvstændige Landskaber, som vistnok vare forenede til en Stat, men dog hvert havde sin Lov og sin Forfatning. De betegnedes derfor ogsaa almindeligvis som „Lande". De paa den skandinaviske Halvø liggende Landskaber, Skaane, Blekinge og Halland, hvortil ligeledes Øen Bornholm nærmest sluttede sig, udgjorde saaledes ligesaa mange særskilte Retsomraader, hvert med sit Landsthing. Halland besad endog i nogen Tid tvende saadanne. Men i Henseende til Retsvæsen dannede de dog idetmindste forsaavidt en høiere Enhed, som den Lov, der havde sit Navn efter Hovedlandet, Skaane, ogsaa fulgtes i de øvrige. Jylland havde sit eget Landsthing i Viborg, og hertil søgte man ogsaa fra Fyen, hvor den jydske Lov ligeledes gjaldt. Sønderjylland eller det nuværende Hertugdømme Slesvig havde derimod ved Siden heraf et særskilt Thing paa Urnehoved. Endelig havde Sjælland egen Lov og eget Landsthing, hvorom atter de mindre Øer sluttede sig. I Tidens Løb opstod imidlertid flere nye Landsthing; saaledes fik f. Ex. Fyen, Lolland og Falster hver sit. Over hele Riget deltes Landskaberne igjen i Hereder *(hæræþ)*, hvorimod den mellemliggende administrative Inddeling i verdslige Sysler *(sysæl)* med Sikkerhed blot kan paavises i Jylland[1]). I Slutningen af det 12te Aar-

[1]) Jfr. Styffe, Skandinavien under Unionstiden (1867); O. Nielsen, Bidrag til Oplysning om Sysselinddelingen i Danmark (1867);

Digitized by Google

hundrede synes man at have begyndt at optegne de forskjellige Landskabslove. Fra først af er det dog kun Privatarbeider, der saaledes komme istand, om de end faktisk opnaa Gyldighed som virkelige Lovbøger og tildels endog bære Navn efter bestemte Konger, der udgives for deres Forfattere. Intet Spor tyder hen paa, at man i Danmark, saaledes som Tilfældet var i Sverge, paa Island og vel ogsaa i Norge, nogensinde har havt Lagmænd med hævdvunden Indflydelse paa Lovenes Tolkning og Overleverelse. De Embedsmænd, der fra Begyndelsen af det 14de Aarhundrede optræde under Titel af „Landsdommere", „rectores placiti" eller „legiferi", indskrænke sig udelukkende til at haandhæve selve Retspleien og have med hine intet tilfælles[1]). Ved Siden af disse Privatarbeider greb derimod Lovgivningen allerede tidlig ind og det paa dobbelt Maade. Dels sluttede den sig nemlig til Landskabslovene som saadanne, dels havde den det hele Rige for Øie. Den lovgivende Myndighed tilhørte i Danmark ligesaalidt som i Norge fra først af Kongen alene. Tvertimod udøvedes den af Folket i Fællesskab med Kongedømmet, og om det sidstes Indflydelse her, ligesom i Norge, i Virkeligheden ofte turde have været den overveiende, var den dog ifølge Loven kun saare ringe og middelbar. I den tidligste Tid var det Befolkningen i hvert enkelt

Joh. Steenstrup, Studier over Kong Valdemars Jordebog, I. S. 1—25 (1873) o. fl. a.

[1]) Jfr. min Afhandling om „Das Alter des Gesetzsprecheramtes in Norwegen" S. 27; se imidlertid ogsaa de i modsat Retning gaaende Bemærkninger af Vilhjalm Finsen i Aarbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie, 1873, S. 216—20, Anm.

Digitized by Google

Landskab, der paa dettes Landsthing fattede de lovgivende Beslutninger. Om Landsthinget i Viborg beretter Ælnoth dette udtrykkeligt[1]). Derimod synes man oprindelig ikke at have havt nogen for det hele Rige fælles Forsamling, hvorfor endog Kongevalg skede paa den Maade, at det først foretoges paa Isøre paa Sjælland[2]) og den valgte dernæst maatte drage om fra det ene Landsthing til det andet for at modtage Hylding. Senere opkom imidlertid ogsaa i Danmark en Repræsentation for Fællesriget, uden at det dog er ganske tydeligt, naar og hvorledes den dannede sig. Forholdsregler, vedkommende det hele Rige, maatte det synes uhensigtsmæssigt efter Orden at forelægge de enkelte Landsthing, saasom det herved ikke kunde undgaaes, at der ved Leilighed fattedes uensartede Beslutninger. At istandbringe en Rigsforsamling med Sammensætning som Landsthingenes, tillod Landets Udstrækning ikke, og paa den anden Side vægrede Nationens politiske Følelse sig ved at overgive den hele Myndighed til Kongen, i hvis Person kun Rigets Enhed ansaaes legemliggjort. Først indtraadte derfor, ligesom i andre germaniske Riger, en temmelig uordnet Tilstand. Naar det gjaldt Krig eller Fred, raadførte Kongen sig med den til Ledingen opbudne Almue[3]); ved andre Anled-

[1]) Vita Scti Canuti, Kap. 23 (hos Langebek, Scriptores III. S. 361).

[2]) Ikke i Viborg, som islandske Kilder angive; jfr. Larsen, om Kongeværdighedens Arvelighed fordum i Danmark, i hans Samlede Skrifter I 2, S. 200—207. Rigtignok ansees denne Forsamling ofte som en almindelig Rigsforsamling.

[3]) Encomium Emmæ, I S. 476 (hos Langebek II); Saxo Grammaticus XIV, S. 734.

Digitized by Google

ninger tyede man vel ogsaa til Landsthingene, hvis Ret til Indflydelse paa Beslutningen fremdeles var ubestridt[1]). Omvendt nøiede man sig ogsaa med at indhente Raad hos et mindre Antal fremragende Mænd[2]). Saaledes anerkjendes det ved Midten af det 13de Aarhundrede i Anledning af Kong Kristoffer I's Stridigheder med Erkebiskop Jakob Erlandson udtrykkelig, „quod sit regiæ auctoritatis, de consensu majorum regni expeditionem indicere"[3]). Hvad navnlig angik Lovbeslutningerne, sloges det allerede tidlig fast, at de skulde antages af en almindelig Rigsforsamling, der snart betegnedes som „Hof" eller „Danehof", snart som „concilium" eller „parlamentum generale Danorum". I Haandfæstningerne fra Aarene 1320 og 1326 findes derfor allerede optaget den Forsikring, „item non inveniuntur novæ leges, nisi de consensu tocius regni in parlamento generali in proximo celebrando"[4]), og der fattedes gjentagne Beslutninger om saadanne Rigsdages regelmæssige Afholdelse hvert Aar. Foruden den lovgivende Magt udøvede de tillige Skattebevillingsret, foretog Kongevalg, medvirkede ved betydeligere Forleninger og besad endelig ogsaa dømmende Myndighed. Eiendommeligt for disse Rigsdage var det, at der ved Siden af Adel og Geistlighed, hvilke her som andetsteds spillede Hovedrollen, deltog Repræsentanter ikke alene for Byerne, men ogsaa for Bønderne, uden at det dog lader

---

[1]) Saxo, XII S. 604, og XVI S. 977–78.

[2]) Sammesteds XIV S. 741.

[3]) Langebek V S. 599.

[4]) Aarsberetninger fra det Kongelige Geheimearkiv II, S. 11 og 15.

Digitized by Google

sig bestemme, paa hvilken Maade dette skede[1]). Iøvrigt var ingen af de nævnte Forsamlingers lovgivende Myndighed skarpt begrændset. Tværtimod kunde det ligesaa vel hænde, at Landskabslove forelagdes en Rigsdag, som omvendt, at en almindelig Rigslov forelagdes de forskjellige Landsthing. I Modsætning til, hvad der fandt Sted hos de øvrige nordgermaniske Stammer, omfattede Statens Lovgivning dog ikke Kirkeretten. Forsaavidt Ordningen af de kirkelige Anliggender ikke ganske overlodes Kirken selv, nøiede man sig med enkelte Overenskomster, som Biskopperne afsluttede med Landskabernes Bønder, og hvortil man end ikke troede at behøve Kongens Billigelse. Derimod gaves der ogsaa i Danmark ved Siden af Landskabslovene særskilte Stadsretter. De udgjorde Samlinger af enkeltvis erhvervede Privilegier, for det meste udstedte af Kongerne, samt af Vedtægter og Sætninger, tilhørende Sædvaneretten, og erholdt som oftest i Tidens Løb kongelig Stadfæstelse. Deres Indhold indskrænker sig i Regelen til en Gjengivelse af de for Byerne eiendommelige Bestemmelser, medens i alt øvrigt vedkommende Landskabs særskilte Ret eller Rigets fælles Lovgivning ogsaa i Stæderne kom til Anvendelse. Inden de enkelte Landskaber indtraadte der atter mellem de forskjellige Stadsretter en vis Ensartethed, idet de betydeligste Byer hver i sin Kreds havde den overveiende Indflydelse. Paa denne Maade dannede der sig, ligesom i Tyskland, visse Grupper af indbyrdes beslægtede Stadsretter. Desuden opkom der i

[1]) Jfr. navnlig Larsen, Om Rigsdage og Provindsialforsamlinger samt Rigsraadet i Danmark fra det 13de Aarhundrede indtil Statsforandringen 1660, i hans Samlede Skrifter I 2, S. 215–302.

Digitized by Google

det 15de Aarhundrede almindelige Stadsretter, som gjorde Fordring paa subsidiær Gyldighed for Byerne i det hele Rige eller idetmindste i større Dele deraf. Endelig besad man ogsaa i Danmark Hirdlove og Gaardsretter, Gildeskraaer udarbeidedes i temmelig stort Antal o. s. v. Rigets Retstilstande vare saaledes særdeles mangeartede.

I høieste Grad paafaldende er det imidlertid, at man i Danmark lige indtil ned i det 16de og 17de Aarhundrede ikke engang gjorde noget Forsøg paa at skabe en fælles Lovbog for det hele Rige, uagtet saadanne i Norge og Sverge allerede vare komne istand i det 13de og 14de Aarhundrede. Man overlod til Leilighedslovgivningen og til Praxis i enkelte vigtigere Punkter saavidt muligt at udjævne de mellem Landskabslovene bestaaende Uligheder. I det 16de og 17de Aarhundrede gjorde denne Udjævning især betydelige Fremskridt, og den understøttedes, navnlig efter Oprettelsen af Kjøbenhavns Universitet (1479), mægtigt af den tyske, kanoniske og romerske Rets Indflydelse. Maaske har Kongedømmets Svækkelse gjennem det uforholdsmæssig stærkt om sig gribende Adelsherredømme hæmmet al videre Fremgang i denne Retning. Vist er det, at en kraftig Sammenvirken mellem Borgerstand og Geistlighed maatte bryde Aristokratiets Aag og Kongedømmets Arvelighed og Enevælde grundlægges (1660), før man for Alvor kunde tænke paa at istandbringe en almindelig Lovgivning for hele Riget og derved gjøre Ende paa den herskende Retssplittelse.

§ 33. LANDSKABSLOVENE.

Af de tre danske Landskabslove er der bleven os

Digitized by Google

opbevaret flere omfattende Optegnelser. Hertil maa desuden føies et anseeligt Antal mindre Stykker, der vedkomme den ene eller den anden af Landskabslovene og snart sees at skylde Lovgivningsøiemed sin Tilværelse, snart ere uafhængige heraf.

a) Skaanske Lov (Skaanelagen), som er den ældste af de os overleverede danske Love, foreligger i en dansk og en latinsk Text. Den sidste er forfattet af Andreas Sunesen, der i Aarene 1201—22 beklædte Lunds Erkebispesæde. Da den paa den ene Side sees at kjende flere af Kong Valdemar II's Love, men paa den anden Side ikke nævner den i 1215 afholdte 4de lateranske Synodes Beslutninger om Gudsdommene, har Affattelsen sandsynligvis fundet Sted i Aarene 1206—15. Den danske Text derimod, hvis Tilblivelsestid og Forhold til den latinske i lange Tider var Gjenstand for Strid, er vistnok bleven forfattet nogle faa Aar tidligere og i ethvert Fald i Løbet af Aarene 1203—12; men til Grund for dem begge ligger en ældre Redaktion af den skaanske Ret, som ikke er bleven os opbevaret. Efter denne fælles Kilde samt med Benyttelse af nyere Love og andre Materialier ere de tvende Texter derpaa, som Schlyter engang for alle har paavist[1]), blevne udarbeidede uafhængigt af hinanden. De maa utvivlsomt betragtes som Privatarbeider, og den tidligere Formodning, at den danske Text skulde være en af Valdemar I (1157—82) udgiven Lovbog eller idetmindste en Retsbog, udtrykkelig stadfæstet af Valdemar II (1202–41), savner ethvert Holdepunkt. Begge Texter

[1]) Jfr. hans Fortale til det 9de Bind af Corpus juris Sueo-Gotorum antiqui, S. CII—XVII.

Digitized by Google

ere i de ældre Haandskrifter alene inddelte i Kapitler, hvorimod de senere hen have erholdt en Inddeling i Bøger. Den danske Text er iøvrigt i de forskjellige Haandskrifter ikke ganske ligelydende, idet enkelte hist og her have strøget forældede Bestemmelser eller ogsaa indskudt nye Tillæg.

b) Sjællandske Lov foreligger os i to forskjellige Bearbeidelser, hvilke man pleier at betegne som Kong Valdemars og Kong Eriks Sjællandske Lov. Førstnævnte bærer dette Navn allerede i enkelte Haandskrifter og ansaaes temmelig almindelig for at være udgiven af Kong Valdemar I, indtil J. F. W. Schlegel[1]) endelig godtgjorde, at den var et ret og slet Privatarbeide. Den anden Redaktion, som enkelte Haandskrifter paa samme Maade allerede betegne med Kong Eriks Navn, troede man at burde tilskrive Kong Erik Menved (1286—1319), indtil Kolderup-Rosenvinge[2]) ogsaa for dens vedkommende paaviste, saavel at den var et Privatarbeide, som at den var af meget høiere Alder. De to Bearbeidelser synes at være opstaaede uafhængigt

[1]) Ny Undersøgelse om den skaanske og gamle sjellandske Lov med Rette tillægges Valdemar den Første, en Afhandling, der først udkom i Astræa, 4de Bind, (1802), men derpaa ogsaa optoges i 1ste Bind af Peder Kofoed Anchers samlede Skrifter (1807), S. 220—75. Jfr. ogsaa samme Forfatters Afhandling Om de gamle Danskes Retssædvaner og Autonomi, der optoges i 3die Del af det Kgl. danske Videnskabsselskabs philosophiske og historiske Afhandlinger og samtidig ogsaa udgaves særskilt (1827), S. 67—87.

[2]) Jfr. Indledningen til hans Udgave af Loven (1821) S. IX—XL, som gjengiver en Afhandling Om den saakaldte ny Sjællandske Lovs Alder, der allerede tidligere var udkommen i 17de

Digitized by Google

af hinanden i det 13de Aarhundredes første Halvdel og at være yngre end den skaanske, men ældre end den jydske Retsbog. Deres indbyrdes Alder maa bestemmes derhen, at den Text, der bærer Kong Valdemars Navn, i ethvert Fald er den tidligst istandkomne. I de ældre Haandskrifter deles de begge blot i Kapitler, hvorimod en Inddeling i Bøger først senere gjennemførtes. Af den Erikske Bearbeidelse har man ogsaa en plattysk Oversættelse fra det 15de Aarhundrede, samt en Række Omskrivninger paa nyere Dansk fra det 17de. Derimod er den Text, som er kjendt under Navnet Arvebogen eller „Om Arv og Orbodemaal", og som i Haandskrifterne tildels betegnes som Kong Valdemars ny lagh, en noget forkortet Bearbeidelse af den Valdemarske. Den optræder for det meste som et Anhang til den skaanske Retsbog og gjengiver, med tvende paafaldende Afvigelser i Rækkefølgen, af de 87 Kapitler, som Kong Valdemars Lov indeholder, Kap. 1—20, 25–49 og 51—66. Af de udeladte Kapitler findes imidlertid Kap. 21–24 samt 67—85 næsten ligelydende optagne i Skaaneloven selv og kunde følgelig i en Text, som knyttede sig til denne, meget vel sløifes. Det er altsaa kun Kap. 50 og 86—87, som uden synlig Grund mangle, og naar man erindrer, at de enkelte danske Landskabslove overhovedet pleiede at benyttes som subsidiær Ret ogsaa i de

---

Bind af det Skandinaviske Literaturselskabs Skrifter og desuden i særskilt Aftryk. I en Anmeldelse af Schlegels Afhandling over Autonomien, som han leverede i 4de Bind af Maanedsskrift for Literatur (1830), samt i sit Grundrids af den danske Retshistorie (1832), kom Forfatteren tilbage til det samme Spørgsmaal, hvorved han tildels modificerede sine tidligere Anskuelser.

Digitized by Google

Landsdele, hvorfor de oprindelig ikke vare bestemte, indsees det let, hvorledes man i Skaane kunde finde sig opfordret til at istandbringe en saadan Bearbeidelse af en sjællandsk Retsbog[1]).

c) Jydske Lov er i den Skikkelse, hvori den foreligger os, i Modsætning til de allerede omtalte Landskabsretter, en virkelig Lovbog. Den udgaves i Marts Maaned Aar 1241 af Kong Valdemar II paa et Danehof i Vordingborg og gjaldt ikke alene for Jylland, Fyen, Samsø og Langeland, men ogsaa for Slesvig, Als, Føhr og Sylt. Derimod hviler den tidligere ofte fremholdte Mening, at Lovbogen oprindelig skulde være bleven bestemt for hele Danmark, ikke paa tilstrækkelige Grunde. Ved dens Istandbringelse synes man at have benyttet ældre Retsoptegnelser, og navnlig synes Skaanske Lov ikke at være forbleven upaaagtet. Ved Siden heraf røber Lovværket hist og her Anvendelse af den kanoniske Ret, men derimod ikke, som man oftere har antaget, af Romerretten eller Sachsenspiegel. Et enkelt Haandskrift deler ogsaa den heromhandlede Kilde blot i Kapitler; i alle de øvrige findes derimod Inddelingen i Bøger gjennemført. Foruden i den originale Text er Loven opbevaret i latinske, nydanske[2]), høityske og plattyske Oversættelser. Blandt de sidste bør den af Blasius Ekenberger udarbeidede særskilt nævnes, fordi den ved en Forordning af 20de November 1592 autori-

[1]) Schlyter, anf. St. S. CXXXI—CXLVIII har efter min Mening slaaende godtgjort, at Sagen forholder sig saaledes.

[2]) En saadan, der var kommen istand paa Befaling af Kristian IV's Regjering, autoriseredes i en Forordning af 14de August 1590 til almindelig Benyttelse.

Digitized by Google

seredes til Brug i Hertugdømmet Slesvig. Til Jydske Lov slutter sig de saakaldte Thord Degns Artikler, der fra først af var et Privatarbeide, beregnet paa at fuldstændiggjøre og udvide Hovedværket, men som senere, sandsynligvis paa en Herredag i Nyborg 1354, erholdt kongelig Stadfæstelse. Disse Artikler, der i Haandskrifterne gjengives paa meget forskjellig Vis og oftere forøges ved Tilføielser, foreligge i tvende, eller maaske rigtigere, fire danske Bearbeidelser samt en latinsk, hvorhos der fra Ekenbergers Haand haves en plattysk Oversættelse. Undertiden meddeles dem et videre Tillæg paa 30 Artikler, hvis Sammenhæng med hine henstaar uafgjort. Endelig slutter sig til den jydske Lov ogsaa den Viborgske Biskop Knud Mikkelsens Gloser fra Enden af det 15de Aarhundrede, samt en Række andre Arbeider af lignende Art.

§ 34. KIRKERETTERNE.

At Præsteskabet i Danmark ligesaa vel som andensteds betragtede den fælles kanoniske Ret, saaledes som den var nedlagt i de almindelige Konciliers Beslutninger og de pavelige Forordninger, som bindende for den hele Kristenhed og dermed ogsaa som gjældende for Danmark, kan der ikke være nogen Tvivl om. Gratians Dekret var allerede bekjendt i Landet ved Slutningen af det 12te Aarhundrede, og i den jydske Lov lader dets Benyttelse sig med Sikkerhed paavise. Saameget mere paafaldende er det, at den fra Staten udgaaende Lovgivning, som allerede ovenfor bemærket, i Danmark ikke tog sig af Kirkeretten. En Følge heraf synes det atter at have været, at ogsaa de private Mænd, som gav sig ifærd med Forfattelsen af Retsbøger,

Digitized by Google

principielt saa bort fra den kirkelige Lovgivning og i sine Arbeider kun forsaavidt tog Hensyn til dens Bestemmelser, som disse ogsaa havde Betydning for den verdslige Ret. Saaledes omtales f. Ex. Daaben kun som en Betingelse for Arveretten[1]), Skilsmisse kun som en Foranledning til Udskillelse af Ægtefællernes Formuesandele[2]). Imidlertid trængte man dog ogsaa i Danmark til særskilte Bestemmelser, der anvendte Kirkens almindelige Ret paa de særegne Forhold i Hjemlandet. Denne Opgave søgtes løst af tvende omfangsrige Retssamlinger, der ere os opbevarede, nemlig:

1) Den skaanske Kirkeret, der ifølge sin Indledningsbemærkning hviler paa en Overenskomst, som Erkebiskop Eskill (1137—78) indgik med sine Bønder. I det ældste opbevarede Haandskrift, tilhørende det 14de Aarhundredes Begyndelse, findes i Samlingens Slutning indtaget den samme Efterskrift, som er tilføiet den sjællandske Kirkeret. Dette turde forklare, at en Række andre Haandskrifter optage en Efterskrift, der er redigeret ganske paa samme Maade, men med vilkaarlig Ændring af de kronologiske Angivelser. Man har troet at burde henføre disse, i Haandskrifterne ulige gjengivne og indbyrdes uoverensstemmende Tal til Aaret 1162; men efter det nys anførte synes et saadant Forsøg hverken muligt eller nødvendigt. Mere Værd turde derimod være at tillægge en yderligere Slutnings-

---

[1]) Skaanelagen 3, og Andreas Sunesen 2; Valdemars sællandske Lov S. 17, (hos Thorsen), og Eriks sæll. L. 2; Jydske Lov I 1.

[2]) Valdemars sællandske Lov, S. 14; Jydske Lov I 5; Skaanelagen 9.

Digitized by Google

bemærkning, som enkelte Haandskrifter indeholde, og ifølge hvilken Erkebiskop Eskill og Biskop Absalon med Kong Valdemars Billigelse havde givet Landskabet denne Retsbog, der endnu ved Midten af det 13de Aarhundrede forefandtes i Lund i Originalafskrift og forsynet med begge Prælaters Indsegl. Denne sidste Kjendsgjerning nævnes ogsaa leilighedsvis af Kong Kristoffer I (1252—59) under hans Stridigheder med Erkebiskop Jakob Erlandson[1]). Derimod er jeg ikke tilbøielig til, som antaget af A. D. Jørgensen[2]) og fastholdt af Ludv. N. Helveg[3]), at henlægge Istandbringelsen af den skaanske Kirkeret til Aaret 1174 og følgelig at erklære den for yngre end den sjællandske. Jeg mener tværtimod, at Biskop Absalon, ligesom Biskop Arne af Skaalholt et Aarhundrede senere, er kommen overens med sin Foresatte, Erkebiskoppen, om den Kirkeret, som hver af dem skulde udarbeide, og at begge Love derfor ere blevne udgivne omtrent samtidig. Under denne Forudsætning kunde de ogsaa begge med nogen Ret betegnes som udfærdigede af de tvende Prælater i Fællesskab.

2) Den sjællandske Kirkeret. Ifølge dens egen Angivelse kom denne istand i Aaret 1171 paa samme Maade som den skaanske, nemlig ved en Overenskomst, som Absalon, der dengang endnu var Biskop af Roeskilde, sluttede med sine Bønder. Ligeledes stemmer dens Indhold væsentlig overens med den skaanske Kirkerets, hvilket imidlertid, som nys bemærket, meget simpelt lader sig forklare ved at antage, at begge

[1]) Jfr. Langebek, Scriptores, V. S. 588.

[2]) Rørdams Nye kirkehistoriske Samlinger V S. 10—17 (1869).

[3]) Den danske Kirkes Historie til Reformationen, II S. 1040 - 43.

Digitized by Google

omtrent samtidig ere blevne udarbeidede efter en fælles Plan. For Jylland og Fyen er denne Kirkeret derimod ikke bleven udfærdiget, hvilket det er lykkedes Larsen ligeoverfor K. Anchers og Schlegels modsatte Mening at paavise[1]); tværtimod forblev dens Gyldighed altid indskrænket til Skaane, Halland, Blekinge og Bornholm paa den ene Side og Sjælland med tilhørende mindre Øer paa den anden.

En saakaldet „jus ecclesiasticum Scanorum inter clerum et laicos“, som Thorkelin har aftrykt i sin Samling, er intet andet end en dansk Oversættelse af det kirkeretslige Afsnit i Sødermannalagen og tilhører altsaa den svenske og ikke den danske Retshistorie[2]). Derimod gives der af den skaanske Kirkeret endnu et Par Haandskrifter i latinsk Oversættelse, hvilke dog turde kunne føres tilbage til en fælles latinsk Text. Forøvrigt vare disse Kirkelove allerede i det 13de Aarhundrede Gjenstand for alvorlige Anker. Ikke alene beskyldtes saaledes f. Ex. Erkebiskop Jakob Erlandson under sine Stridigheder med Kristoffer I af denne Konge for ikke mere at anerkjende den „Skraa“, der indeholdt den skaanske Kirkeret, men han erklærede ogsaa selv ligefrem, at denne Lov vistnok fordum „propter novellam ecclesiæ plantationem“ trods dens mangehaande Uoverensstemmelser med den kanoniske Ret var bleven taalt, men at den senere saavel gjennem Sædvaner, der havde gaaet i modsat Retning, som ved pavelige For-

[1]) Samlede Skrifter, I 1, S. 150—51, Anm., og Forelæsninger § 25, S. 42.

[2]) Jfr. Schlyter, Corpus juris, IV S. XXXVII—VIII og XLVII—VIII.

Digitized by Google

ordninger var bleven underkastet saa betydelige Ændringer, at den ikke længer af nogen Biskop uden Krænkelse af Embedseden kunde befølges[1]).

I den følgende Tid meddelte Provinsialstatuterne, hvoraf allerede Andreas Sunesen i de første Aar af sin Embedstid udstedte nogle, og som de enkelte Provinsialsynoder senere gjentagne Gange bragte istand, i Forbindelse med Pavernes, Erkebiskoppernes og Biskoppernes Udfærdigelser samt den almindelige kanoniske Rets overhaandtagende Indflydelse paa Praxis snart de kirkelige Tilstande i Landet en fuldkommen forandret Skikkelse, ligeoverfor hvilken Staten netop formaaede at værge sit alleregentligste Omraade. Først Reformationen lagde i Danmark den kirkelige Lovgivning atter i dens Haand.

§ 35. STADSRETTERNE.

De danske Stadsretters Historie fremviser en Udviklingsgang, der er meget lig de tyskes. Ogsaa synes denne sidste at være bleven tagen til Forbillede. Saaledes dannes Udgangspunktet for Stadsretternes Oprindelse heller ikke i Danmark af Statens Love, men som allerede ovenfor bemærket, af Stædernes Sædvaneret og en Række Vedtægter, som de i Kraft af sin Autonomi gav sig selv. Ved Siden heraf kom navnlig de af Kongerne meddelte Privilegier i Betragtning. Af disse Bestanddele bragtes der saa tilveie Optegnelser, der havde betydeligere Byers Ret til Gjenstand, og som regelmæssig forelagdes Kongen og undertiden tillige

[1]) Langebek, Scriptores, V S. 588 og navnlig 591; jfr. ogsaa S. 583, 587 o. s. v.

Digitized by Google

Danehoffet til Stadfæstelse. Der opstod derfor fra først af ikke en fælles Stadsret for det hele Rige eller for hver af dets trende Hoveddele, men kun en Række Love for de forskjellige Stæder, og saadanne omfattede ikke hele den indenfor Bygrændsen gjældende Ret, men kun de Retsforskrifter, der, afvigende fra Landsloven, vedkom de for Stæderne eiendommelige Forhold. Blandt de forskjellige Udgreninger af Stadsretterne maa som den ældste først anføres

a) den slesvigske Gruppe. Den første, i det latinske Sprog forfattede Stadsret for Byen Slesvig er kommen istand i Aarene 1200—1202 og er opbevaret i et Exemplar, som Horsens Borgere havde overgivet Borgerne i Ebeltoft. I Slutningen af det 14de Aarhundrede underkastedes den en Bearbeidelse i det plattyske Sprog, der ligeledes er i Behold, og hvori der er taget Hensyn til de senere Ændringer af Retsreglerne. I Flensborg synes man oprindelig at have holdt sig til Slesvigs Lov, idet man dog omdannede den efter sine egne Behov. Denne tidligste eller foreløbige Flensborgske Stadsret turde være at gjenfinde i den paa Latin affattede, saakaldte Flotowske Text. I Aaret 1284 gav Byen sig imidlertid en ny, paa Dansk forfattet Stadsret, der allerede den 29de December samme Aar med Undtagelse af 3 Artikler erholdt Hertug Valdemars Stadfæstelse. I Aaret 1295 meddelte Hertug Valdemar og Aar 1321 hans Søn, Hertug Erik, den et Par Tillæg. En plattysk Bearbeidelse af denne yngre Stadsret findes i et Haandskrift fra Aaret 1492 og skal allerede have foreligget i et ældre fra 1431. En nyere latinsk Oversættelse synes derimod at være istandbragt

Digitized by Google

netop paa Grundlag af denne plattyske Text, omend tillige under samtidig Benyttelse af den danske Version og endog af den ovennævnte ældste latinske. Aabenraa besad oprindelig en selvstændig Skraa, hvis ældre, latinske Text, som det synes umiddelbart efterat Byen havde ladet den forfatte, under 1ste Mai 1335 erholdt Hertug Valdemars Stadfæstelse. En plattysk Oversættelse deraf anerkjendtes i Aaret 1474 af Kong Kristian I, hvorhos Kristian VI i 1740 meddelte begge Texter en fornyet Sanktion. Ved Siden heraf synes imidlertid en kun lidet afændret Bearbeidelse af den Flensborgske Stadsrets plattyske Text at være bleven benyttet. Den var ligeledes affattet paa Plattysk og stadfæstedes i Aaret 1514 idetmindste middelbart af Kong Kristian II. Underligt nok har den fra sin flensborgske Original ogsaa medtaget Bemærkningen om den sidstes Forfattelse i Aaret 1284, hvilket selvfølgelig ikke maa føre os paa Vildspor med Hensyn til dens egen Tilblivelsestid. En latinsk Text, der er bekjendt under Titelen „Statutum civitatis Apenradensis“, turde blot være at betragte som en nyere Bearbeidelse af den flensborgske Stadsrets latinske Oversættelse, hvilken man har bragt i Overensstemmelse med den nævnte plattyske Stadsret for Aabenraa. Den er følgelig uden alt Værd. Selvstændig opstaaet er derimod atter Haderslevs paa Dansk forfattede Stadsret, stadfæstet i Aaret 1292 af Hertug Valdemar. Heraf foreligger imidlertid kun en Aar 1639 istandkommen Offentliggjørelse.

b) Den jydske Gruppe. At Staden Slesvigs Ret tidlig udbredte sig ogsaa til Jylland, fremgaar allerede

Digitized by Google

af den ovenfor berørte Kjendsgjerning, at Horsens, som det synes i Begyndelsen af det 14de Aarhundrede, meddelte Ebeltoft den ældre slesvigske Stadsret som et „exemplar legis nostre per illustres reges Danorum confirmate“. Forøvrigt indtog navnlig den for sin Strenghed bekjendte Ribe Stadsret en fremragende Plads. Den var forfattet paa Latin og for en stor Del øst af den lybske Stadsret, medens Resten var flydt af lokale Kilder. Denne Lov blev i Aaret 1269 given Byen af Kong Erik Glipping paa et Danehof i Nyborg, og senere, Aar 1443, med kun faa Ændringer paany stadfæstet af Kong Kristoffer af Bayern. Begge Redaktioners Originalhaandskrifter forefindes endnu i Byens Arkiv. Imidlertid underkastedes denne ældste Lov allerede i Løbet af det 13de og 14de Aarhundrede en Række Forandringer og Tilføielser, der bragte dens oprindelige 60 Artikler til at øges til 123. Af den saaledes opkomne nyere Stadsret, som aldrig erholdt officiel Stadfæstelse, men dog endnu i det 16de Aarhundrede besad fuld Gyldighed, haves saavel en latinsk som en dansk Text. Under Navn af Kong Erik Glippings almindelige Stadsret af Aaret 1269, eller andetsteds ogsaa betegnet som en Lov, der i Aarene 1271 eller 72 af den samme Konge skal være bleven udstedt for Byen Nyborg, findes desuden en næsten ordlydende dansk Oversættelse af Ribes ældre Ret, som den kun forøger med 7, tildels fra samme Stads yngre Ret hentede Artikler. Sandsynligvis har man dog under begge Titler kun for sig Privatarbeider, hvorved man søgte at gjøre denne Stadsret skikket til at bruges i Nyborg og andre Byer paa Fyen eller i Jylland, og navnlig maa det mærkes, at den saa-

Digitized by Google

kaldte almindelige Stadsret aldrig synes at have været i Brug udenfor disse tvende Landskaber. Desuden besad Aalborg sin særskilte Stadsret, given i Aaret 1342 af Kong Valdemar IV. Tilligemed en Række senere Privilegier fornyedes den med nogle faa Ændringer i Aaret 1546 af Kristian III. Beslægtet med Aalborgs ældre Stadsret er dernæst et Privilegium for Viborg, hvis latinske Text i Aaret 1440 blev stadfæstet af Kristoffer af Bayern. Af de tre Privilegier, som Kongerne Valdemar III (1327) og Kristian I (1452 og 1475) meddelte Kolding, er det midterste atter for største Delen blot en Oversættelse af det Viborgske. Et Privilegium, alene bestaaende af 2 Paragraffer, hvilket Byen Randers erholdt sig tilstaaet af Kong Erik Menved (1311), kan ikke kaldes en Stadsret. Derimod udstedte Kong Hans i Aaret 1507 en saadan for Skagen, ligesom allerede Kristoffer af Bayern i Aaret 1441 havde givet Aarhuus et mere omfattende Privilegium. Blandt de fyenske Byer, der sluttede sig til den jydske Gruppe, besidder Odense et af Valdemar IV (1340—75) udstedt Privilegium, der er os opbevaret i den Form, hvori det i 1477 stadfæstedes af Kristian I. Byens senere Privilegier af Kristian I (1454) og Hans (1495) ere af ringe Omfang, og for de øvrige Stæder paa Øen har man kun mindre Privilegier, som ikke have Karakter af egentlige Stadsretter.

c) Blandt de sjællandske Byer træder Kjøbenhavn allerede tidligt frem som den betydeligste. Af Kong Valdemar I havde Biskop Absalon af Roeskilde faaet Stedet til Gave. Han befæstede det med en Borg og lagde Borgen og Byen ind under Bispedømmet. Af

Digitized by Google

Biskop Jakob Erlandson erholdt Staden derfor ogsaa i Aaret 1254 sin første og af Biskop Johan Krag i Aaret 1294 sin anden Stadsret, begge skrevne paa Latin. Da Byen derpaa, omend en Tidlang kun faktisk, var kommen tilbage under Kongen[1]), blev denne anden Stadsret under Erik af Pommern gjort til Gjenstand for en, iøvrigt rent formel, Omarbeidelse paa Dansk, hvorpaa den samme Konge i Aaret 1422 endnu meddelte Staden tvende nye Privilegier. En fjerde, meget udførlig Stadsret udstedte dernæst Kong Kristoffer af Bayern i Aaret 1443, ligeledes paa Dansk, og hertil føiede Aar 1485 Kong Hans igjen et Privilegium. Derimod gav Byen Roeskilde sig selv en Stadsret, der oprindelig kun bestod af 16 Kapitler. Den stadfæstedes i Aaret 1268 af Kong Erik Glipping og udvidedes efterhaanden med en Række nye Kapitler. Den var fra først af skreven paa Latin, men oversattes senere paa Dansk. I den følgende Tid erholdt Byen Privilegier af Kongerne Kristoffer af Bayern (1441), Kristian I (1455 og 1472) og Hans (1486). Roeskildes Stadsret gik i en dansk Bearbeidelse over paa Byen Holbek, der af Kong Hans senere ogsaa fik sig bevilget Roeskildes øvrige Privilegier (1506), og paa samme Maade meddeltes denne Stadsret efterhaanden til en Række andre Byer paa Sjælland. Derimod erholdt Storeheddinge i Aaret 1441 et Privilegium af Kristoffer af Bayern, Stubbekjøbing paa Falster et lignende af Kong Valdemar IV, Maribo paa

[1]) En grei Fremstilling af de hidhørende Spørgsmaal findes hos O. Nielsen, Kjøbenhavns Historie og Beskrivelse, I, S. 24—42 (1877). Sammesteds S. 64—67 omtales Kjøbenhavns Stadsretter.

Digitized by Google

Laaland 1488 en Stadsret af det derværende Brigittinerkloster, hvorhos endelig Kristian II i Aaret 1521 tilstod samtlige Stæder paa Sjælland og de mindre Øer visse fælles Privilegier.

d) Byerne i Skaane, Bornholm derunder indbefattet, besad en fælles Stadsret, der, eftersom de enkelte Afskrifter vare bestemte for denne eller hin By, snart sees opkaldte efter Lund, snart efter Helsingborg, Malmø eller Landskrona. Dog bærer den ogsaa det i Norge og Sverge brugelige Navn *Bierkeræt.* Efter al Sandsynlighed er den opstaaet i Slutningen af det 13de Aarhundrede og har oprindelig været bestemt for Lund, hvorfra den er bleven overført til de øvrige Byer. I Aaret 1326 synes den at være bleven stadfæstet paa en Herredag i Nyborg. Ogsaa til denne Lov slutter sig en Række senere Privilegier. Saaledes et Privilegium, udstedt Aar 1361 af Kong Valdemar IV for Lund og under samme Datum og med samme Ordlyd ogsaa for Halmstad; et lignende af den samme Konge for Malmø fra Aaret 1360 samt et af Erik af Pommern for Malmø og Landskrona fra Aaret 1415; fremdeles for Malmø to Privilegier af Kristoffer af Bayern fra Aarene 1440 og 46 og et af Kong Hans fra 1487 samt af den samme et lignende for Landskrona fra 1489; sluttelig Privilegier for samtlige skaanske Kjøbstæder, udstedte af Kristian II i Aaret 1516.

e) Til disse Love for de enkelte Byer sluttede sig endelig ogsaa de almindelige Stadsretter, d. v. s. saadanne, der blot skulde gjælde som subsidiær Ret for de Tilfælde, at en vis By ingen særskilt Stadsret besad, eller at den, som havdes, udviste et eller andet

Digitized by Google

Hul. Imidlertid er selve deres Tilværelse høist tvivlsom. Om den saakaldte Kong Erik Glippings almindelige Stadsret er allerede ovenfor bemærket, at den blot var en af Privathaand foretagen og i et Antal fyenske og jydske Byer gjældende Bearbeidelse af Ribe Ret. Den saakaldte Dronning Margretes Stadsret, der bærer Overskriften „Dronning Margretis Privilegium, som hun gaff Kiøbstederne udi Danemarch den Tid hun var blefuen mæctig disse trende Kongeriger Danmarch, Norge och Suærig", synes ligeledes blot at være et Privatarbeide, ligesom den mangler enhver officiel Indledning og Slutning. Desuden turde det være værd at lægge Mærke til, at begge Optegnelser kun ere bevarede i hver sit Haandskrift, hvilket ialfald ikke tyder paa, at deres Brug har været vidt udbredt. Af de to almindelige Stadsretter, som Kristoffer af Bayern i Aarene 1443 og 44 skal have udgivet, stemmer den ene næsten fuldstændig overens med samme Konges Stadsret for Kjøbenhavn, idet alene en Del altfor lokale Bestemmelser ere udeladte; den anden derimod har desuden faaet indskudt betydelige Stykker af den skaanske Stadsret. Imidlertid synes ogsaa begge disse Optegnelser, af hvilke den sidste tillige skal være bleven udstedt for Norge, kun at være Privatarbeider, bestemte til at gjøre særlig anseede Stadsretter brugbare for et større Antal Byer. Endelig synes den almindelige Stadsret, som Kong Hans, det være nu i Aaret 1484 eller 87, skal have udgivet, og som dels er øst af Kjøbenhavns Stadsret, dels af Sverges almindelige Stadsret, ganske at bære sit Navn med Uret. Tværtimod turde ogsaa den være et Privatarbeide, istandbragt paa Grundlag af det Privilegium,

Digitized by Google

som Kong Hans 1487 meddelte Malmø, samt med Benyttelse af nævnte svenske Kilde. Med Kjøbenhavns Stadsret synes Samlingen derimod kun at staa i Forbindelse gjennem det anførte Privilegium som Mellemled[1]).

Til Stadsretterne slutter sig iøvrigt ogsaa den saakaldte Landbirkeret, som gjaldt for de Landdistrikter, der vare unddragne de almindelige Domstole paa Landet. En saadan, der bærer Kong Erik Glippings Navn, er alene en i det 14de Aarhundrede istandkommen Bearbeidelse af Ribe Stadsret og brugtes i de jydske Landdistrikter ganske paa samme Maade, hvorpaa de tilsvarende Dele af Skaane pleiede at holde sig til Stadsretten for Lund. Derimod er den Birkeret, som Kristian IV i Aaret 1623 udgav, en virkelig Lov. Herhen høre paa den anden Side ogsaa Gildeskraaerne d. e. Statuterne for de talrige Gilder, som de danske Stæder besad, og endelig ogsaa et stort Antal saakaldte Byskraaer eller Bylove d. e. efter ældre dansk Sprogbrug Statuter og Vedtægter for Landsognene, o. fl. a.

§ 36. HIRDLOVE OG GAARDSRETTER.

Til Hirdlovene hører den ældste af alle de os opbevarede danske Retssamlinger, den saakaldte Withirlaxret. Den forfattedes i Aarene 1018—36 af Kong Knut den mægtige, formildedes senere noget af Kong Niels (1104—34) og blev derpaa af Kong Knut Valdemarson (1182—1202) og Erkebiskop Absalon (1178—1201) endnu en Gang fornyet samt besørget optegnet i Skrift. I denne sidste Skikkelse er den bleven bevaret og det saavel i en kortere dansk Text som i en latinsk

[1]) Jfr. Aarsberetninger fra det kongelige Geheimearchiv, V, S. 1—2.

Digitized by Google

Bearbeidelse, hidrørende fra Historieskriveren Sven Aagesen. Desuden gjør ogsaa Saxo Grammaticus udførlig Rede derfor. Retskildens Navn maa ikke afledes af *viðrlög* d. e. Straf, men alene af *viðrlag* d. e. Samlag. Kong Knuts *þinglið* eller *þingmannalið*, hvorfor den oprindelig var bestemt, havde jo i Virkeligheden ogsaa dannet et fast forbundet Lag. Naar den senere udstraktes til ligeledes at gjælde andre Herrers Tjenestemænd end Kongens, maa det bemærkes, at disse dog ogsaa udgjorde sluttede Samfund, hvorfor det gamle Navn altsaa fremdeles kunde passe. Iøvrigt stod Lovens Gyldighed i ethvert Fald ved Magt indtil henimod Udgangen af det 13de Aarhundrede. En Forordning af Kong Abel fra Aaret 1251 (§§ 9—14) samt en anden af Kristoffer I fra Aarene 1257—59 knytte sig endnu dertil, ligesaavel som en af den sidstnævnte Konge fra Aarene 1252—55[1]). Jeg henviser desangaaende til J. Kinch's Afhandling: „Om den danske Adels Udspring fra Thinglid"[2]). — Af tvivlsommere Oprindelse er derimod en anden hidhørende Lovsamling, der pleier at betegnes som Kong Erik af Pommerns Gaardsret, uagtet den i Haandskrifterne undertiden ogsaa bærer Kristian I's Navn og endnu langt oftere fremtræder anonym. I sit Indhold beslægtet med den tidligere omtalte norske Borgret[3]), turde den imidlertid i Lighed med denne være flydt af svenske Kilder og først som en Følge af Kalmarunionen være bleven indført i Danmark. Hvor-

[1]) Aarsberetninger fra det kgl. Geheimearchiv, V, S. 9—15.

[2]) Aarbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie, 1875, S. 247—350; jfr. navnlig S. 252—61, 295, 309—13 og 322—27.

[3]) Se ovenfor S. 52.

Digitized by Google

vidt den enkeltvis forekommende Angivelse, at den i Aaret 1400 udstedtes af Kong Erik i Nyborg eller Nykjøbing, kan gjøre Fordring paa at troes, maa ligesaavel staa derhen, som hvorvidt man i ethvert Fald bør antage en senere Stadfæstelse deraf under Kristian I[1]). Praktisk gyldig forblev den, indtil Kong Fredrik II Aar 1562 udgav en ny Gaardsret, der dog væsentlig var bygget paa den ældre. Begge gjaldt de over hele Riget for Kongens Slotte og Besætninger saavelsom for Adelens Borge og Tjenestefolk.

§ 37. RIGETS ALMINDELIGE LOVGIVNING.

Ligesom andetsteds var ogsaa i Danmark oprindelig Sædvaneretten og ikke de givne Love Rettens fremherskende Form. Historieskriverne vide vistnok meget at fortælle om Love, som i den graa Oldtid skulle være blevne udstedte af Kongerne Skjold, Frode og Ragnar Lodbrok samt i den historiske Tids Begyndelse af Harald Blaatand og Sven Tveskjæg. Men alle disse Angivelser ere enten ganske sagnmæssige eller idetmindste saare vanskelige at fortolke. Saaledes har f. Ex. Joh. Steenstrup nylig gjort det meget sandsynligt, at Kong Frodes Love slet ikke vedkom selve Danmark, men alene de i Udlandet staaende Vikingeskarer[2]). Paa den anden Side ere baade Knut den Mægtiges geistlige og verdslige Love bevarede; men de ere forfattede paa Angelsaksisk, ikke paa Dansk, og ere ogsaa efter Indholdet at dømme udgivne for England og ikke for Danmark. Heller ikke de angaa derfor den danske

[1]) Jfr. mit Festskrift: Das älteste Hofrecht des Nordens, 1877.

[2]) Indledning i Normannertiden (1876), S. 311—50.

Digitized by Google

Retshistorie. De ældste Forordninger for Danmark, der ere komne til os, række derimod ikke op over de første Aar af det 13de Aarhundrede. Blandt dem kunne nævnes Kong Knut Valdemarsons Forordning om Drab af 28de December 1200, samt Kong Valdemar II's Forordninger om Mandeboden og om Gudsdommes Afskaffelse, alle tre udgivne for Skaane. Men fra dette Tidspunkt af findes der en uafbrudt Række af Love og Forordninger i stadigt stigende Antal. For en Del ere disse Udfærdigelser kun bestemte for enkelte Landskaber, som f. Ex. de nys anførte, og de ere i saa Fald at sammenstille med de enkelte Landsthings Beslutninger, af hvilke nogle, f. Ex. Laalands Vilkaar af Aaret 1446[1]), endog i forholdsvis yngre Tid af og til, selv uden at forelægges Kongen til Stadfæstelse, erholdt Gyldighed som Lov. For største Delen angaa de dog det hele Rige. Hvad Indholdet angaar, meddele de tildels kun korte løsrevne Forskrifter angaaende enkelte Punkter; tildels omfatte de imidlertid ogsaa hele Rækker af saadanne, og i den senere Tid drister Lovgivningen sig endog undertiden til udtømmende at regulere hele Retsomraader. Som et Exempel i sidstnævnte Retning kan tjene den 1561 af Fredrik II udgivne Søret. Saavidt det lader sig udfinde, havde man i Danmark forud ved Siden af de høist tarvelige søretslige Bestemmelser, der fandtes i Landskabslovene og enkelte Stadsretter, fulgt den saakaldte Visbyske Søret. Ved dette Navn betegnedes en Lovsamling, hvis Indhold var hentet fra den lybske Ret samt fra Damms og Amsterdams Søretter, og som maaske var bleven

[1]) Aarsberetninger fra det kgl. Geheimearchiv, V, S. 62 - 64.

Digitized by Google

autoriseret af den „almindelige Kjøbmand“ i Visby[1]). En dansk Oversættelse af denne Samling, dog med Udeladelse af de Artikler, der skrev sig fra den lybske Ret, og med Tilføielse af 6 andre, umiddelbart optagne efter Amsterdams Søret, tryktes som Kong Kristian III's Søret af 1551[2]). Maaske skyldtes denne Betegnelse dog kun en feilagtig Antagelse af Udgiveren. En anden Søret, der optræder under Titel af „Danmarcks Watter Rett“ og i senere Tid stundom sees tilskreven Kong Hans, er simpelt hen en dansk Oversættelse af Søretten *(Skipmalabalker)* i den svenske, af Magnus Erikssøn udgivne Stadsret, hvori der blot ved at udelade eller tilføie enkelte Artikler er foretaget endel Forkortelser og Udvidelser[3]). Saaledes er altsaa Fredrik II's Søret, som atter væsentlig var bygget paa den Visbyske, den første, der virkelig kan betegnes som et Produkt af Lovgivningen.

En særegen Betydning tilkommer, navnlig for den offentlige Ret, men dog ikke blot for denne, de kongelige Haandfæstninger. Herved forstod man i videre Mening samtlige af Kongen skriftlig vedtagne Forpligtelser, i snævrere Mening derimod Breve, indeholdende de Valgbetingelser, som Kongerne fra Kristoffer II's Tid regelmæssig pleiede at afkræves og indgaa paa. Til disse vilde ogsaa være at henregne den Kalmarske Unionsakt af 20de Juli 1397, om det Dokument, som sædvanligvis kaldes saaledes, ikke blot var en Optegnelse af de

[1]) Jfr. med Hensyn til dens Oprindelse Schlyter, Corpus juris, VIII, S. XVII–XLIII.

[2]) Jfr. Schlyter, anf. St., S. LXXXIX–XC.

[3]) Sammesteds, S. LXXXVII–IX.

Digitized by Google

mundtlige Forhandlingsgjenstande eller i det høieste et Udkast til Overenskomst, som aldrig opnaaede at fuldbyrdes[1]). Af fremragende Vigtighed blev Rigslovgivningen dog navnlig fra det 16de Aarhundrede af. Ved en lang Række af Recesser og Ordinantser foretoges indgribende Omdannelser af Retsforfatningens forskjelligste Dele, og saaledes skaffedes det fornødne Grundlag tilveie for en fælles Kodifikation for det hele Rige. Kong Kristian II's urigtigen saakaldte geistlige og verdslige Lov, af hvilke den sidste udgaves i Aaret 1522 for Rigets Byer, medens den første er et omtrent samtidig udarbeidet Lovudkast for Landdistrikterne, erholdt vistnok ingen varig Indflydelse, da de efter Kongens Fordrivelse øieblikkelig erklæredes ugyldige (1523); men desto mere betydningsfulde blev Kristian III's Reces af Aaret 1536, hans Kirkeordinants af 1537, hans Ribe-Artikler af 1542, samt Fredrik II's Ægteskabsordinants af 1582, ved hvilke Love de Ændringer i Kirkeretten gjennemførtes, som Reformationen havde gjort nødvendige, — videre Kristian III's Koldinghusiske Reces af Aaret 1558, Fredrik II's Kallundborgske Reces af 1576, og navnlig Kristian IV's lille og store Reces af 1615 og 1643 samt hans „Rigens Ret og Dele" af Aaret 1621, — endelig en Række Haandfæstninger, som den ene Konge gjentog efter den anden. Af mest gjennemgribende Betydning var dog ifølge Sagens Natur Indfø-

[1]) Jfr. Paludan-Müller, Observationes criticæ de foedere inter Daniam, Sueciam et Norvegiam auspiciis Margaretæ reginæ icto (1840); P. A. Munch, Unionsperioden, II, S. 383—86 (1863); C. G. Styffe, Bidrag till Skandinaviens Historia, II, S. LII—III (1864).

Digitized by Google

relsen af en arvelig og uindskrænket Kongemagt samt de forskjelligartede Følger, som denne Foranstaltning drog efter sig. Hyppige Thronstridigheder inden Kongehuset havde medført, at Danmark allerede fra den anden Halvdel af det 12te Aarhundrede anerkjendtes at være et Valgrige. Ved de Haandfæstninger, som man i Anledning af Kongevalgene tiltvang sig, blev den overveiende Indflydelse, som Adel og Geistlighed haandhævede paa Rigsdagene, og som efter Reformationen samlede sig paa den førstnævnte Stand, og navnlig den fremragende Andel i Landets offentlige Styrelse, der udøvedes gjennem det af Adelen fremgaaede Rigsraad, skruet op over alle Grændser. De „ufrie Stænder" trykkedes altid tungere under de adelige Privilegier og foranledigedes derved til i Kongedømmet at søge en Støtte mod den fælles Fiende. Paa en Rigsdag i Aaret 1660, hvortil Repræsentanter for Geistlighed og Borgerstand tilkaldtes, drev disse først igjennem Rigets Overgang til arveligt Kongedømme og dernæst ogsaa Ophævelsen af de kongelige Haandfæstninger. Ved den saakaldte Suverænitetsakt af 10de Januar 1661[1]) blev derpaa ikke alene Kongedømmets Arvelighed og Haandfæstningernes Ophævelse stadfæstet, men ogsaa Kongens „Suverænitet og absolute Regjering" anerkjendt som en deraf flydende Følge. De senere Udfærdigelser, Privilegierne for Adel, Geistlighed og Borgerstand samt for Byen Kjøbenhavn af 24de Juni 1661, Provisionalordinantsen, hvorved allerede under 4de November 1660

[1]) Aarsberetninger fra det kongelige Geheimearchiv, II, S. 125—43.

Digitized by Google

Regjeringskollegierne indsattes til at træde istedetfor Rigsraadet som Styrelsens øverste Led, og endelig Kongeloven af 14de November 1665[1]), der ordnede Kongehusets indre Anliggender, udtalte Rigets Udelelighed og tillige søgte at sikkre det kongelige Enevældes Bestaaen for alle Tider, ere samtlige at betragte som Eftervirkninger af Statsforfatningens Forandring. Men det er klart, at den saaledes istandbragte Samling af al Statsmagt i én Haand strax maatte fremkalde Tanken om, i Lighed med, hvad der i Norge og Sverge forlængst bestod, endelig ogsaa at skaffe Danmark en fælles Lovbog.

§ 38. UDGAVER.

Det store Antal danske Retskilder fra ældre Tid, i Forbindelse med den Mængde Aftryk, hvori de findes spredte, gjør det paa dette Sted til en Umulighed at meddele en, endog kun tilnærmelsesvis, fuldstændig Fortegnelse over Udgaverne. Dette er imidlertid ogsaa unødvendigt, da Enhver i de nedenfor omtalte Værker af Kolderup-Rosenvinge, Larsen, Stemann og Aagesen kan forskaffe sig de Oplysninger, som her udelades.

Den af Kolderup-Rosenvinge besørgede „Sam-

[1]) Den offentliggjordes først ved et Patent af 4de September 1709; trykt foreligger den i en Række Separatudgaver, men ogsaa hos Holberg, Dannemarks og Norges geistlige og verdslige Stat, S. 71—83 (ed. 3); Schou, Forordn., I, S. 38—62; Sibbern, Bibliotheca historica Dano-Norvegica, S. 365—444; Lovsamling for Island, I, S. 298—313; J. A. S. Schmidts Forordninger etc. for Kongeriget Norge, I, S. 16—24, o. s. v.

Digitized by Google

ling af gamle danske Love" (i Kvart) forblev ufuldendt. 1ste Binds 1ste Afdeling (1846) indeholder Andreas Sunesens Bearbeidelse af Skaanske Lov, 2det Bind (1821) Kong Eriks sjællandske Lov, 3die Bind (1837) Jydske Lov og Thord Degns Artikler, 4de Bind (1824) de oldenborgske Kongers Recesser og Ordinantser, og 5te Bind (1827) Hirds- og Gaardsretter samt Stadsretterne. Iøvrigt har Samlingen ligesaa lidet Krav paa kritisk Værd som paa Fuldstændighed. Ulige bedre ere tvende Kildesamlinger af Thorsen, af hvilke den ene, „Danmarks gamle Provindslove", udkom 1852—53 i fire Bind (liden Oktav), og indeholder de fire Landskabslove samt de to dertil hørende Kirkeretter. Den anden er i samme Format og bærer Titelen: „De med Jydske Lov beslægtede Stadsretter for Slesvig, Flensborg, Aabenraa og Haderslev med Tillæg af Thord Degns Artikler og Skraaen for St. Knuds Gilde i Flensborg". Dog ere ogsaa disse Udgaver for største Delen byggede paa utilstrækkeligt Materiale af Haandskrifter. Derimod har Schlyter i 9de Bind af sit „Corpus juris Sueo-Gotorum antiqui" (1859) leveret en mesterlig Udgave af de til Skaane hørende, almindelige Retskilder, ligesom det ogsaa bør nævnes, at den Arnamagnæanske Kommission har offentliggjort fotolitografiske Aftryk af en Del af Cod. arnam. 24 in 4to, indeholdende Valdemars sjællandske Lov (1869), samt af Runehaandskriftet af Skaanske Lov, Cod. arnam. 28 in 8vo (1877). Desuden har man fra Grimr Jonsson Thorkelin's Haand saavel en „Samling af danske Kirkelove" (1781), som ogsaa „Statuta provincialia, statuta sinodalia, casus episcopales, casus papales" (1778), hvilke, rigtignok paa en meget

Digitized by Google

utilfredsstillende Maade, gjengive de vigtigere kirkeretslige Kilder fra den danske Middelalder. I 2det Bind af „Aarsberetninger fra det kongelige Geheimearchiv“ finder man de kongelige Haandfæstninger og lignende Aktstykker saavelsom de umiddelbart efter Suverænitetserklæringen udkomne Instruktioner for Kollegierne og de høiere Statsembedsmænd (1856—60). I sammes 5te Bind er aftrykt de ældre Forordninger indtil Aar 1500, blandt hvilke imidlertid ogsaa mange Stykker af ganske anden Art, f. Ex. Thord Degns Artikler, have faaet Plads (1871). Yngre Forordninger indeholdes i en 1664 hos H. Gøde udkommen Samling „Forordninger, som ere udgangne siden Recessen anno 1643 den 8 Martij“. Forøvrigt maa man derimod møisommeligt sammensanke de enkelte Love og Forordninger fra de forskjelligste Steder. Hertil haves der dog, foruden i de allerede anførte Værker, et godt Hjælpemiddel i Regesta diplomatica historiæ Danicæ, 1ste og 2det Bind (1847 og 71). Til Oplysning om Udviklingen af Praxis har Kolderup-Rosenvinge samlet et righoldigt Materiale i tvende Værker, betitlede „Danmarks Rigens Ret, en Samling af gamle Retssætninger tildeels grundede paa Herredagsdomme“ (Danske Magazin, 3die Række, 1ste Bind, 1842) og „Uddrag af gamle danske Domme“, 4 Bind i Kvart (1842—48). Lignende Meddelelser indeholdes i andre Samlinger. Jævnfør iøvrigt ogsaa Chr. V. Bruun, Bibliotheca Danica, Systematisk Fortegnelse over den danske Litteratur fra 1482 indtil 1830, I (Kjøbenhavn, 1877), hvor man navnlig vil finde anført Titlerne paa samtlige Lovudgaver.

Digitized by Google

B. KONG KRISTIAN V's DANSKE LOV.

§ 39. KODIFIKATIONSARBEIDERNES BEGYNDELSE UNDER KONG FREDRIK III.

Formodningen om, at allerede Kong Valdemar II i sin Jydske Lov har villet give en Lovbog for hele Danmark, er ovenfor betegnet som uholdbar. Ligesaa lidt tør man af de temmelig uklare Udtryk i en Forordning af Kong Erik Menved fra Aaret 1304 slutte, at han har havt til Hensigt at istandbringe en omfattende fælles Lovbog for det hele Rige[1]). Derimod forholder det sig rigtigt, at Kristian III fattede en saadan Plan, og at han lod en lærd Kjender af Fædrelandets ældre Ret, Rigsraaden Erik Krabbe, udarbeide et Udkast til almindelig Lovbog, hvilket allerede i Aaret 1557 omtrent forelaa færdigt[2]). Rigtigt er det ligeledes, at Kristian IV omkring Aar 1636 alvorlig tænkte paa at lade forfatte idetmindste en fælles Stadsret, der endog skulde strække sin Gyldighed til Norge[3]). Ingen af disse Forehavender blev imidlertid udførte. Kraftigere tog derimod Fredrik III Sagen fat. Overgangen fra Middelalderen til den nyere Tid havde i mange Stykker berøvet de gamle Landskabslove sin Gyldighed, og samtidig

[1]) Aarsberetninger fra det kgl. Geheimearkiv, V S. 43 (§ 7); jfr. K. Ancher, Samlede Skrifter, I S 565—84, og mod ham Kolderup-Rosenvinge, Lovsamlingen 2det Bind S XIII —XVIII. Jeg maa bemærke, at Kinch's Afhandling i Samlinger til Jydsk Topographi og Historie, II, ikke har været mig tilgjængelig.

[2]) Jfr. K. Ancher, anf. St. S. 371—72.

[3]) Jfr. P. F. A. Hammerich i Nyt historiskt Tidsskrift, I S. 456-57, jfr. S. 437—38.

Digitized by Google

havde Lovgivningsvirksomheden i det 16de og navnlig i den første Halvdel af det 17de Aarhundrede fremkaldt nye Lovregler for ikke faa af de betydeligste Retsforhold. Disse yngre Love vare desuden fælles for hele Riget og tjente derfor til at styrke de Krav, som Statstanken under sin voxende Indflydelse maatte stille til Landets retslige Tilstand. Indførelsen af Enevældet havde givet Statsbevidstheden ny Næring. Samtidig med at gjøre Kongen til Retsenhedens selvskrevne Repræsentant havde den tillige udrustet ham med tilstrækkelig Magt til paa Lovens Omraade at gjennemføre den. Saaledes maatte man ogsaa mere og mere blive fortrolig med den Tanke, som Kristian V i Fortalen til sin Lovbog giver Udtryk, at det var unaturligt, at et Folk, som havde én Gud, én Tro, én Konge i ét Rige, skulde være delt med Hensyn til Lovgivning og Rettergang. Saa nedsatte da Fredrik III allerede under 26de Januar 1661 en Kommission paa 22 Medlemmer til Udarbeidelsen af en almindelig Lovbog, og da dette altfor talrige Udvalg ikke fremmede Arbeidet, meddelte han en ny, af blot 4 Medlemmer bestaaende Kommission det samme Hverv. Ved Siden heraf betroedes snart ogsaa andre Mænd lignende Opdrag. Den nye Kommission forelagde virkelig et Udkast til en Proceslov, hvorimod den ikke synes at have ført Sagen væsentlig længer. Derfor nedsattes under 23de Februar 1666 en tredie Kommission, i hvilken foruden Peder Lasson, som allerede havde siddet i de to foregaaende, tre nye Medlemmer fik Plads og blandt dem Rasmus Vinding, som i særlig Grad gjorde sig fortjent af Lovarbeidet. Da det viste sig, at heller ikke denne Kom-

Digitized by Google

mission, hvis Opgave nærmere var bleven bestemt ved et Reskript af 24de April s. A., gjorde synderlige Fremskridt, udgik under 8de Marts 1667 til hvert enkelt af dens Medlemmer Befaling om, hver for sig at fremlægge et Udkast til Lovbog. Peder Lasson og Rasmus Vinding efterkom denne Opfordring. Den sidstes Udkast, der er dateret den 26de April 1667, tjente under Navn af Codex Fredericianus som Grundlag for de følgende Arbeider. Kong Fredrik lod det, endnu medens han selv levede, undergaa en Bearbeidelse, hvis Resultat var et andet Udkast af Aaret 1669. Den 9de Februar 1670 døde Kongen imidlertid uden at have høstet Frugterne af sine Bestræbelser.

§ 40. LOVARBEIDERNES FORTSÆTTELSE UNDER KONG KRISTIAN V.

Vindings andet Udkast undergaves først en Revision af en 1672 nedsat Kommission og modtog derpaa en ny Bearbeidelse. Det saaledes fremkomne tredie Vindingske Udkast adskilte sig imidlertid fra det andet kun i Inddelingsmaaden og en Række Enkeltheder. En anden Revision foretoges i Aaret 1675 af en Kommission, hvori, ligesom i den første, ved Siden af Vinding selv ogsaa Lasson og Scavenius tog Del. Det maa dog staa derhen, hvorvidt denne anden Revision overhovedet førtes til Ende. Sikkert er det i ethvert Tilfælde, at Lovarbeidet, der i Griffenfeldt havde havt en ivrig Befordrer, nu, som det synes, formedelst hans Fald i nogle Aar gik istaa. Først ved et Reskript af 28de Februar 1680 udnævntes der en ny Revisionskommission, som under Raadslagningerne om Udka-

Digitized by Google

stets anden Bog skulde forstærkes med et Antal Geistlige. Blandt dens Medlemmer befandt sig atter Vinding og Scavenius. Denne tredie og vigtigste Revision var det, som paa kongelig Befaling strøg alle de i Udkastet optagne, „Politien“ vedkommende Bestemmelser, fordi Meningen var at samle disse i en særskilt Forordning. Desuden foreslog den mere eller mindre indgribende Ændringer i de til Kirkeretten, Processen, Søretten og mange andre Emner hørende Retssætninger. Af denne Grund nedsattes der under 16de April 1681 en fjerde og sidste Revisionskommission paa 4 Medlemmer, blandt hvilke fremdeles Vinding og Scavenius. Endnu inden samme Aars Udgang bragte denne et fuldfærdigt Lovudkast istand, hvilket under 3die Januar 1682 opnaaede kongelig Stadfæstelse. Forsynet med en af Povel Nielsen (Rosenpalm) forfattet Fortale, dateret 15de April 1683, overgaves den nye Lovbog strax til Trykning og offentliggjordes ved en Forordning af 23de Juni s. A., der tillige befalede dens Kundgjørelse ved Thinglæsning. Saaledes fremstod „Kong Kristian den Femtes Danske Lov“, der endnu i vore Dage danner Grundlaget for den gjældende Ret i Danmark. Den bragtes først i Trykken ved en af Caspar Schöller besørget Kvartudgave, men har senere oplevet talrige nye Udgaver i de forskjelligste Formater[1]), ligesom den ogsaa foreligger i tyske, latinske, engelske og delvis tillige i franske Oversættelser. Den er delt i 6 Bøger, omhandlende Retten og Rettens Personer, Religionen og Geistligheden, Verdslig og Husstand, Søretten, Privatretten

[1]) Den nyeste er besørget af V. A. Secher (Kjøbenhavn 1878).

Digitized by Google

og Strafferetten. Bøgerne inddeles i Kapitler og disse igjen i Artikler.

Med Hensyn til Kirkeretten kommer iøvrigt ved Siden af Kristian V's Lov ogsaa hans Kirkeritual i Betragtning. Dets Indledning er dateret 25de Juli 1685, og samme Aar tryktes det; Kundgjørelsen skede derimod først ved et Reskript af 16de Januar 1686. Aar 1688 udkom ligeledes samme Konges Altarbog. Derimod bragtes den paatænkte Kodifikation af alle „Politien" vedkommende Forskrifter trods adskillige Tilløb aldrig istand.

Nærmere Oplysninger om Lovgivningsarbeidets Gang finder man i Peder Resen's Fortale til Erik Krabbes tyske Oversættelse af Jydske Lov (Kjøbenhavn 1684); i Kofod Ancher's Afhandling „Om det danske og norske Lovarbeide under Kongerne Fredrik III og Christian V" (i Krogh's Juridisk Arkiv, I, 1803); hos A. F. Krieger, Grundlag for Forelæsninger over den danske Privatrets almindelige Del, S. 72—86 (Kjøbenhavn 1849—50), hvor man navnlig vil finde de hidhørende Reskripter etc. meddelte i Uddrag tilligemed Personalefterretninger om de vigtigste Medlemmer af de enkelte Kommissioner; men isærdeleshed hos L. M. B. Aubert, „De norske Retskilder og deres Anvendelse" I, S. 52—58 og 313—35 (Kristiania 1877). Sidstnævnte Forfatter er den første, som ved omhyggelig Benyttelse af de i Arkiverne opbevarede Kilder har klargjort de forskjellige Udkasts Forhold indbyrdes og til de fire Revisioner. Endelig maa nævnes, at V. A. Secher i „Ugeskrift for Retsvæsen" (1878) netop har meddelt Resultatet af sine hidhørende Forskninger i en, ogsaa separat

Digitized by Google

udgivet Afhandling „Om teksterne af Kong Kristian den femtes danske lov og lovens udgivelse“.

§ 41. DEN NYE LOVBOGS FORHOLD TIL DEN ÆLDRE RET.

Fra først af havde man ved det nye Lovværk kun agtet at istandbringe en Kodifikation i snævreste Forstand, altsaa en Samling og Sammenstøbning af det hidtil meget adspredt forekommende samt delvis ogsaa forskjelligt formede, ældre Lovstof. Eftersom Arbeidet skred frem, trængte imidlertid ganske naturlig den Tanke altid mere igjennem, at der med Kodifikationen maatte forbindes en Revision af den nedarvede Lov og Ret og det ikke alene for saa vidt, som man stedse klarere blev sig bevidst Nødvendigheden af at udskille forældede Bestemmelser, men ogsaa, idet man ansaa sig kaldet til at optage nye Sætninger overalt, hvor saadanne i Retspleiens Interesse fandtes at burde anbefales.

Ikke alene traadte saaledes i Stedet for de gamle Landskabslove, som nu veg Pladsen og sattes ud af Kraft, en for det hele Rige fælles Lovgivning, der saavel med Hensyn til Inddeling og Ordning som til Sprog helt igjennem var ny, men Lovbogen staar ogsaa efter sit Indhold særdeles selvstændig ligeoverfor den ældre Ret. Vistnok er den for en Del øst af de ældre danske Landskabslove, navnlig af Jydske Lov, der benyttedes i Bearbeidelsen af 1590, og paa enkelte Punkter sees endog den ældre norske Ret anvendt. Og endnu langt rigere Nytte drog man af det 16de og 17de Aarhundredes Lovgivning, fra Kristian II's geistlige og verdslige Love af ned til Kristian V's egne For-

Digitized by Google

ordninger. Endelig viser det sig, at man i mange Tilfælder ogsaa har taget Hensyn til den ældre danske Praxis, saaledes som den var nedlagt i Retternes Domme og Erklæringer, og det er endog ikke usandsynligt, at denne Kilde er bleven tagen til Indtægt for Lovbogen i meget rigeligere Maal, end dette for Tiden i det Enkelte lader sig paavise. Men trods alt dette fremtræder Lovbogen ikke desto mindre i mange Punkter som uafhængig af de ældre Love. Fortalen selv oplyser, at en Udskillelse skulde ske af alt det, som ikke stemte overens med den nys indførte Enevoldsmagt, af alt, som hidtil ofte havde foranlediget Mened og langvarige Processer uden dog at bringe Sandheden for Dagen, af alt Politiet vedkommende samt endelig af samtlige Privilegier. tilhørende de enkelte Klasser af Undersaatter. Bortser man fra Politibestemmelsernes Udelukkelse, der begrundes ved Beslutningen om at samle dem „i en sær Bog, Politie-Ordning kaldet“, og som altsaa foretoges af rent ydre Hensyn, samt fra Privilegierne, om hvis Udeladelse det samme gjælder, idet ogsaa disse skulde forbeholdes særskilte Optegnelser, staa følgelig to Arter af Bestemmelser tilbage, hvorved en Ændring af Lovreglernes egentlige Indhold opgives som tilsigtet. For det første skulde nemlig den hele Retsforfatning omdannes i Overensstemmelse med det absolute Kongedømme. Herved forklares ikke alene det i D. L. 1—1 indtagne Uddrag af Kongeloven, men ogsaa Strafferettens strenge Behandling af Majestætsforbrydelserne i 6—4 saavelsom de groveste Arters Unddragelse fra den almindelige Rettergang i 1—20; videre den stærke Indskrænkning af den Deltagelse, som Folket hidtil havde

Digitized by Google

udøvet i Retspleien, og endelig Afskaffelsen af Menighedernes frie Valg af sine Ombudsmænd og Præster, i Stedet for hvilket nu traadte den kongelige Udnævnelsesret. Dernæst skulde imidlertid ogsaa Processen i det hele taget og i Særdeleshed Bevisførelsen gives en saadan Skikkelse, at den kunde yde større Sikkerhed for Udfindelsen af den materielle Sandhed, samtidig med at den indskrænkede de processuelle Edsaflæggelsers Antal og gjorde Rettergangen hurtigere og mindre kostbar. Afskaffelsen af Mededsinstitutet, hvilken ved denne Leilighed gjennemførtes, og den dermed sammenhængende fuldstændige Omdannelse af Bevissystemet samt den delvise Ændring af Domsfuldbyrdelsen og af mange andre Sætninger vedkommende Retspleien kunne henføres under dette Synspunkt. Dog indskrænkede Reformerne sig ingenlunde til disse af Lovgiveren selv fremhævede Emner. Jeg henviser desangaaende til den Opregning, som Aubert paa anf. St. S. 124—26 har meddelt, samt med Hensyn til de Forsøg, der ere blevne foretagne for at afgjøre, fra hvilke Kilder Lovbogens enkelte Bestemmelser ere hentede, til Brorson, „Forsøg til den første (henholdsvis 2den, 3die, 4de, 5te, 6te) Bogs Fortolkning i Christian V's danske og norske Lov og de ældre Loves Bestemmelser, som henhøre til denne Del af den danske Lovgivning", (1793—1800); L. E(vensen), „Anvisning til at finde de Steder i de gamle danske og norske Love og Forordninger, hvoraf Kong Christian V's Norske Lov for den største Del er tagen", (1762), og Aubert, anf. St. S. 127—34. For den norske Ret maa særlig de tvende sidstnævnte Forfattere jævnføres.

Digitized by Google

Fremmed Ret sees i Lovbogen kun i ringe Omfang at være bleven umiddelbart benyttet. Middelbart ere derimod ikke saa faa af de Bestemmelser, der toges fra ældre, indenlandske Kilder, hentede fra kanonisk, romersk tysk, nu og da ogsaa fra mosaisk og hollandsk, sjelden derimod fra engelsk eller fransk Ret. Ogsaa desangaaende henviser jeg til Aubert, anf. St. S. 161—76.

§ 42 OMRAADET FOR DANSKE LOVS GYLDIGHED.

Kong Kristian V's danske Lov udstedtes oprindelig kun for Kongeriget Danmark. For Norge udgav Kongen, som ovenfor fremstillet, lidt senere en egen Lovbog, der rigtignok i det væsentlige var bygget paa den danske, og for Island havde han ligeledes Udstedelsen af en saadan til Hensigt. Uagtet den sidste rigtignok aldrig kom istand, indførtes dog ikke Danske Lov paa Øen. Tværtimod forblev Jonsbogen i Kraft, forsaavidt ikke i enkelte Retninger yngre Love eller Forordninger gav nye Bestemmelser eller ogsaa overførte norsk og dansk Ret til Landet[1]). Angaaende Færøerne, hvis Althing i sin Tid havde antaget Kong Magnus Lagabøters Landslov, og som senere i det Væsentlige havde opretholdt sit Retsfællesskab med Norge, idet kun enkelte Forordninger, f. Ex. det saakaldte *Sauðabréf* af Aaret 1298[2]), særskilt vare blevne udgivne derfor, synes det at være vist, at de ogsaa have underkastet sig Kong Kristian IV's Lovbog; i ethvert Fald kundgjordes Kri-

[1]) Jfr. ovenfor § 29, samt desuden Krieger, anf. St. S. 123-140; Scheel, Privatrettens almindelige Del, I S. 104—10; Aubert, anf. St. S. 392—93 osv.

[2]) Norges gamle Love, III No. 10, S. 33—39.

Digitized by Google

stian V's Norske Lov ved en særskilt Forordning af 12te Mai 1688 som gjældende for Øerne. Den danner endnu den Dag idag Grundlaget for deres Retsforfatning, omend selvfølgelig ogsaa her senere norske og danske Love og Forordninger har grebet omdannende ind[1]). Orknøerne og Shetlandsøerne, som oprindelig havde været norske Skattelande, vare paa den Tid, da Danske og Norske Lov udgaves, forlængst gaaede tabt for Riget og mistede under det engelske Herredømme efterhaanden endog sin norske Retsforfatning, der ligeledes havde hvilet paa Magnus Lagabøters Lovbog[2]). Endelig havde Grønland, der med sin Befolkning af Nordmænd fra først af dannede en Fristat efter islandsk Mønster og fra den anden Halvdel af det 13de Aarhundrede et Skatteland under Norge[3]), men hvormed i hele to Hundrede Aar al Forbindelse havde været afbrudt, ved sin Gjenopdagelse tabt sine norske Indvaanere og erholdt først i Løbet af det 18de Aarhundrede igjen en skandinavisk Befolkning. Men selv da dette var skeet, stilledes dog kun de europæiske Indvandrere samt Missionernes og det grønlandske Handelskompagnis Undergivne, ligemeget til hvilken Stamme de hørte, under dansk Lov, og denne gjælder altsaa for dem kun som personlig ikke som territorial Ret[4]). Endvidere

[1]) Jfr. Krieger, S 115-18; Scheel, I S. 98—101; Aubert, S. 390-92.

[2]) Jfr. Aubert, anf. St. S. 394—97.

[3]) Jfr. min Afhandling: Grönland im Mittelalter, optaget i et Værk, betitlet „Die zweite deutsche Nordpolarfahrt", I S. 203—48. (1873).

[4]) Jfr. Krieger, S. 146—48; Scheel, I S. 115—116; Aubert, S. 393-94.

Digitized by Google

blev dansk Lovgivning og dermed ogsaa Kristian V's Danske Lov i Aaret 1755 indført i de danske Besiddelser i Vestindien[1]). Disse ere følgelig sammen med Grønland de eneste Lande udenfor selve Danmark, hvor den nævnte Lovbog er gjældende.

Eiendommelige blev i denne Henseende Forholdene i Hertugdømmet Slesvig. Her gjaldt, som ovenfor bemærket, Jydske Lov, hvorimod Kristian V's Lovbog ikke erholdt Lovskraft. Den ældre Landskabslov hævdede altsaa sin Gyldighed, forsaavidt den ikke ophævedes gjennem senere Love eller navnlig gjennem Praxis. Dog led denne Regel mange Undtagelser. Ikke alene antog enkelte Distrikters Praxis for en Tid Kristian V's Lov, indtil dette Misbrug i Aaret 1750 ad Lovgivningsvei blev standset; men Lovens 4de Bog opnaaede sædvansmæssig Gyldighed over det hele Land, blot med Undtagelse af Husum, der vedblev at følge den Visbyske Søret, og desuden gjaldt paa Als, Ærø og i Thørning Len, hvilke Distrikter i geistlig Henseende regnedes til Kongeriget, idetmindste Danmarks kirkeretslige Lovgivning. De Forandringer, som Fredsslutningerne af 30te Oktober 1864 og 23de August 1866 medførte, høre selvfølgelig ikke hid[2]), ligesom en nærmere Redegjørelse for de slesvigske Retstilstande overhovedet her ikke synes at ville være paa rette Sted. Danske Lovs Afskaffelse i de oprindeligt danske Landskaber, som i Løbet af det 17de Aarhundrede kom under svensk Herredømme, skal derimod omtales i næste Afsnit.

---

[1]) Jfr. Krieger, S. 141—46; Scheel, S. 110—15; Aubert, S. 58.

[2]) Jfr. Aubert, S. 58—59.

Digitized by Google

C. DE DANSKE RETSKILDERS LITTERATUR.

§ 43. KORT OVERSIGT.

Over de danske Retskilders Historie finder man, bortseet fra de ovenfor nævnte Skrifter af Dreyer, J. Grimm og Wilda, indholdsrige Oversigter allerede i Holbergs „Dannemarks og Norges geistlige og verdslige Stat", (1763) S. 443—73, og hos Kongslew, „den Danske og Norske private Rets første Grunde", (1781) I S. 2—115. De bedste Fremstillinger byde imidlertid i enhver Henseende følgende Forfattere: Kofod Ancher „Dansk Lov-Historie", 2 Bind in 4o (1769—76), udgiven paany i hans „Samlede juridiske Skrifter, ved Schlegel og Nyerup", 3 Bind in 8o (1807—11), hvilken sidste Udgave er forsynet med et stort Antal Anmærkninger, men til Gjengjæld mangler de talrige Aktstykker, som vare indtagne i den første; videre Schlegel, „Om de gamle Danskes Retssædvaner og Autonomie" (i Videnskabsselskabets philosophisk-historiske Afhandlinger, Bind III, S. 62—342, men ogsaa i et Separataftryk af 1827); Kolderup-Rosenvinge, „Grundrids af den danske Retshistorie", Bind I S. 17—79 (1832 in 8o og i uforandret Optryk 1860); dernæst Larsen, „Forelæsninger over den danske Retshistorie", S. 16—70 (1861) og en Række meget vigtige Afhandlinger af den samme Forfatter over Jydske Lov og endel andre Kilder (i hans „Samlede Skrifter", I, 1, 1861); samt endelig Stemann, „Den danske Retshistorie indtil Christian V's Lov", S. 8—58, (1871, in 8o). Desuden finder man i Molbech's „Historiske Aarbøger", Bind II, en kronologisk Fortegnelse over de vigtigere Love, Forordninger, Local- og

Digitized by Google

Gildestatuter indtil Aar 1648. Derhos maa i Betragtning af Jydske Lovs og en Række Stadsretters Betydning for Hertugdømmet Slesvig ogsaa jævnføres den meget righoldige Litteratur over den slesvigske eller slesvig-holstenske Ret, altsaa navnlig Falck, „Handbuch des Schleswig-Holsteinischen Privatrechts", Bind I—V, 1, (1825—48, in 8o); Paulsen, „Lehrbuch des Privatrechts der Herzogthümer Schleswig und Holstein, wie auch des Herzogthums Lauenburg" (1834, in 8o; anden Udgave 1842); Krieger, „Den slesvigske Privatrets specielle Deel" (1855); von Stemann, „Geschichte des öffentlichen und Privatrechts des Herzogthums Schleswig", 2 Bind (1866, in 8o); Vedel, „Den slesvigske Privatrets almindelige Deel" (1857) o. fl. a. Som en Haandbog, hvis Nytte rigtignok rækker ud over den danske Rets Omraade, men som dog netop for denne er af ganske særegen Brugbarhed, maa endelig ogsaa nævnes: A. Aagesen, „Fortegnelse over Retssamlinger, Retslitteratur m. m i Danmark, Norge, Sverig og til Dels Finland" (1876, in 8o).

IV. DE SVENSKE RETSKILDERS HISTORIE.

A. LANDSKABSLOVENES TIDSALDER.

§ 44. RETSUDVIKLINGEN.

Den sydligste Del af det nuværende Sverge, Landskaberne Skaane, Halland og Blekinge, var oprindelig dansk Omraade og kom efter flere Skjæbnens Omvexlinger først ved Freden til Roeskilde i Aaret

Digitized by Google

1658 i Sverges endelige Besiddelse, idet alene Øen Bornholm ved den paafølgende Fredsslutning til Kjøbenhavn i Aaret 1660 gaves Danmark tilbage. I det Sydvestlige af Landet hørte det senere Bohuslen, Landskabet Ranrike med Elvesyssel, til Norge, og i Nordvest var Jæmteland og Herjedalen ligeledes for det meste i norsk Besiddelse, indtil Fredstraktaterne til Brømsebro (1645) og Roeskilde (1658) ogsaa paa disse Kanter udvidede det svenske Rige. Alle disse Landskaber tilhøre følgelig nærmest den danske og norske, ikke den svenske Retshistorie. – Det oprindelige Sverge (Svíaríki) beboedes imidlertid ogsaa selv af to forskjellige Stammer, nemlig af Svenskerne (Svíar) i Nord og af Gøterne (Gautar) i Syd. Begge Stammers Omraader bestod igjen af et vist Antal Landskaber, der hvert havde egen Ret og egen Forfatning. Til Gøtaland hørte saaledes Vestergøtland og Østergøtland, Smaaland, Wærmland — dette regnedes dog oprindeligt til den anden Gruppe — og Øland, samt desuden Gotland, som rigtignok i længere Tid vidste at bevare en temmelig uafhængig Stilling, hvorved ogsaa dens Retsdannelse erholdt et meget eiendommeligt Præg. Til Svealand henførte man derimod Upland, Vestmannland og Sødermannland, Nærike og Helsingland. Hertil sluttede sig dernæst ogsaa Østerland, d. e. Finland, efterhaanden og forsaavidt som det kom under svensk Herredømme. Dog var denne Inddeling ingenlunde ganske fast, og ligesaalidt er der bleven os opbevaret egne Landskabslove for alle de her opregnede Landsdele. Om mange af disse vide vi vistnok, at saadanne forhen virkelig have været til, hvilket navnlig gjælder om Næ-

Digitized by Google

rike (1330)[1]) og om Værmland (1444)[2]). Efterat Rigets Enhed for længe siden var bragt tilveie, betragtede dog fremdeles hvert Landskab en Indvaaner af et af de øvrige som Udlænding *(utlændsker)*, om det end samtidig behandlede ham bedre end en udenrigsk Mand *(utan rikes maþer)*. Landskabet havde sit eget Landsthing og sin egen Lagmand, og ved Tronskifte hyldede hvert for sig den nye Konge[3]).

Med Hensyn til Retsudviklingens Gang inden det enkelte Landskab maa der skilles mellem tvende forskjellige Led, nemlig Lovgivningen og Lagmændenes Retsforedrag. Lovgivningsmyndigheden laa, ganske paa samme Maade som i Norge og Danmark, ogsaa i Sverge i Kongens og de enkelte Landsthings Hænder, eller rigtigere strengt taget alene i de sidstes; thi det gjaldt som en gammel Retssætning, at Kongerne i alt havde at underkaste sig Bøndernes Afgjørelse[4]), og endnu i den første Halvdel af det 14de Aarhundrede kunde et af Kongen forelagt Lovudkast kun forsaavidt helt eller delvis opnaa Lovskraft, som det var bleven antaget af vedkommende Landsthing[5]). Men i den ældre Tid synes

---

[1]) Diplomatarium Svecanum, IV no. 2773, S. 157; jfr. R. Tengberg, Om den äldsta territoriala Indelning och Förvaltningen i Sverige, I S. 63 (1875).

[2]) Styffe, Skandinavien under Unionstiden, S. 141, Anm. 4, samt Tengberg, S. 61—62.

[3]) Jfr C. J. Schlyter, Om Sveriges äldsta Indelning i Landskap och Landskapslagarnes Upkomst (1835), og R. Tengbergs ovenanførte Afhandling.

[4]) Heimskringla, Ólafs s. helga, Kap. 81, S. 291—92.

[5]) Jfr. S M L. confirmatio, S. 3.

Digitized by Google

Lovgivningen kun at have været lidet virksom. Det er en ren Undtagelse, at Birger Jarl, der i Aarene 1250—66 stod i Spidsen for Rigsstyrelsen, berømmes for indgribende Forandringer i Arveretten og Strafferetten samt for at have afskaffet Gudsdommene[1]), eller at hans Søn, Kong Magnus Ladelaas, i en Lov om „Brud paa Kongeeden" med Hensyn til det sidste af de nævnte Emner gik endnu videre (1285)[2]). Naar det i enkelte Tilfælder hændte, at Arbeider, der tilsyneladende vare ulige omfangsrigere, ad Lovgivningsvei bragtes istand, viser dog en nøiere Undersøgelse, at de kun i formel Henseende, ikke i Virkeligheden, bør føres tilbage til dette Led i Retsudviklingen. Saameget mere indflydelsesrig er derimod Lagmændenes Virksomhed for Rettens fortsatte Uddannelse[3]). Den islandske Lovsigemand Snorre Sturlassøn, som i Aaret 1219 besøgte Sverge, skildrer dette meget anskueligt, idet han paa den ene Side fremhæver de nævnte Ombudsmænds mægtige, politiske Indflydelse i deres Egenskab af Bondestandens Ordførere og paa den anden Side ligefrem udtaler, at som Lov og Ret i Landet gjaldt det, der af dem som saadan foredroges[4]). Ogsaa en Skrivelse, som Pave

[1]) Gamla Krønikan, V 456—73 og 525-29; ØGL. Edss. 17 o. fl.

[2]) Jfr. Schlyter's Afhandling „Utkast til Edsöreslagarnes historia", i hans Juridiska Afhandlingar, I S. 55—139 (1836).

[3]) Jfr. Schlyter, Om Sveriges Indelning i Landskap, S. 58-73; Hjalmar Linder, De svenske Lagmännens ställning till konung och folk till och med år 1347, I (1875); Tengberg, anf. St. S. 45 50; min Afhandling, Das Alter des Gesetzsprecheramtes in Norwegen, S. 8 21 (1875) o. fl. a.

[4]) Heimskringla, anf. St. Kap. 76, S. 287.

Digitized by Google

Innocents III under 10de Marts 1206 rettede til Sverges Biskopper, nævner den Forpligtelse, der paalaa de svenske „*legislatores*“ til aarlig at foredrage Folket „*legem consuetudinis*“[1]). Ligeledes viser en os opbevaret Fortegnelse over Lagmændene i Vestergøtland, at man pleiede at tilkjende den saakaldte laghsaga, d. e. den enkelte Lagmands Retsforedrag, en meget stor Indflydelse paa Retsdannelsen, ja at man endog ansaa de ældste, i Hedendommens graa Oldtid virkende Lagmænd som Skabere og Opfindere af Landets Ret[2]). Lovgivende Betydning tilkom selvfølgelig disse Foredrag i Sverge ligesaa lidt som paa Island eller i Norge; men de betragtedes som fuldgyldige Vidnesbyrd om den gjældende Ret, og navnlig vandt den i ældre Tid saa aldeles overveiende Sædvaneret først i og ved dem at iklædes en bestemt Skikkelse. Da Retsforedraget ligesom paa Island regelmæssig fordeltes paa flere Aar, indtraadte der ganske af sig selv en Inddeling i forskjellige Afsnit, som hvert for sig dannede et Hele. Tog man sig saa siden for at optegne den gjældende Ret, var det selvfølgelig først og fremst disse enkelte Afsnit, som i Sammenhæng nedskreves. Saaledes nævnes f. Ex. for Uplandsloven „*Wigers flokkar*“ d. e. enkelte Stykker, der bar Navn efter den gamle Lagmand Viger Spa, som de ældste forhaanden værende Optegnelser[3]). Senere samlede man derpaa de forskjellige Afsnit til et Hele; men ogsaa herved bibeholdtes det mundtlige Foredrags Former, og man

---

[1]) Diplom. Svecanum, I, No. 131, S. 156 57.

[2]) WGL., IV, 14, S. 295—97.

[3]) ULL., Præfatio, S. 6—7.

Digitized by Google

gav gjerne fremdeles hvert enkelt Afsnit en særskilt Indgangs- og Slutningsformel, der mindede om dets tidligere Selvstændighed. Mange af Landskabslovene betegne sig selv som *laghsaga*, enten nu dette betyder, at de virkelig vare Retsforedrag, nedskrevne af en Lagmand, eller kun, at en Privatoptegnelse havde holdt fast ved den nedarvede Form for et saadant. I den følgende Tid hændte det vel ogsaa, at en fælles Samvirken af Lagmændene, Kongen og Landsthingene kunde gjennemføre et Revisionsarbeide, der i Formen saa ud som et Værk af Lovgivningen, men i Virkeligheden nu som forhen bevarede sin Karakter af *laghsaga*. Ligesom paa Island og i Norge fremtræder herunder ogsaa i Sverge Kirkeretten som en uadskillelig Bestanddel af Landets Ret, dog saaledes, at Pavernes, Erkebiskoppernes og Biskoppernes ensidig udstedte Forordninger ogsaa her ere i Omløb ved Siden af Landsloven og virke bestemmende paa denne, ganske paa samme Vis, som de særskilte Udfærdigelser paa det verdslige Omraade. Forøvrigt er de os opbevarede Landskabsloves Inddelingsmaade høist forskjellig. De deles vistnok alle med Undtagelse af Gotlandsloven i Afsnit, for hvilke ligesom i Norge Benævnelsen *balker* eller *bolker* benyttes. Men ikke alene ere Overskrifterne, hvorunder de enkelte Afsnit forefindes, og Rækkefølgen, hvori de slutte sig til hinanden, i de forskjellige Love ofte meget ulige; men der gjør sig ogsaa med Hensyn til Afsnittenes Antal og Beskaffenhed hyppige Afvigelser gjældende. Vistnok have alle Landskabslovene et kirkeretsligt Afsnit, der kaldes *Kirkjubalker* eller *Kristnubalker*, og denne stille de ligeledes alle i Spidsen; men saa er dette ogsaa det eneste Punkt,

Digitized by Google

med Hensyn til hvilket saadan indbyrdes Overensstemmelse hersker. Ikke heller ere Afvigelserne altid af saa uskyldig Art, som f. Ex. ved Ægteskabsretten og Arveretten, hvilke snart optræde som tvende Afsnit, snart igjen ere forenede i et. Den Ulighed, som fra Begyndelsen af nødvendigvis maatte bestaa mellem de forskjellige Lagmænds Retsforedrag samt mellem de enkelte Landskabers Udvikling af hvert enkelt Afsnit, og senere mellem de forskjellige Retssamlinger i Henseende til den for Emnerne valgte Orden, forklarer imidlertid tilstrækkelig alle Afvigelser af dette Slags.

§ 45. LANDSKABSLOVENE.

Blandt de os opbevarede Retskilder ere Landskabslovene i fortrinlig Grad karakteristiske for denne Periode. Vi besidde 8 Retsbøger af denne Art; tildels ere de vistnok ufuldstændige, men tildels foreligge de ogsaa omvendt i flere Bearbeidelser. Vi skulle i det følgende tage disse i Øiesyn hver for sig.

1) Vestgötaloven. Den ældre Bearbeidelse af denne Retsbog er det ældste Lovværk, som Sverge har bevaret. Den er forfattet i Begyndelsen af det 13de Aarhundrede. Man kunde være tilbøielig til at anse Lagmanden Eskill som dens Forfatter, da han udtrykkelig berømmes for at have samlet og forbedret den ældre Ret. Den yngre Bearbeidelse af samme Lov skriver sig derimod først fra Slutningen af nævnte Aarhundrede. Til den ældre Bearbeidelse har iøvrigt en vis Lydekin[1])

[1]) Skulde det være den i et Diplom af 6te Januar 1315 omtalte Borger i Skara eller den i et andet Diplom af 23de Oktober 1330 omtalte Curat ved St. Olafs Kirke i Lödöse, hvilke begge bære dette

Digitized by Google

omkring Aar 1300 føiet Uddrag dels af den yngre Text, dels af andre, senere tabte Kilder, og ikke længe efter have et Par andre Afskrivere fuldstændiggjort Tillægget med nogle Anmærkninger dels af juridisk, dels af historisk Indhold, af hvilke en Fortegnelse over Vestergötlands Lagmænd, Sverges Konger og Biskopperne af Skara er af særegen Interesse.

2) Østgötaloven. Da denne Retsbog tager Hensyn til en Lov om Brud paa Kongefreden af 1285, kan den ikke være opstaaet før dette Aar. Dog synes den heller ikke at være bleven nedskreven meget senere, da den omtaler Love af Kong Knut (Lange? død 1234), Kong Erik (Læspe? død 1250), Birger Jarl (død 1266) og Kong Magnus (Ladelaas, død 1290) som ikke altfor langt tilbageliggende. Denne Optegnelse kalder sig selv *laghsagha*. Ordet forekommer i en Slutningsformel, der sammenfatter Værket fra dets første til dets sidste Afsnit til et Hele. Derimod opvise de enkelte Afsnit her ingen Indgangs- eller Slutningsformler. Retsbogen gjaldt forresten ikke alene for Østergötland, men ogsaa for Øen Øland.

3) Smaalandsloven. Medens et Diplom af Aaret 1340 endnu ved at nævne et „*legisterium smalenzt*", altsaa en fuldstændig Lov for Landskabet[1]), er kun dens Kristenret bleven os opbevaret og det alene i en Bearbeidelse, hvortil saavel Østgötaloven som Uplandsloven sees benyttede, og som derfor ikke kan være ældre end Begyndelsen af det 14de Aarhundrede. Ogsaa denne

Navn? Diplom. svecan. III, No. 1997, S. 197 og IV, No. 2809, S. 185.

[1]) Diplom. svecan. IV, No. 3484, S. 710. Oftere aftrykt.

Digitized by Google

Retsbog betegnes i Forordet udtrykkelig som en Del af det paa Thinget afholdte Retsforedrag, og hermed stemmer dens helt igjennem personlige Udtryksmaade meget vel overens. Ved Enden af Afsnittet følger en Slutningsformel, der endnu tydeligt viser den oprindelige Selvstændighed, som udmærkede de enkelte Dele i deres Forhold til den hele Lov.

4) Uplandsloven. Retsbogen foreligger os i en Bearbeidelse, der forfattedes efter Opdrag af Kong Birger Magnusson, hvis Stadfæstelse er dateret den 2den Januar 1296. Ikke desto mindre vil denne Optegnelse ifølge sine Slutningsord ligeledes gjælde for en *laghsagha*, og den meddeler ved Enden af hvert enkelt Afsnit de hermed stemmende Formler. Ogsaa dens øvrige Udtryksmaade er ofte af en Beskaffenhed, som blot kunde passe for den foredragende Lagmand. I Virkeligheden havde Kongen ogsaa sat Revisionsarbeidet igang efter derom indgiven Ansøgning fra Lagmanden i Tiundaland, som dernæst tillige overdroges dets Udførelse, idet det paabødes ham at søge Bistand hos et vist Antal kyndige Mænd. Det af denne Kommission forfattede Udkast forelagdes først Landsthinget til Antagelse, hvorpaa det stadfæstedes af Kongen. Ligesom ved Istandbringelsen af den islandske *Hafliðaskrá* gjaldt det følgelig i Grunden ogsaa her kun om en med offentlig Sanktion udarbeidet Optegnelse af et Retsforedrag, der omfattede Rettens samtlige Dele.

5) Södermannaloven. Stammen i denne Retsbog synes allerede at tilhøre Udgangen af det 13de eller i det mindste Begyndelsen af det 14de Aarhundrede. Ifølge en Bemærkning, der findes indtagen i flere af

Digitized by Google

Haandskrifterne, besluttedes der nemlig under 26de Oktober 1325 i Loven *(j sudhermanna laghbok)* at indlemme en Række nye Bestemmelser, som ikke havde staaet i dens ældre Text *(j gamble laghbokinne)*[1]). Samtidig begyndte man imidlertid allerede at føle Nødvendigheden af en videre Omdannelse af Retsbogen, og en saadan kom ved Hjælp af Lagmanden i Forening med et Antal andre indflydelsesrige Mænd ogsaa virkelig istand. Men da deres Udkast forelagdes Landsthinget, opnaaedes der med Hensyn til et Par kirkeretslige Spørgsmaal ingen Enighed mellem Præsteskabet og Lægmændene, og vedkommende Bestemmelser maatte derfor udelukkes fra den kongelige Stadfæstelse, som Magnus Eriksson i en Lovbogen forudskikket Forordning af 10de August 1327 forøvrigt meddelte den. Det synes, at den af Schlyter med Bogstaven A. betegnede Cod. reg. Holm. B. 53 indeholder den ældre Bearbeidelse, den af samme med Bogstaven B. betegnede Cod. reg. Hafn. No. 2237 derimod den yngre. Rigtignok gjengiver den sidste ikke sin Text uforandret, hvilket allerede fremgaar deraf, at den i Stadfæstelsesforordningen tillægger Magnus Titelen af Konge af Skaane, som han dog umulig kunde føre inden Aaret 1332[2]). Iøvrigt har ogsaa i denne Retsbog, ved hvis Forfattelse Uplandsloven umiskjendelig er bleven benyttet, hvert enkelt Afsnit sin særskilte Slutningsformel, hvorhos den i det sidste Afsnit tilføiede, paa samme Maade som i Uplandsloven, betegner Værket i sin Helhed som et sammenhængende Retsforedrag.

---

[1]) SML., Addit. 12.

[2]) Jfr. Tengberg S. 64–66.

Digitized by Google

6) Vestmannaloven. I et Haandskrift fra Midten af det 14de Aarhundrede er der opbevaret os en Retsbog, som man tidligere pleiede at betegne som „Daleloven“, indtil G. E. Sundström angreb Berettigelsen af dette Navn[1]), og Schlyter tog sig for, først i de Forelæsninger, som han i Aaret 1835 afholdt i Upsala, dernæst i sine „Juridiska Afhandlingar“ (1836) og endelig i Fortalen til sin Udgave af vedkommende Kilde at føre Beviset for, at den kun var at betragte som en ældre Text af Vestmannaloven[2]). Paa den anden Side besidde vi i tre Haandskrifter, hvoraf de to endnu tilhøre Tiden før Midten af det 14de Aarhundrede og det tredie i det seneste dettes sidste Halvdel, en anden Retsbog, som man altid havde betegnet som Vestmannaloven, og i hvilken Schlyter har erkjendt en yngre Bearbeidelse af denne Retskilde. Vistnok har fornylig Tengberg[3]) atter opkastet det Spørgsmaal, hvorvidt den førstnævnte Retsbog dog ikke kunde angaa Dalarne. Hans Grunde forekomme mig imidlertid ikke fyldestgjørende. Om det end ikke af den Omstændighed, at Dalarne var forenet med Vestmanuland til en Lagsaga, ligefrem tør sluttes, at Landskabet ikke kunde have havt sin egen Lov, idet jo Helsingland virkelig besad en saadan, uagtet det stod under Uplands Lagmand[4]), saa bliver dog fremdeles den Indvending staaende, at Texten meget hyppig nævner

---

[1]) Lex Dalekarlica antiqua sub examen revocata; Upsala 1827.

[2]) Jfr. med Hensyn til Nordströms eiendommelige Forhold til denne nye Opfattelse Schlyter, Corpus juris, V, S. II Anm. 3, og XIII S. X—XII.

[3]) Anf. St. S. 67—68.

[4]) Jfr. Schlyter, Om Sverges Indelning, S. 48; Styffe S. 289—90.

Digitized by Google

Hundredet, uagtet Dalarne ikke vare inddelte i Hundreder, samt at den stiller „*innan land oc laghsaghu*“ op i Modsætning til „*wtan land oc laghsaghu*“ [1]), medens Dalarne dog hverken dannede noget Land eller nogen Lagsaga. Iøvrigt udviser ikke alene den ældre Bearbeidelse, at Uplands- og Södermannalovene ere blevne benyttede; men den yngre har ligefrem taget Uplandsloven til Hovedkilde. Ligeledes er den sidstes Slutningsformel gaaet over i den yngre Text, medens den ældre savner enhver saadan.

7) Helsingeloven. Denne synes i den Skikkelse, hvori den foreligger os, at være opstaaet i Aarene 1320—47, hvilket dog selvfølgelig ikke udelukker Muligheden af, at den allerede tidligere, hvad enkelte Støttepunkter virkelig synes at antyde, har været til i en derfra noget afvigende Text. Hvert Afsnit i Retsbogen har sin særskilte Slutningsformel, alene med Undtagelse af det sidste, der, dog vel kun af tilfældige Aarsager, savner den. Iøvrigt synes denne Landskabslov ogsaa at have gjældt i Finland saa langt, som den svenske Befolkning strakte sig[2]).

8) Gotlandsloven. Denne Retsbog, der ogsaa er bekjendt under Navnet *Gutalagh*, viser en helt igjennem eiendommelig Karakter. Eiendommeligt er saaledes allerede det Sprog, hvori den taler; eiendommelig

---

[1]) VML., I, Bygninga B. 35, § 1.

[2]) Jfr. Schlyter, anf. St., S. 49; Styffe, S. 303. En Afhandling af A. Liljenstrand, Om Helsingelagens ålder och betydelse för lagskipningen i Finland under äldsta tider (Juridiska föreningens i Finland tidskrift, II, Helsingfors 1866) har ikke været mig tilgjængelig.

Digitized by Google

er dens Inddeling i fortløbende Kapitler istedetfor i de ellers brugelige Bolker; høist eiendommelig er endelig ogsaa selve den Retsforfatning, som i Loven findes nedlagt. Imidlertid tør man af alle disse Egenheder ingenlunde uden videre slutte, at Retsbogens Alder er usædvanlig høi. De lade sig tværtimod meget simpelt forklare af Øens afsides Beliggenhed og af den Selvstændighed, som den lige henimod Udgangen af det 13de Aarhundrede kunde glæde sig ved [1]). Medens Hadorph vil, at Loven allerede skal være bleven forfattet under Hedendommen og i den kristne Tid kun overarbeidet [2]), henlægger Calonius den til det 11te eller i det høieste til det 12te Aarhundrede [3]), og heri yttre Schildener [4]) og Nordström [5]) sig i det væsentlige enige. Selv Wilda var endnu tilbøielig til at sætte den tidligere end den ældre Bearbeidelse af Vestgötaloven [6]). Schlyter har imidlertid godtgjort, at Retsbogen først kan tilhøre Slutningen af det 13de Aarhundrede, d. e. den Tid, da Kong Magnus Ladelaas atter knyttede Gotland fastere til Sverge [7]). Sæve's Modbemærkninger, der havde til Hensigt paany at lægge Værkets Istandbringelse omtrent

---

[1]) Jfr. Paludan-Müller, Gullands Forhold til Danmark og Sverige i det 14de, 15de og 16de Aarhundrede, (1865) S. 11—13.

[2]) Fortalen til hans Udgave (1687).

[3]) Opera omnia, I, S. 146, der er en Gjengivelse af hans Afhandling De prisco in patria servorum jure, I (1780).

[4]) Guta-Lagh, S. XXVI (1818).

[5]) Bidrag til den svenska Samhälls-Författningens Historia, I, S. VII (1839).

[6]) Das Strafrecht der Germanen, S. 50—51 (1842).

[7]) Corpus juris, VII, S. V—IX (1852).

Digitized by Google

et Aarhundrede længer tilbage[1]), turde ikke have gjendrevet hans Bevisførelse. Iøvrigt er der af denne Retskilde foruden Originalen ogsaa bevaret en ældre høitysk og en dansk Oversættelse.

§ 46. STADSLOVEN.

Ligesom andensteds skilte ogsaa i Sverge Stadsretten sig i Tidens Løb fra Landsretten. Dels var det Udviklingen af særegne Retssædvaner for de Forhold, der vare eiendommelige for Bylivet, dels Meddelelsen af særskilte Privilegier fra Kongernes Side til de enkelte Byer, hvorved denne Tingenes Gang fremkaldtes. Ved Overgangen fra det 13de til det 14de Aarhundrede anføres allerede gjentagne Gange den saakaldte *jus civile*, *jus civitatis* o. a. dsl. ved Siden af *leges terræ*[2]). Men ogsaa Navnet *byrkeræt* eller *biærkææ rætter* forekommer og bruges, som det i Norge og Danmark pleiede at ske, som Betegnelse for Stadsretten. Da dennes Udviklingsgang i de enkelte Byer var forskjellig, og navnlig Udgangspunktet altid dannedes af Landsretten i det Landskab, hvori hver By var beliggende, maatte der selvfølgelig indtræde en vis Ulighed mellem de forskjellige Stadslove. Af saadanne ere, helt eller delvis, følgende blevne os bevarede:

1) Under Titelen Bjærköa rætten foreligger en Optegnelse, hvis eneste fuldstændige Haandskrift er be-

---

[1]) Gutniska Urkunder, S. VI—X og XIV (1859); jfr. med Hensyn hertil Schlyter, Corp. jur., X, S. XCIII—IX.

[2]) Bevissteder findes hos Schlyter, Corp. jur., XI, S. LXI, og Tengberg, S. 69—70.

Digitized by Google

stemt for Byen Lödöse i Vestergötland, men hvis Ordlyd dog røber utvivlsomme Spor af, at den oprindelig har gjældt for Stockholm. I et andet Haandskrift findes Begyndelsen til den samme Stadslov vedføiet Södermannaloven, hvoraf man vel tør slutte, at denne Text, hvis Fortsættelse er tabt, har været bestemt for en eller anden By i Södermannland. I Aaret 1349 erholdt ogsaa Jönköpings Borgere sig Stockholms Stadsret tilstillet[1]), og det er derfor muligt, at denne Lov praktisk efterhaanden har opnaaet Betydning af en almindelig svensk Stadsret. Efter al Sandsynlighed er Retsbogen kommen istand i Slutningen af det 13de eller Begyndelsen af det 14de Aarhundrede. I 41 fortløbende Paragraffer behandler den en Række løsrevne Retssætninger, dels tilhørende Privatretten, dels Strafferetten, Processen og Byernes Forvaltningsret.

2) Söderköpingsretten. Af en Retsbog for den östgötske By Söderköping, hvori Östgötaloven allerede viser sig benyttet, har Joh. Bure (død 1652) i et i Manuskript efterladt Arbeide reddet enkelte Brudstykker[2]), der ikke ere tilstrækkelige til, at man derefter kan bestemme dens Forhold til den først omtalte Stadslov. Dog synes den at besidde større Selvstændighed, end de forskjellige Bearbeidelser af hin indbyrdes udvise.

3) Visby Stadslov. Byen Visby paa Gotland var tidlig bleven Samlingsplads for fremmede, navnlig

---

[1]) Schlyter, Corp. jur., XI, S. LIX—LX; Tengberg, S. 70; Styffe, S. 160.

[2]) Jfr. Schlyter, anf. St. LXIV—VII.

Digitized by Google

tyske Søfarende. Som Følge heraf havde allerede Keiser Lothar (1125—37) og senere Hertug Henrik Løve (1163) fundet Leilighed til at befatte sig med Øens Rettigheder og Privilegier. Et tysk Bysamfund stod i Begyndelsen ved Siden af det gotlandske, indtil begge kom overens om at vælge et fælles Byraad, sammensat af lige mange af hver Nation. Dette var Grunden til, at den Stadslov, som Kong Magnus Eriksson bevilgede Byen, bestemtes at skulle udfærdiges saavel i det tyske Sprog som i det gotlandske. Imidlertid er kun den tyske Udfærdigelse bleven bevaret, og det lader sig ikke engang afgjøre, om den tilsvarende gotlandske blot er gaaet tabt, eller om den overhovedet ikke er kommen istand. Da Kong Magnus i Stadslovens Fortale benævnes Konge af Skaane, maa den være udarbeidet efter Aaret 1332; nøiagtigere lader dens Opstaaelsestid sig ikke angive. Loven deles i fire Bøger; men de for denne Inddeling bestemmende Synspunkter fremtræde ikke med Klarhed. En Undersøgelse over, hvilke Kilder den er hentet fra, savnes fremdeles. Iøvrigt bemærkes, at den Søret, som denne Stadslov indeholder, ikke staar i nogensomhelst Forbindelse med den, der er bekjendt under Navnet den Visbyske. Om den sidste er leilighedsvis allerede oplyst, at den udelukkende er øst af den lybske, flamske og amsterdamske Søret[1]), og den har derfor ifølge sit Udgangspunkt intet med den svenske Ret at gjøre.

---

[1]) Se ovenfor § 37, S. 138.

Digitized by Google

§ 47. SÆRSKILTE FORORDNINGER.

Medens de Forordninger, som Birger Jarl skal have udgivet, kun kjendes af Beretningen i den gamle Rimkrønike samt af enkelte Anførsler i nogle af Landskabslovene, navnlig Østgötaloven, ere derimod allerede enkelte af Kong Magnus Ladelaas's Forordninger bevarede i sin oprindelige Skikkelse. En af dem er udstedt paa Alsnø, en anden i Skeninge [1]). Man har villet henlægge begge snart til Aaret 1280, snart til 1285 [2]), uden at jeg vover at afgjøre, hvilket er rigtigst. Talrigere og vigtigere ere imidlertid de Forordninger, som Kong Magnus Eriksson har efterladt os, f. Ex. et Privilegium for Vestergötland af 28de Januar 1335, hvorved blandt andet Trældommen ophævedes; en Forordning, dateret Skeninge den 30te November 1335, der har til Hensigt at sikkre Landefreden [3]); en i Telge den 27de Juni 1344 for Bispedømmet Strengnæs udstedt Forordning mod Aager, og en almindelig Forordning, udgiven i Upsala den 6te December 1344 til Beskyttelse af Landefreden [4]); endelig en Forordning om Ryttertjenesten og de derved erhvervede Friheder, dateret Telge den 17de

---

[1]) Diplom. svecan., 1, No. 799, S. 650-4 og No. 813, S. 668—70; den første ogsaa i WGL., IV, 19, S. 310—16.

[2]) Jfr. Strinnholm, Svenska Folkets Historia, IV, S. 579—81, Anm. og S. 598, Anm., og Schlyter, Corp. jur., XIII, S. XVII—VIII.

[3]) Diplom svecan., IV, No. 3106, S 407—8, og No 3175, S. 463-67.

[4]) Sammesteds, V, No. 3797, S. 272—73, og No. 3864, S. 373—84.

Digitized by Google

Juli 1345 [1]), o. fl. a. Disse Forordninger, der snart ere bestemte for hele Riget, snart kun for enkelte Landsdele, vise tydeligt, hvorledes Kongedømmet begyndte at blive sig sit Kald, at sikkre Ret og Fred i Riget, klart bevidst. Dog angaa de foreløbig altid kun visse Punkter i den offentlige Ret, hvorimod de lade de enkelte Landskabers Lov, saaledes som den forelaa optegnet i Retsbøgerne, temmelig uberørt.

Ved Siden af de kongelige Forordninger staa endvidere et ikke saa lidet Antal kirkelige Udfærdigelser, der dels ere udgaaede fra de enkelte Paver, Erkebiskopper eller Biskopper, dels indeholde Beslutninger, fattede paa de forskjellige Lands- eller Stiftskirkemøder. Saavel om disse som om de kongelige Forordninger gjælder det imidlertid, at det ikke altid er let at adskille de egentlige, lovgivende Udfærdigelser fra almindelige Diplomer i snævrere Forstand.

B. MIDDELALDERENS FÆLLESLOVGIVNING.

§ 48 KONG MAGNUS ERIKSSONS LOVBØGER.

Umiddelbart efter Optegnelsen af den sidste af Landskabslovene gjorde man i Sverge allerede Skridt til at istandbringe en for det hele Rige gjældende Lovgivning. Maaske har Rigsenhedens voxende Styrke gjort Behovet af en almen Retsforfatning føleligt. Maaske har ogsaa Kong Magnus Eriksson, der i egen Person pleiede at tage sig ivrigt af Retspleien, ved praktiske Ulemper, som han under dens Haandhævelse er bleven

[1]) Sammesteds No. 3972, S. 475—81.

Digitized by Google

opmærksom paa, ladet sig bestemme til et Forsøg paa at indføre bedre Retstilstande i Riget. Endelig turde ogsaa Norge, der allerede i mere end et halvt Aarhundrede havde besiddet en fælles Landsret, ved sit Exempel saa meget kraftigere have paavirket Sverge, som begge Riger nu vare forenede under en Konge. Hvorledes det end forholder sig hermed, er saameget vist, at Forarbeiderne til Istandbringelsen af en almindelig Landslov allerede vare i Værk i Sverge inden Midten af det 14de Aarhundrede. Desværre have vi kun meget utilstrækkelige Efterretninger om deres Gang[1]). Af den Omstændighed, at den ovenfor nævnte Kjøbenhavnercodex af Södermannaloven i sin *Kununx balk* har indtaget nogle Bestemmelser om Kongevalg og Eriksgata, hvilke for en stor Del ordlydende stemme med de tilsvarende Forskrifter i Magnus Erikssons almindelige Landslov, har Schlyter for længe siden draget den Slutning, at Landsloven allerede var tagen under Arbeide paa den Tid, da hint Haandskrift blev skrevet[2]), og da han mener, at dette er skeet kort efter 1335[3]), skulde heraf følge, at man allerede omkring Aar 1340 har været i Arbeide med den fælles Lovbog. Imidlertid synes Bestemmelsen af Haandskriftets Alder kun at støtte sig til palæografiske og sproglige Grunde, der,

---

[1]) Jfr Schlyter, Corp. jur. X, S. LXI—LXXVIII, og XIII, S. XVIII—IX; Hans Hildebrand, När antogs Kong Magnus Erikssons landslag? i Kongl. Vitterhets Historie ock Antiqvitets Akademiens månadsblad, 1874, S. 88—92; Tengberg, S. 71-79; Fr. Ödberg, Om den Svenska Konungens Domsrätt, II, S. 12—15.

[2]) Juridiska Afhandlingar, I, S. 6.

[3]) Corp. jur., IV, S. V—VI.

Digitized by Google

hvor det gjælder et Par Aartier, ikke yde fuldkommen sikkre Holdepunkter[1]), og omend Jævnførelsen mellem begge Texter maa indrømmes at tale mest for at anse den i SML. indtagne som den ældste, kan dog heller ikke dette siges at være uomtvisteligt. Der bestaar derfor altid en Muligked for, at den nævnte Cod. Hafn. er skrevet noget senere og har kunnet øse af den fuldt udarbeidede, almindelige Landslov. Som sikkert Bevissted tjener derimod et Diplom af 8de Marts 1347[2]), hvori fem navngivne Kanniker ved Domkirkerne i Upsala, Linköping, Strengnæs, Vesteraas og Vexiö henvende sig til de ligeledes under Navn anførte Lagmænd for Vestergötland, Værmland og Smaaland, der af Kong Magnus vare kaldte til Ørebro „*ad corrigendum, reformandum et ad unam concordantiam et convenientiam leges singulorum legiferatuum regni Sueciæ redigendum*". De geistlige Herrer nedlægge nemlig skriftlig Indsigelse mod, hvad de allerede den 21de Februar s. A. mundtlig havde erklæret utilstedeligt, at der ved dette Lovgivningsarbeide skulde ske nogensomhelst Afkortelse i de hine Bispedømmer tilhørende, kanoniske Rettigheder, Synodal- og Provincialstatuter, pavelige og kongelige Privilegier eller ogsaa andre Friheder, Rettigheder og Sædvaner af hvilken Art de end maatte være. Samtidig henskyde de alle Stridspunkter til sine Biskoppers Prøvelse og Afgjørelse. Da Oplæsningen af denne Protest gik for sig „*in presencia nobilium et aliorum quam*

---

[1]) Jfr. de Betænkeligheder, som Tengberg, S. 65–66, desangaaende har reist.

[2]) Diplom. svecan., V, No. 4148, S. 643–44.

Digitized by Google

plurium discretorum, ad præsentis negotii expeditionem destinatorum," er det klart, at en ganske anseelig Forsamling var traadt sammen i Ørebro til Lovgivningsværkets Befordring og deriblandt foruden de tre udtrykkelig nævnte visselig ogsaa de øvrige af Rigets Lagmænd. Rigtignok er hermed endnu ikke afgjort, hvorvidt denne Forsamling var en egentlig Herredag eller ikke, og endnu mindre, paa hvilket Trin Udarbeidelsen af den nye Lov befandt sig, da hin Indsigelse afgaves. Det er jo muligt, som Schlyter formoder, at Udkastet virkelig dengang var færdigt og forelagdes til Antagelse. Men det er ligesaa muligt, at den Kommission, som Udarbeidelsen paalaa, endnu var midt i sin Gjerning, og at den fra Præsteskabets Side nedlagte Protest havde til Hensigt strax fra Begyndelsen af at afværge Kirkerettens Inddragelse i Forhandlingsgjenstandenes Kreds. Sikkert er kun, at Udkastet ikke længe efter virkelig forelaa færdigt, idet vi af Lovbogen besidde to Haandskrifter, der allerede ere opstaaede ved Midten af det 14de Aarhundrede[1]; videre at Loven ikke indeholder noget kirkeretsligt Afsnit, uagtet Landskabslovene pleiede at stille et saadant i Spidsen, og endelig, at den tillige savner den Stadfæstelsesforordning, som regelmæssig tilføiedes andre Retsoptegnelser, der overhovedet erholdt kongelig Bekræftelse. Netop den sidste Mangel har imidlertid intet særdeles paafaldende ved sig. Ligesom i Norge maatte nemlig ogsaa i Sverge Udkastet til den nye Lovbog efter at

[1]) Nemlig de af Schlyter med Bogstaverne A og C betegnede, Corp. jur. X, S. I og V.

Digitized by Google

være bleven antaget af Kongen og hans Høvdinger desuden forelægges Landsthingene i Rigets samtlige Landskaber, inden det i hvert af disse opnaaede Lovskraft, og efter Stadfæstelsesforordningerne i Uplands- og Södermannalovene at slutte, pleiede den formelle kongelige Bekræftelse først at meddeles, naar Vedtagelsen ogsaa var skeet paa Landsthinget. I nærværende Tilfælde synes imidlertid Udkastets Forelæggelse for de enkelte Landsthing eller i det mindste disses Antagelse deraf tildels at have trukket længe ud. Medens den i Upland, Södermannland og Östergötland ifølge spredte Angivelser i Diplomerne synes at være paafulgt allerede i Løbet af Aarene 1352—58, skede den i Vestergötland først ved Udgangen af Aarhundredet, og for Helsinglands Vedkommende betegnes den gamle Ret endnu i Aaret 1374 som gjældende, hvorimod den nye i 1379 synes at være i Brug dersteds[1]). Sammensætningen af enkelte fra Vestergötland stammende Haandskrifter godtgjør endog, at visse Dele af de ældre Retsbøger endnu kunde holde sig i Udøvelse paa en Tid, da den nye Lov forøvrigt allerede var antagen. Ogsaa den Omstændighed, at der i enkelte Diplomer samtidig paaberaabes den ældre og den nye Lov, tyder hen paa en vis Retsusikkerhed, der i de forskjellige Landskaber har kunnet vare kortere eller længere. At skildre denne Udvikling i det Enkelte, er her ikke Stedet til, og jeg henviser i saa Henseende til de af Schlyter og Tengberg fremdragne Træk. I det Store taget er det imidlertid klart, at Gjennemførelsen af en ny Landslov

[1]) Ödberg, S. 13.

Digitized by Google

fuldkommen strandede, forsaavidt angik det kirkelige Afsnit, og at den ogsaa med Hensyn til de verdslige Dele i mange Landskaber kun foregik langsomt og stykkevis. Men at der under slige Forhold overhovedet ingen kongelig Stadfæstelse derpaa udfærdigedes, eller at en saadan, om den virkelig er kommen istand, dog er gaaet tabt for os, er let begribeligt. Mere paafaldende er det, at den svenske Kirke, der ligesom den norske og den islandske var mægtig nok til at hindre Istandbringelsen af en fra den verdslige Styrelse udgaaende Kirkeret, ikke ligesom disse ogsaa skulde besidde tilstrækkelig Magt til fra sin Side strax at forfatte en tilsvarende. Den var tvertimod nødt til at lade Landskabernes gamle Kirkeretter forblive gjældende, forsaavidt ikke nyere Love eller Sædvaner havde lempet paa dem. Haandskrifterne af den nye Lovbog tilføiede derfor, eftersom de vare bestemte for dette eller hint Landskab, snart den ene, snart den anden af de ældre Kristenretter, indtil man endelig vænnede sig til at betragte den uplandske som den almengyldige, formodentlig fordi den gjaldt i Erkebiskoppens eget Stift. — Iøvrigt er „Konung Magnus Erikssons Landslag“ delt i 14 Afsnit, nemlig: *Kununxbalker* d. e. Kongelov, *Giftobalker* d. e. Ægteskabsret, *Ærfthabalker* d. e. Arveret, *Eghnabalker* d. e. Grundeiendomsret, *Bygningabalker* d. e. Landboret, *Köpmaläbalker* d. e. Kontraktsret, *Thingmaläbalker* d. e. Thingordning, *Ethsörisbalker* d. e. Afsnittet om Brud paa Kongefreden, *Höghmalabalker* d. e. Afsnittet om de grovere Forbrydelser, *Drapabalker meth vilia*, og *Drapabalker meth vatha* d. e. Afsnittene om det forsætlige og det uforsætlige Manddrab, *Saramala-*

Digitized by Google

balker meth vilia og *meth vatha* d. e. Afsnittene om de forsætlige og uforsætlige Legemskrænkelser, og endelig *Thiuuabalker* d. e. Afsnittet om Tyveri. Som Lovbogens Kilder have navnlig tjent Uplands- og Östgötalovene; men ved Siden heraf er ogsaa en Række af Kong Magnus selv udgivne Forordninger oftere bleven benyttet.

Kort efter den almindelige Landslov kom derpaa ogsaa en almindelig Stadslov istand[1]). Den synes at være udarbeidet i Aarene 1350—57, og da den allerede i 1365 erklæres at være udgiven af Kong Magnus for de svenske Byer, kan dens officielle Oprindelse ikke drages i Tvivl. Hermed skal det imidlertid ikke tillige være paastaaet, at den har opnaaet en udtrykkelig kongelig Stadfæstelse. Tværtimod synes ogsaa Stadslovens Antagelse i de forskjellige Byer at være foregaaet dels med, dels uden Bekræftelse fra Kongens Side. Heller ikke manglede det paa vilkaarlige Afvigelser fra den oprindelige Text. — Med Hensyn til Inddeling stemmer „Konung Magnus Erikssons Stadslag“ væsentlig overens med samme Konges almindelige Landslov. Kun erstattes dennes Thingmaläbalker af en *Skipmalabalker* og en *Radzstuffwbalker* d. e. Søret og Raadhusret, hvorhos et Par Overskrifter opvise ganske ubetydelige Ændringer. Særlig at mærke er, at ogsaa Stadsloven savner et kirkeretsligt Afsnit, uden forsaavidt i enkelte Haandskrifter den uplandske

---

[1]) Jfr. Schlyter, Corp. jur. XI, S. LVII - LXXVI (1865); men desuden allerede Odhner, Bidrag till Svenska städernas och borgareståndets historia, S. 23, (1860), og Bidrag till Svenska stadsförfattningens historia, S. 128 (1864).

Digitized by Google

eller sjeldnere den södermannlandske Kristenret findes indtagen. Efter sit Indhold er Stadsloven for en stor Del øst af Landsloven. Hvor det imidlertid gjælder de for Bylivet eiendommelige Retsregler, har vistnok den ældre Sædvaneret fortrinsvis været bestemmende, sjeldnere derimod den ældre Lovgivning eller de enkelte Stæders Privilegier. Hvorvidt fremmed og navnlig tysk Ret er bleven benyttet, turde endnu trænge til at undersøges. Derimod er det særlig at mærke, at den ene Halvdel af Raadet og Borgermestrene i de svenske Byer ifølge den almindelige Stadslovs oprindelige Text skulde bestaa af Tyskere, hvilken Bestemmelse imidlertid ophævedes ved en Forordning af 14de Oktober 1471, der omvendt udtrykkelig forbød Valget af nogensomhelst Udlænding til Borgermester eller Raadmand. Som Følge af denne Lovforandring udviser vedkommende Sted i Stadsretten en dobbelt Ordlyd [1]), idet enkelte nyere Haandskrifter ligesom samtlige ældre holde fast ved den oprindelige Text, medens andre have omformet den i Overensstemmelse med den nye Forskrift. Kong Gustaf Adolfs Offentliggjørelse af den almindelige Stadslov skal nedenfor (§ 52) omtales.

§ 49. KONG KRISTOFFER AF BAYERNS LANDSLOV.

Ligesom Kong Magnus's Landslov i det Væsentlige var bygget paa de ældre Landskabslove, saaledes følger atter Kong Kristoffers nye Landslov gjennemgaaende sin ældre Forgjænger. Ifølge hans Stadfæstelsesbrev af 2den Mai 1442, der iøvrigt for en stor Del er afskre-

---

[1]) Konunx B. 2 og 3.

Digitized by Google

vet efter det, som Pave Gregor IX havde ladet indtage foran i sin Samling af Dekretalerne (1234), udstedtes den nye Lovbog paa Biskoppernes, Rigsraadets og hele den svenske Adels Ansøgning for at gjøre Ende paa den Retsusikkerhed, som fremkaldtes ved Striden saavel mellem flere særskilte Love og Sædvaner indbyrdes som mellem disse og den ældre Landslov. Imidlertid synes de nyere Love kun i ringe Omfang at være blevne udnyttede. Hvad der ikke er hentet fra den ældre Landslov, turde meget mere skyldes Praxis eller ogsaa de nye Lovkoncipisters Forgodtbefindende. Selv ved Benyttelsen af den ældre Landslov gik man saa lidet omhyggeligt tilverks, at endog simple Redaktions- og Skrivfeil uden videre førtes over i den yngre Bearbeidelse. Ved Offentliggjørelsen af den nye Lov gjordes der udtrykkeligt Forbehold saavel med Hensyn til Kirkens Rettigheder som til Adelens Privilegier. Ligesom den ældre Landslov savnede derfor ogsaa den nye lige fra Begyndelsen af et kirkeretsligt Afsnit, og Haandskrifterne maatte, ligesom Tilfældet havde været med den forriges, for det meste hjælpe sig med at optage den ældre uplandske eller hvilkensomhelst anden Kirkeret. Naar man betænker, at et Landskirkemøde, der i Aaret 1423 afholdtes i Årboga, udtrykkelig havde anmodet om en Revision af Kristenretten, og at et følgende, der 1441 traadte sammen i Söderköping, havde fattet Beslutning om, at der idetmindste skulde istandbringes en officiel Samling af alle Synodalstatuter, ja at endog Erkebiskop Nils Ragvaldsson selv (1438—48) i et af ham forfattet „*Compendium statutorum provincialium Upsaliensis provinciæ*“, der formodentlig havde til Hensigt at imødekomme det sidst-

Digitized by Google

nævnte Ønske, tillige gjorde sig til Tolk for det først anførte, saa bliver denne Kirkerettens Udelukkelse ogsaa fra den nye Lovbog i ethvert Fald temmelig paafaldende. Den finder imidlertid sin Forklaring, naar man paa den ene Side overveier, hvor vanskeligt det maatte være at komme til Enighed om Kirkeretten, og paa den anden Side ser, med hvilken Hastighed og Hemmelighedsfuldhed de svenske Herrer ved den nye Lovbogs Udstedelse troede at burde gaa frem[1]). Den gamle Regel, at et Lovudkast, for at blive gyldigt, maatte forelægges hele Folket til Vedtagelse, bestod fremdeles ubestridt. Men den Forordning, hvorved Kongen stadfæstede den nye Landslov, nævner kun Rigsraadets Medvirkning til Udgivelsen, og heller ikke andetsteds findes der Spor af, at Loven saaledes, som det dog overalt tidligt eller sent synes at være skeet med den ældre Landslov, er bleven forelagt noget Landsthing til Antagelse. Derfor sees ogsaa det kongelige Stadfæstelsesbrev alene optaget i et eneste af Lovbogens Haandskrifter. Ved Siden heraf er denne Stadfæstelse overhovedet blot bleven os bevaret i to Afskrifter, der i det 17de Aarhundrede synes at være tagne fra det nu tabte, men dengang bevislig endnu tilværende Originaldokument. Alt dette havde den umiddelbare Virkning, at ogsaa den nye Lovbogs Gyldighed blev meget tvivlsom. Skjønt Rigsraadet i en Forordning af 23de August 1474 næsten ordlydende lod optage flere af dens Bestemmelser, vovede det selv ikke at

---

[1]) Jfr. herom Styffe, Bidrag till Skandinaviens Historia, IV, S. XCV—VIII; se forøvrigt Schlyter, XII, S. LXXXI—XC.

Digitized by Google

paaberaabe sig den[1]), og uagtet Kong Kristoffers Stadfæstelsesbrev udtrykkelig paabyder, at den nye Landslov fra Udgivelsesøieblikket af skal være den ene gjældende og den gamle for bestandig afskaffet, vedblev man fremdeles meget hyppigere at afskrive den ældre Lov end den nye, ligesom ogsaa talrige Diplomer vise, at man ved Retterne endnu i det 16de Aarhundrede langt mere gjorde Brug af den første end af den sidste. Herved opstod der en eiendommelig Forvirring[2]). Den nye Landslov stemmede med Hensyn til den overveiende Del af sit Indhold fuldkommen overens med den ældre; paa Landsthingene var den ikke bleven forelagt, og Forskjellen mellem de tvende Love var man sig saameget mindre klart bevidst, som Kong Kristoffers Stadfæstelsesbrev, der vilde have aabnet en let Adgang til at hæve Misforstaaelsen, ikke pleiede at medtages i Afskrifterne. Det var noget ganske enestaaende, at en Mand, der vidste bedre Besked, i det 15de Aarhundredes anden Halvdel tog sig for under Titelen „*Contrarietates legisteriorum novi et antiqui*“ at sammenstille de mellem de to Lovbøger bestaaende Uligheder. I Almindelighed afskrev man dem begge ved Siden af hinanden eller sammen arbeidede dem i fælles Haandskrifter uden at ane, at de vare tvende, til forskjellige Tider udgivne Lovbøger, af hvilke den yngre var bestemt til at afløse den ældre.

---

[1]) Styffe, anf. St.

[2]) Jfr. Schlyter, Om den i några äldre handlingar förekommande benämningen „medleste lagen“, i Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademiens Handlingar, B. XVIII; videre Corp. jur., X, S. LXXI—VIII; XI, S. IC—C, og XII, anf. St.

Digitized by Google

Ja, da den lærde Erkediakon Ragvald Ingemundsson i Slutningen af det 15de Aarhundrede vilde oversætte Kong Kristoffers Landslov paa Latin, tog han feil og oversatte istedet derfor i fuldkommen god Tro Kong Magnus's Lovbog, hvilket imidlertid hans Læsere ligesaa lidet mærkede som han selv[1]). Senere gav en i enkelte Haandskrifter af den ældre Landslov[2]) foretagen Indlemmelse af nogle fra Uplandsloven hentede Bestemmelser om Arvingers Repræsentationsret endog Anledning til den Mening, at der egentlig fandtes tre Landslove, den ældre, den mellemste og den yngre, og af et Par Domme fra Aarene 1507 og 1587 erfares, at der herskede Tvivl saavel om, hvilken af disse der var den gjældende, som om, hvilken af dem der var Kong Kristoffers. Gjennem en ny Misforstaaelse er Hadorph derpaa (1676) kommen til at anvende Betegnelsen „den mellemste Lov“ paa Kong Magnus's Landslov og har heraf draget den Slutning, at denne kaldtes saa, fordi den laa mellem de gamle Landskabslove og Kong Kristoffers Landslov. Af den saaledes fremkomne dobbelte Feiltagelse lader det sig alene forklare, at Kong Magnus's Landslov lige ned til den nyeste Tid oftere har kunnet anføres under det bagvendte Navn „*Medallagen*“.

Iøvrigt har „Konung Kristoffers Landslag“ nøiagtig samme Inddeling som den ældre Landslov. Med en Revision af den almindelige Stadslov befattede Kong Kristoffer sig derimod overhovedet ikke, og heraf kommer det, at senere Forordninger, som f. Ex.

---

[1]) Schlyter, Corp. jur., X, S. LVI og LVIII.

[2]) Samt af den ældre Stadslov, sammesteds, XI, S. LXXIV.

Digitized by Google

den ovenfor nævnte om Byraadets Sammensætning, fremdeles sattes ind i den af Kong Magnus udgivne Stadslov. Omvendt vise dog enkelte Privilegier, der i den følgende Tid meddeltes forskjellige Byer, at den almindelige Stadslov ingenlunde var til Hinder for, at lokale Retsregler dannede sig og hævdede sin Gyldighed i Byerne. Ligeledes skrive enkelte Gildeskraaer sig allerede fra Unionstiden.

§ 50. GAARDSRETTEN.

I to forskjellige Bearbeidelser foreligger os en i det svenske Sprog forfattet, saakaldet Gaardsret *(gardsrætter)*, som staar i den nøieste Forbindelse saavel med den norske Borgret, der bærer Kong Haakons Navn, som med den danske, der pleiede at opkaldes efter Kongerne Erik af Pommern eller Kristian I [1]). Den ene Bearbeidelse anføres vanligvis under Kong Magnus Erikssons Navn, den anden under Erik af Pommerns; dog omtale Haandskrifterne den sidste ogsaa som Dronning Margretes eller Kong Karl Knutssøns, og endnu hyppigere gjengive de den uden at opgive nogetsomhelst Navn. Jeg tror imidlertid i en allerede ovenfor leilighedsvis paaberaabt Afhandling [2]) at have godtgjort, at begge de svenske Bearbeidelser af denne Retskilde, saavelsom ogsaa de danske, lade sig føre tilbage til en ældre, fælles Text, der ikke er bleven os opbevaret,

---

[1]) Jfr. ovenfor §§ 13 og 36.

[2]) Das älteste Hofrecht des Nordens, 1877; her vil man ogsaa finde opregnet den ældre, tildels meget paaskjønnelsesværdige Litteratur over dette Emne.

Digitized by Google

men hvis Skikkelse ved Jævnførelse mellem de endnu tilværende Redaktioner med temmelig stor Sikkerhed lader sig udfinde. Videre er sammesteds søgt paavist, at denne fælles Text, som maa være opstaaet i Sverge og ikke i Danmark, naar den sammenlignes med den norske Borgret, forudsætter en endnu ældre Grundtext, som ligeledes alene kan være bleven forfattet i Sverge, ikke i Norge. Efter al Sandsynlighed tilhørte denne oprindelige Grundtext allerede Slutningen af det 13de Aarhundrede, d. e. den for Sverges Retshistorie saa særdeles betydningsfulde Tid, da Kong Magnus Ladelaas regjerede. Høist sandsynligt er det tillige, at Optegnelsen var et ret og slet Privatarbeide. Den derfra stammende, men ligeledes tabte Text, som ligger til Grund for de forskjellige svenske og danske Bearbeidelser, maa derimod allerede have indeholdt hin Fuldbyrdelsesklausul, som overensstemmende findes i samtlige sidstnævnte Bearbeidelser og vidner om, at denne Text maa have erholdt en officiel Stadfæstelse af en eller anden Konge. Muligt er det, at denne Konge allerede har været Magnus Eriksson, og at Loven derpaa ved hvert Tronskifte af den nytiltrædende pleiede at fornyes. Herved vilde det meget simpelt lade sig forklare, hvorfor Gaardsretten bærer saamange forskjellige Regenters Navne. Sikkert synes det i ethvert Tilfælde at være, at Erik af Pommern allerede i de første Aar af det 15de Aarhundrede gjennem hin Fuldbyrdelsesklausul bekræftede dens Gyldighed ikke alene for Danmark, men ogsaa for Finland og saaledes vel ogsaa for de øvrige Dele af det svenske Rige.

Digitized by Google

§ 51. SÆRSKILTE LOVE OG FORORDNINGER FRA UNIONSKONGERNES TID.

Rigsenhedens stigende Betydning medførte med Nødvendighed en tilsvarende Styrkelse af Rigets almindelige Lovgivning. Den Understøttelse, som heraf havde været at vente for Kongemagten, svækkedes imidlertid ved den fremragende Betydning, som Aristokratiet forstod at tilkjæmpe sig. Allerede i Skeningeforordningen af 1280 eller 1285 forbeholdt Kong Magnus sig Ret til sammen med det kongelige Raad og „gode Mænd" at træffe Bestemmelser for de Tilfælder, der hverken vare ordnede ved Lov eller Sædvaner, samt at bekjendtgjøre dem for Folket, hvis Pligt det skulde være at rette sig derefter. Den følgende Tid bragte „Herredagene" og „Rigets Raad", hvori dog nu ogsaa Lagmændene havde Plads, i temmelig fuldstændig Besiddelse af Lovgivningsmyndigheden. Folkets Samtykke ansaaes vistnok fremdeles fornødent; men kun ved Love, der greb dybere ind i Landets Ret, pleiede man endnu i Virkeligheden at indhente det, og hvor det gjaldt almene Rigsinteresser, maatte det ogsaa af praktiske Hensyn nødvendigvis undværes, idet ethvert Organ for en fælles Folkerepræsentation manglede. Ovenfor (§ 47) blev allerede nævnt en Række særskilte Forordninger, udgivne af Kong Magnus Eriksson i den første Halvdel af det 14de Aarhundrede. Disse angik altid kun visse særegne Punkter, navnlig vedkommende den offentlige Ret, Adelens Privilegier eller omvendt Forholdsregler, sigtende til at beskytte det lavere Folk mod denne Stands Overgreb, o. s. v. De rørte altsaa ikke i videre Omfang ved selve Landsrettens indre Byg-

Digitized by Google

ning, og hermed havde det ligeledes sit Forblivende, da Sverge, der allerede tidligere havde befundet sig i unionel Forbindelse med Norge, ved Udgangen af det 14de Aarhundrede ogsaa traadte i statsretlig Forening med Danmark. Foreningsvilkaar eller Udkast til saadanne, kongelige „Forsikringer“ samt Forbundsbreve fra det geistlige og verdslige Aristokrati danne nu en Hovedkilde for den offentlige Ret, der dog paa Grund af den stadige Kamp om Unionens Bestaaen eller Opløsning ikke kunde bringes til at antage en fast Skikkelse. Ved Siden heraf forekommer nogle Forordninger af det ældre Slags, men fremdeles kun med bestemte Enkeltheder for Øie og desuden med Hensyn til sin Gyldighed undertiden indskrænkede til visse bestemte Landomraader. Til den sidstnævnte Art høre Byernes Privilegier, som allerede ovenfor (§ 49) leilighedsvis ere omtalte. Her kan tilføies, at ogsaa det Bergdistrikt (Bergslagen), som opstod mellem Dalarne og Vestmannland, fik sin Retsforfatning bragt i Orden ved Hjælp af en Række kongelige Privilegier, som tildels allerede tilhøre den første Halvdel af det 14de Aarhundrede, men dog lige ned i det 15de vedblev at være Gjenstand for Tillæg og Stadfæstelser[1]). Af Betydning ogsaa for den senere Tid er endvidere Pavernes, Erkebiskoppernes og Biskoppernes Udfærdigelser saavelsom Lands- og Stiftskirkemødernes Beslutninger; thi ogsaa i Sverge kunde Kirken i den sildigere Del af Middelalderen glæde sig ved en meget udstrakt Selvstyrelse. I det Hele og Store taget er

[1]) Bevissteder hos Tengberg, anf. St. S. 80.

Digitized by Google

dog Unionstiden for dette Land fra Lovgivningens Standpunkt betragtet væsentlig ufrugtbar. Tilbage staar derfor kun at nævne det Kjendskab, som efterhaanden erhvervedes ikke alene til den kanoniske, men ogsaa til den romerske og tyske Ret samt i Særdeleshed til Lensretten, hvilket alt fortjener at fremhæves som forberedende kommende Udviklinger.

§ 52. UDGAVER AF RETSKILDERNE FRA DET 13de, 14de OG 15de AARHUNDREDE.

De første Udgaver af Sverges ældste Love og Retsbøger, nemlig af Östgötaloven og Uplandsloven (1607), Helsingeloven (1609) og Kong Kristoffers Landslov (1608), udkom paa Karl IX's Befaling, samtlige i Stockholm. Sidstnævnte Lovbog vedføiedes en kongelig Stadfæstelseserklæring af 20de December 1608, hvorfra dog udtrykkelig unddroges det kirkeretslige Afsnit af Uplandsloven, der ligeledes havde fundet Optagelse. I Overensstemmelse med de nyindtraadte Tilstande ændredes desuden ved samme Leilighed en ældre Bestemmelse i Kongebalken, der erklærede Sverge for et Valgrige. Denne første Udgave af Landsloven blev som Rigets dengang endnu gjældende Lovbog senere flere Gange optrykt (1621, 1635, 1638, 1702, 1726), hvorhos den optoges i et Par ældre Samlinger af svenske Retskilder (1643, 1666). Ligeledes udkom deraf en af Loccenius besørget latinsk Oversættelse (1672, 1675), samt en tysk (1709) og en finsk. Den sidste udgaves først 1852 i Trykken, men var allerede forfattet 1602. Lidt senere udgav Messenius Ragvald Ingemundssons latinske Oversættelse af den ældre Stadslov (1614), hvorhos Gustaf Adolf ved Joh. Bure lod offentlig-

Digitized by Google

gjøre den almindelige Stadslov (1617), der atter ledsagedes af den uplandske Kristenret samt af en Stadfæstelseserklæring, dateret 7de Januar 1618. Ogsaa denne Lovbog blev i den følgende Tid gjentagne Gange optrykt (1635, 1638, 1702, 1730) og optoges i de ovenanførte tvende Samlinger; derhos udkom den samtidig med Landsloven i latinske, tyske og finske Oversættelser. Derimod blev der intet af den Bure ligeledes overdragne Udgivelse af Vestgötaloven og vistnok ogsaa af andre ældre Retsbøger. — Bogtrykkeren Henrich Kayser offentliggjorde derpaa (1643) en Samling i Kvart, indeholdende Uplandsloven, Østgötaloven, Helsingeloven, Kong Kristoffers Landslov og Kong Magnus's Stadslov, samt en anden i Duodez (1650), indeholdende de nævnte tre Landskabslove tilligemed et os her ikke vedkommende Værk. En ny Samling udgaves dernæst af Bogtrykkeren Ignaz Meurer (1666); den omfatter foruden de anførte Lands- og Stadslove tillige Vestgötaloven og Östgötaloven, Uplandsloven, Södermannaloven, Vestmannaloven og Helsingeloven. Tildels forekommer imidlertid Samlingens enkelte Stykker ogsaa under særskilte Titler og med Aarstallet 1665. — Noget senere udgav Joh. Hadorph den ældre Bearbeidelse af Vestmannaloven under Betegnelsen Daleloven (1676), videre Gotlandsloven, den ældre Stadslov (1687) og endelig Visby Stadslov (1688; dog uden Aarsangivelse). En latinsk Oversættelse af Vestgötaloven, udarbeidet af Loccenius, offentliggjorde Olof Rudbeck og Lundius (uden Aarstal, men yngre end 1693), ligesom ogsaa Uplandslovens Text med samme Forfatters latinske Oversættelse (1700). Lævningerne af Smaa-

Digitized by Google

landsloven udgav Magnus Celse i „Acta literaria et scientiarum Sveciæ anni 1732“, S. 71–101; en Text af Vestgötaloven, ledsaget af en latinsk Oversættelse, offentliggjorde Bring i 21 forskjellige Programmer (1812—22), hvoraf de ældre ogsaa udkom forenede under en fælles Titel (1818); endelig udgav Karl Schildener Gotlandsloven saavel i den gotlandske som i den ældre tyske Text, hvilke han derhos ledsagede med en ny, tysk Oversættelse, en udførlig Indledning samt Anmærkninger (1818).

Lykkeligvis blev alle disse ældre Udgaver fuldkommen forældede, da H. S. Collin og I. C. Schlyter efter kongelig Foranstaltning paatog sig at udgive den fortræffelige Samling, der bærer den dobbelte Titel „Corpus juris Sueo-Gotorum antiqui“ og „Samling af Sweriges Gamla Lagar“, og som efter den førstnævntes tidlige Død af den sidste nylig er bleven heldig tilendebragt (1827—1877). Værket indeholder i 12 store Kvartbind Sverges samtlige Landskabslove, den ældre Stadslov og Stadsloven for Visby, videre den Visbyske Søret og de i forrige Afsnit omtalte Retskilder, der vedkomme Skaane, endelig Kong Magnus's Lands- og Stadslov og Kong Kristoffers Landslov. Foruden særdeles skarpsindige Undersøgelser over de optagne Retskilders Historie og en høist nøiagtig Beretning om hele det Forraad af Haandskrifter, der har været tilraade, samt om de ældre Udgaver er der bleven tilføiet hvert Bind et særskilt Glossarium for de forskjellige Love. Endelig leverer et 13de Bind en af disse Glossarier sammenarbeidet og desuden ved mange Tillæg forøget fælles Ordbog over det gamle svenske Lovsprog. — Det

Digitized by Google

er kun lidet, som med Hensyn til de i denne Samling indeholdte Stykker endnu kan være at indhente. Carl Säve har efter den af Schlyter (1852) besørgede Udgave af Gotlandsloven under Titelen „Gutniska Urkunder: Guta lag, Guta saga och Gotlands Runinskrifter språkligt behandlade“ (Stockholm 1859) ladet udkomme en ny Udgave af denne Retsbog, hvori Textens Sprog er bragt i streng Overensstemmelse med den gotlandske Dialekts formentlig rigtige Fordringer. Paa lignende Maade have Eugène Schwartz og Adolf Noreen udgivet „Äldre Västgötalagen, Normaliserad Text“ (Upsala 1876). I et Bilag til „Svenska Fornskrift-Sällskapets allmänna årsmöte 1873“ lod G. E. Klemming aftrykke et Par Brudstykker af Østgötaloven, om hvis Tilværelse og Beskaffenhed Schlyter allerede forhen (1865) udførlig havde givet Besked[1]), og i et lignende Bilag til „årsmöte 1874“ optog han et Par Brudstykker af Vestgötaloven, som allerede P. A. Munch i Christian C. A. Lange's Norsk Tidsskrift for Videnskab og Litteratur, I (1847), S. 31--32 delvis havde omtalt og offentliggjort, og som ogsaa Schlyter allerede gjentagende havde gjort opmærksom paa[2]). Endelig har den samme Udgiver i 25de Bind af Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademiens Handlingar, S. 273—86 ladet trykke de tarvelige Lævninger af Söderköpings Stadslov (1867).

[1]) Corp. jur. XI, S. XCIII—IV; sammesteds XII, S. CV—VII findes Beskrivelse og Aftryk af nogle andre Brudstykker af samme Retsbog.

[2]) Frey, 1847, S. 193—97; Corp. jur. VII, S. 379, og XI, S. CII—III; jfr. XIII, S. XVI—VII.

Digitized by Google

Til særskilte Love og Forordninger tager Schlyters Samling vistnok ikke Hensyn; men til Gjengjæld optages disse i Diplomatarium Suecanum, hvis Udgivelse i Aaret 1826 paabegyndtes, daarligt nok, af Joh. Gust. Liljegren, men efter dennes Død paa en særdeles fortræffelig Maade er bleven fortsat af Bror Emil Hildebrand. I sit, 1865 fuldendte, 5te Kvartbind rækker dette Værk dog endnu kun ned til Aaret 1347, hvorfor man foreløbig fremdeles er nødt til møisommelig at sammensanke de senere Love og Forordninger fra meget forskjellige Værker. En, rigtignok høist ukritisk, Samling af de enkelte Love og Forordninger fra Aaret 1280 af ned til Kong Gustaf I's Tid meddeler Hadorph som Tillæg til sin ovenfor anførte Udgave af Stadsloven, hvorhos han i anden Del af sin Udgave af Rimkrøniken (1676) har tilføiet en lignende Samling af kongelige Forsikkringer, Forbundsbreve, Forligsvilkaar, o. s. v. Meget hidhørende findes ogsaa hos Carl Gustaf Styffe i den diplomatariske Del af hans „Bidrag till Skandinaviens Historia ur utländska Arkiver", 4 Bind (1859—75). Under Titelen „Statuta synodalia veteris ecclesiæ sveo-gothicæ" (1841) har Reuterdahl udgivet en Række kirkeretslige Aktstykker. En Samling af Gildeskraaer, der rigtignok for en større Del ere yngre end den her omhandlede Periode, har Klemming under Titelen „Skrå-Ordningar" meddelt i „Samlingar utgifna af Svenska Fornskrift-Sällskapet" (1856). „Reginæ Margaretæ jus aulicum", d. e. en gammel dansk Oversættelse af den svenske Gaardsret, udgaves af I. H. Schröder i en akademisk Afhandling (Upsala 1842); „Jus aulicum Reg. Caroli VIII Canuti"

Digitized by Google

udgav E. Rietz i et Universitetsprogram (Lund, 1850), og de tvende svenske Bearbeidelser af denne Retskilde har Klemming offentliggjort som Bilag til „Svenska Fornskrift-Sällskapets allmänna årsmöte 1871“. Til en udførligere Opregning af hidhørende Værker er her ikke Stedet.

C. DEN NYERE TID.

§ 53. DE FØRSTE FORSØG PAA EN LOVREVISION INDTIL KARL IX's TID.

Med Gustaf Wasa's Regering vaagner Sverge saa at sige af en Søvn, der havde varet i Aarhundreder. Kongevalget i Strengnäs Sommeren 1523 befriede Landet fra den forhadte Union, og den saakaldte Arveforening af 1544 befæstede dets Selvstændighed. De Beslutninger, som toges i Vesteraas Sommeren 1527, gav Stødet til Rigets Overgang til Reformationen og dets Udløsning af det romerske Præstevældes Tvang. De lavere Stænder, først og fremst Bønderne, men dernæst ogsaa Borgerne og de mellem begge staaende Bergmænd, hvilke alle under Unionstidens Kampe oftere havde fundet Anledning til selvstændig Optræden, og med hvis Hjælp Kong Gustaf selv havde tilkjæmpet sig Tronen, formaaede atter at gjøre sig stærkere gjældende i Staten, og saaledes traadte igjen et nationalt Element med fornyet Kraft ind i Retslivet. I Begyndelsen mærkes rigtignok lidet til disse nye Led i Udviklingen. Lensvæsenet, hvis første Spor paa svensk Grund gaa tilbage til Kong Magnus Ladelaas's Tid, staar endnu i fuld Blomst. Kong Gustaf tilegner sig (1542) Eiendomsretten til alle Almenninger, ja selv Overeiendomsretten til al skatlagt Grundbesiddelse, og Regalierne søger han

Digitized by Google

at gjøre sig nyttige i videste Omfang. Hans uheldige Testamente indførte endog fyrstelige Len i Riget (1560), og til disse sluttede sig under Erik XIV Grevskaber og Baronier (1561) og ifølge en Beslutning paa Rigsdagen i Norrköping (1604) ogsaa andre arvelige Len. Den Omstændighed at de dømmende Embeder kom i Hænderne paa fornemme, af Kongen udnævnte Herrer, der alene nød Indtægterne, men lod Tjenesten forrette af den første, den bedste Stedfortræder, virkede forstyrrende paa den hele Retspleie, og et Forsøg, som ved „Regimentsreformen" for Vestergötland af 9de April 1540 gjordes paa i Sverge at indføre den tyske, byrokratisk-kollegiale Styrelsesmaade slog fuldstændig feil. Kalvinistiske Bevægelser under Erik XIV og katholske under Johan III og Sigismund hindrede den lutherske Kirke fra at komme til Ro, og Aristokratiet begyndte paany at reise Hovedet, idet indre Stridigheder i Gustaf Wasa's Ætt, Kongerne Johans og Sigismunds katholske Tilbøieligheder og navnlig den sidstes Forhold til Polen hertil gav bekvem Anledning. Det forstaar sig af sig selv, at Behovet for en Revision af den gjældende Lovgivning under saadanne Tilstande allerede tidlig maatte fremtræde; men ligesaa forstaaeligt er det, at Tilfredsstillelsen af denne Trang først kunde finde Sted, efterat den Gjæring, som var bleven skabt ved Striden mellem gamle Former og nye Behov. hjemlige Retsanskuelser og fremmede Begreber, atter nogenlunde havde sat sig og var kommen til Klarhed, samt efterat en Række af særskilte Forordninger i nogen Grad havde beredt Grunden for den nye Tingenes Orden.

En Forbedring af Lovbogen var allerede bleven

Digitized by Google

bragt paa Tale i Wadstena-Artiklerne af Aaret 1524, og en Rigdagsbeslutning af 1566 havde ialfald befalet dens Trykning, alene med Udeladelse af de Bestemmelser, der erklærede Sverge for et Valgrige. Men hverken det ene eller det andet af disse Tilløb førte til nogetsomhelst. I Aarene 1592 og 93 dukkede et Forslag op om i det mindste at sætte Lovbøgernes Afskrifter under offentligt Indseende og saaledes forebygge de mest iøinefaldende Misbrug, hvorunder Retspleien led, og 1595 taltes der paany om en almindelig Lovforbedring; men atter forblev begge Planer uudførte. Først under Karl IX's Styrelse, omend inden hans egentlige Tronbestigelse, overdroges virkelig Lovbogens Revision gjennem en Rigsdagsbeslutning af 1602 til en i dette Øiemed nedsat Kommission, hvis Arbeide efter dets Tilendebringelse tilligemed de fremdeles gjældende Recesser, Mandater og Forordninger først skulde forelægges Rigsdagen og kundgjøres over hele Landet og derpaa ogsaa udgives i Trykken. I 1604 fattedes en ny Beslutning i samme Retning, og atter sattes Mænd til at udføre Revisionen. Endelig fremkom da tvende Udkast, hvoraf det ene, som kaldtes det kongelige, fordi Karl IX havde foranlediget dets Udarbeidelse, forblev ufuldendt, medens det andet, det Rosengrenske, saaledes benævnt efter den indflydelsesrigeste blandt de af Stænderne valgte Medlemmer, derimod foreligger fuldt færdigt. Begge slutte sig i det væsentlige til Kong Kristoffers Landslov, men benytte dog ved Siden deraf ikke alene yngre Forordninger og senere Tiders Praxis, men ogsaa den romerske og mosaiske Ret saavelsom mange selvopgjorte Sætninger. I statsretslig Henseende adskille de sig derimod skarpt

Digitized by Google

indbyrdes, idet det først anførte Udkast omhyggelig tager Vare paa Kongedømmets gamle Rettigheder, medens det andet saameget som muligt søger at udstrække saavel Rigsraadets som den lavere Adels Privilegier. Paa Rigsdagen 1609 forelagdes imidlertid det Rosengrenske Udkast slet ikke og af det kongelige kun Kirkebolken og Kongebolken. Da Karl IX maatte se disse koldt og høfligt tilbageviste af Stænderne, erklærede han intet mere at ville have med Lovgivningen at gjøre, og da heller ikke Udkastet til en ny Hofretsordning, som han kort iforveien (1604) havde ladet udarbeide, fik en gunstigere Modtagelse, blev man staaende ved Kong Kristoffers Landslov, der af Kongen, som ovenfor berettet, var bleven forsynet med en Stadfæstelse og udgiven i Trykken. — Paa det kirkeretslige Omraade havde man vistnok i Aaret 1571 tilveiebragt en Kirkeordning; men denne røbede i hele sin Holdning den Usikkerhed, som paa hin Tid raadede, og formaaede derfor heller ikke i Længden at tilfredsstille. Efterat man i Mellemtiden havde antaget den evangeliske Bekjendelse efter den uforandrede Augsburgske Konfession som det formelle Grundlag for Rigets Statsreligion (1593), havde man gjentagne Gange (1600, 1602) underhandlet om en Forbedring af den nævnte Lov; men Forhandlingerne førte ikke til noget, som det synes, fordi der ikke kunde opnaaes Overensstemmelse mellem Kongens til den reformerte Kirke heldende Anskuelser og Rigets strengt lutherske Geistlighed.

§ 54. FORTSATTE FORGJÆVES FORSØG.

Alvorlige Forsøg paa at istandbringe en Revision

Digitized by Google

enten af den verdslige eller den geistlige Lovgivning blev nu paa lange Tider ikke foretagne, hvormeget man end paa Rigsdagene forhandlede derom. Gustaf Adolf lovede vistnok i sin Haandfæstning (1611) at lade Kirkeordningen revidere, ligesom han ogsaa i det Stadfæstelsesbrev, som ledsagede hans Udgave af den almindelige Stadslov, antydede at ville underkaste denne en Revision; men i sidstnævnte Retning skede aldeles intet, og med Hensyn til det første Punkt indskrænkede man sig til et mislykket Forsøg paa at indføre et Generalconsistorium. Under Dronning Kristina raadslog man gjentagende om en Revision af Kirkeordningen (1634, 1636), og et nyt Forslag om Oprettelsen af et Generalconsistorium fremsattes (1649). Da dette atter forkastedes, nedsattes virkelig en Kommission (1650) for at udføre Revisionsarbeidet; men den blev igjen opløst, just som den havde faaet istand et eneste Kapitel af sit Udkast. Ikke mindre hyppig sammenkaldte man Kommissioner (1640, 1642) for at indhente Erklæringer over en Mængde Spørgsmaal, vedkommende den verdslige Ret, og en af dem udarbeidede ogsaa virkelig en Række Lovudkast vedrørende Processen og Strafferetten (1643); men heller ikke disse opnaaede Lovskraft, og de gjentagne Forslag til en Reform af Lovgivningen (1649, 1652) forblev uden alle Følger. Karl X betroede vistnok forskjellige Mænd det Hverv at revidere Lovene eller at fremkomme med derhen sigtende Betænkninger (1655), og navnlig nedsattes efter adskillige Forhandlinger paa Rigsdagene (1654, 1655) en Kommission til at tage Kirkeordningen under fornyet Overveielse. To af Medlemmerne, Biskop Olaus Laurelius

Digitized by Google

og Pastor Erik Gabriel Emporagrius, fremkom ogsaa med fuldt udarbeidede Udkast (1659); men man opnaaede fremdeles ikke at fatte nogen samstemmig Beslutning. Forsøget synes denne Gang navnlig at have strandet paa Spørgsmaalet. om Adelens Patronatsret samt paa den vedvarende Vanskelighed ved at komme til Enighed om Oprettelsen af et Generalconsistorium. Paa det kirkelige Omraade skred under disse Omstændigheder Biskopperne i hvert enkelt Stift til gjennem sine Konsistorier og Stiftskirkemøder selv at udstede særskilte Anordninger for sine Embedsdistrikter, hvorhos Præsteskabet forstod af Dronning Kristina at forskaffe sig visse Privilegier (1647, 1650), der ogsaa indeholdt enkelte Bestemmelser vedkommende Kirkeforfatningen. Paa det verdslige Omraade virkedes der dels ved Udgivelsen af særskilte Love og Forordninger, hvoriblandt bør udhæves Gustaf Adolfs Rettergangs-Ordonnants (1614) og Rettergangs-Proces (1615) samt Dronning Kristinas Strafordning (1653); dels overlod man imidlertid ogsaa Rettens Udvikling til Domstolenes Praxis. I sidstnævnte Henseende blev det af Betydning, at Gustaf Adolf gjennem de nys anførte Love ordnede Udøvelsen af den kongelige Domsret, samt at han ved Oprettelsen af to juridiske Professorater ved Upsala Universitet (1621), hvoraf det ene særlig var bestemt for Fædrelandets Ret, sørgede for Udbredelsen af en grundigere retsvidenskabelig Dannelse. Vistnok havde paa den anden Side Hofrettens Deling i flere, idet der nemlig foruden den i Stockholm stiftedes saadanne i Aabo (1623), Jönköping (1634) og i Dorpat, til Følge, at de for Udviklingen saa vigtige Præjudikater i de forskjellige Lands-

Digitized by Google

dele gik hver sin Vei; men der var dog i ethvert Fald draget Omsorg for en mere indsigtsfuld Haandhævelse af Retspleien og tillige for, at der kunde haves Mænd, som formaaede med Fremgang at tage Lovgivningsarbeiderne i sine Hænder.

Ligesaa ufrugtbare som de tidligere Bestræbelser for at bringe en Lovrevision istand blev i det væsentlige ogsaa de, der gjordes under Formynderregjeringen (1660—72) samt i de første Aar af Karl XI's egen Styrelse. Gjentagne Gange bragtes Lovbogens og Kirkeordningens Revision paa Bane (1660, 1664, 1666, 1668, 1672, 1675, 1678, 1680), gjentagne Gange nedsattes i dette Øiemed Kommissioner (1665, 1675) eller overdroges der Enkeltmand derhen sigtende Arbeider (Stjernhöök 1666, Stjernhöök og Berling 1669); men den Uklarhed, som herskede med Hensyn til, hvilken Plan der burde befølges, hindrede ethvert af disse Tilsprang fra at føre til noget klækkeligt. Snart krævede man, at den ældre Lovgivning virkelig skulde omredigeres; snart skulde den selv forblive uforandret, idet man kun vilde vedføie den en Række Tillæg og Forbedringer; snart mente man, at det var tilstrækkeligt gjennem Oversættelse og Forklaring af de gjældende Loves Originaltexter, samt i det høieste ved Udeladelse af forældede Bestemmelser, at sørge for deres Forstaaelse. Videre tog man dels for sig baade den verdslige Lovbog og Kirkeordningen, dels blot den ene af dem, og selv inden den verdslige Ret troede man at maatte sætte Statsretten ud af Betragtning, idet man frygtede, at Kongens Mindreaarighed ellers kunde give Anledning til en altfor stor Udvidelse af de adelige Forrettigheder. Hvormeget end

Digitized by Google

Erhvervelsen af Skaane, Halland og Blekinge samt af Bohuslen, Jæmteland og Herjedalen tjente til at styrke Kravet paa en ny Lovbog, hvorved man gjennem Retsfællesskabet kunde haabe at knytte de nytilkomne Landsdele nøiere til de gamle, kom dog i Virkeligheden aldeles intet istand, om man ikke vil regne et vist Antal særskilte Love og Forordninger, som Regjeringen udstedte dels i Samarbeide med Rigsdagen, dels ogsaa paa egen Haand for senere at forelægge hin dem til Antagelse. Blandt de sidste kunne som de betydeligste nævnes: en Revisionsplakat af 1662, der efterfulgtes først (1663) af den foreløbige, senere (1669) af den endelige Udnævnelse af en særegen Deputation til Revisionssagernes Behandling; en Søret (1667) og en Vexelret; en Formynderskabsordning (1669) og en Exekutionsordning (1669); en saakaldet Gaardsret (1671), der dog kun sluttede sig til en hel Række ældre saadanne (af 1544, 1574, 1590) og allerede 1675 atter ophævedes, o. fl. a. Først efterat Kongedømmet havde frigjort sig for de Indskrænkninger, som et overmægtigt Aristokrati havde paalagt det, aabnede der sig for Revisionsarbeidet Udsigter til endelig at lykkes.

§ 55. LOVBOGEN AF 1734.

Under Dronning Kristinas Mindreaarighed var der bleven udgiven en saakaldet „Regjeringsform“ (1634), som derpaa under Karl XI's Mindreaarighed havde modtaget et „Additament“ (1660). Disse Love havde til Hensigt en Gang for alle at sætte Adelsherredømmet i Kongemagtens Sted. Paa en Rigsdag i Aaret 1680 forstod imidlertid Kong Karl at drive igjennem en Beslut-

Digitized by Google

ning, der løste ham fra Forpligtelsen til at følge disse Forskrifter og gjengav ham den fulde Uafhængighed ligeoverfor Rigsdagen. Derpaa lod han sig paa en Rigsdag i Aaret 1682 tilkjende en uindskrænket Ret til at give Love paa det administrative Omraade samt i det mindste forsaavidt ogsaa en almindelig Lovgivningsmyndighed, som det overlodes ham selv at bestemme, i hvilket Omfang han i denne Henseende havde Behov for Rigsdagens Medvirkning. Hermed var en næsten enevældig Magt bleven Kongen indrømmet, hvilket heller ikke Stænderne betænkte sig paa i Aaret 1693 selv aabent at udtale. Men fra nu af tog han ogsaa med kraftig Haand fat paa Revisionsværket, og selv den Omstændighed, at Enevældet i Aaret 1718 igjen maatte nedlægges, formaaede ikke længer at tilføie Lovarbeidet nogen Skade.

Allerede i Aaret 1682 forelagde en Lovkommission et Udkast til ny Kirkeordning, der for det meste var bygget paa det ældre, af Laurelius og Emporagrius udarbeidede Forslag. Da det imidlertid befandtes ubrugbart, bragte en anden Kommission et nyt Udkast istand (1685), og dette erholdt, efter at være bleven revideret først af en forstærket Kommission og derpaa af Raadet, under 3die September 1686 kongelig Stadfæstelse som „Kirkelov“, i hvilken Egenskab det ogsaa uden Modstand antoges af Rigsdagen. I det væsentlige slutter denne Lov sig til Kirkeordningen af 1571; med Hensyn til Spørgsmaalet om den geistlige Domsret fuldstændiggjøres den ved en kongelig Beslutning af 5te Mai 1684 og en kongelig Forordning af 11te Februar 1687. I Aaret 1723 fremkom atter et Forslag om Revision af

Digitized by Google

Kirkeloven; det førte dog ikke til andet, end at et derhen sigtende Udkast 1731 forelagdes Rigsdagen.

Ulige langsommere skred imidlertid Revisionen af den verdslige Lovgivning fremad. Allerede i Aaret 1686 blev en Lovkommission nedsat til Arbeidets Udførelse, og den gav sig ogsaa virkelig strax ifærd dermed. Men hverken Karl XI (død 1697) eller Karl XII (død 1718) oplevede Værkets Fuldendelse. Først i Aaret 1723 havde Kommissionen sit Udkast færdigt. Det overgaves øieblikkelig en ny Kommission til Granskning (1724) og tilstilledes derpaa Domstolene og forskjellige andre Myndigheder for af dem at gjennemgaaes. Paa Rigsdagen 1731 underkastedes Forslaget Stændernes Drøftelse og blev endelig efter gjentagne Revisioner og adskillige Vidtløftigheder ved en Rigsdagsbeslutning af 14de December 1734 antaget som Lov. Forsynet med en Fortale, modtog Værket under 23de Januar 1736 Kong Fredriks Stadfæstelse og kundgjordes derpaa som „Sweriges Rikes allmänna Lag“. Den Langsomhed, hvormed Arbeidet var gaaet fra Haanden, foranledigedes tildels ved en vis Uklarhed, som gjorde sig gjældende med Hensyn til den Plan, der skulde følges. Navnlig kunde man fremdeles i lang Tid ikke blive enig om, hvorvidt Statens offentlige Ret skulde medtages eller ikke. Tildels gav man imidlertid ogsaa efter for Ønsket om at faa en Række enkelte Spørgsmaal, der ansaaes at behøve en grundigere Drøftelse eller en Omordning ved nye Bestemmelser, foreløbig afgjorte gjennem særskilte Love eller Forordninger. Af saadanne udgaves derfor i Løbet af disse Aar et ikke ringe Antal. Imidlertid synes den nye Lovbog kun at have vundet ved

Digitized by Google

Udsættelsen. Den udelukker ganske Statsretten og de enkelte Stænders Privilegier fra sin Behandling og indeholder derfor ingen Kongebolk; ligeledes lader den alt det uberørt, der vedkommer Politiet, Landets Økonomi eller andre Forhold, som ere underkastede hyppigere Forandringer. Paa den anden Side gjør den derimod Fordring paa samme Gyldighed i Byerne som paa Landet og træder følgelig ligesaa meget i Stedet for Kong Magnus Erikssons Stadslov som for Kong Kristoffers Landslov. I 9 Afsnit omhandler den Privatretten *(Giftermålsbalk, Ärfdabalk, Jordabalk, Bygningabalk* og *Handelsbalk)*, Strafferetten *(Missgierningsbalk* og *Straffbalk)* og Processen *(Utsökningsbalk* og *Rättegångsbalk)*. Dens Fremstilling er ligesaa grei og forstaaelig som fyndig og kjærnefuld. Loven fortjener derfor i fuldt Maal den Ros, som den svenske Retsvidenskab gjerne tildeler den.

§ 56. UDGAVER AF RETSKILDERNE.

Kirkeloven af Aaret 1686 offentliggjordes allerede det følgende Aar i Trykken, ligesom Lovbogen af 1734 allerede 1736; begge ere de naturligvis senere udkomne i talrige Optryk. Forøvrigt finder man de hidhørende Retskilder navnlig hos Stjernman, „Alla Riksdagars och Mötens Besluth“, 1521—1731, 3 Bind samt et Anhang (Stockholm 1728—43), og i sammes „Samling af stadgar rörande Sveriges commerce, politi och ökonomi“, 1523—1718, 4 Bind (Stockholm 1747—75); videre hos Schmedeman, „Kongl. Stadgar, Förordningar, Bref och Resolutioner, ifrån Åhr 1528 in till 1701 angående Justitiæ- och Executions-Ährender“, (Stockholm 1706; citeres sædvanligvis under Benævnel-

Digitized by Google

sen „Justitiæ-Werket“). Desuden ere Lovudkastene fra Karl IX's Tid aftrykte i „Handlingar rörande Sweriges Historia, Andra Serien“, I, under Titelen „Lagförslag i Carl den Niondes Tid“ (Stockholm 1864). „Åtgärder för Lagförbättring 1633—1665“ udgaves af C. J. Wahlberg (Upsala 1878). De Lovbogen af 1734 vedkommende Aktstykker ere samlede under Titel af „Lagkommissionens förslag till Sveriges Rikes Lag af år 1734, jemte de vid samma förslag gjorda anmärkningar, lagkommissionens derå afgifna svar, samt Riksens Ständers förhandlingar och beslut vid Lagens granskning och antagande å riksdagarna 1731 och 1734“, (Stockholm 1841). Med Hensyn til andre Samlinger af Forordninger o. desl. henviser jeg til den allerede ovenfor, § 43, anførte Kilde- og Litteraturfortegnelse af A. Aagesen.

§ 57. OMRAADET FOR DEN SVENSKE LOVS GYLDIGHED.

Som allerede ovenfor, § 44, omtalt, havde en Del af det nuværende Sverge tidligere været i dansk eller norsk Besiddelse, hvorimod paa den anden Side Finland, hvis Erobring havde taget sin Begyndelse omkring Midten af det 12te Aarhundrede, pleiede at henregnes til Sverge. Herved opstaar det Spørgsmaal, i hvilket Omfang og fra hvilken Tid af svensk Ret i disse Landsdele har fundet Anvendelse. For Finlands Vedkommende er dette let at besvare. At Helsingeloven fra først af var bleven gjældende Ret dersteds, er allerede leilighedsvis bleven bemærket. Heller ikke er det nogen Tvivl underkastet, at senere hen Kong Magnus Erikssons Lands- og Stadslov og Kong Kristoffers Lands-

Digitized by Google

lov traadte i Stedet for den nævnte Landskabslov. Denne Omstændighed indeholder atter Forklaringen til, at saavel sidstanførte Landslov som den almindelige Stadslov findes oversatte paa Finsk. Sikkert er det endelig ogsaa, at Lovbogen af 1734 ligesaa vel udstedtes for Finland som for det egentlige Sverge. Her er følgelig alt klart. Vanskeligere stiller Sagen sig derimod med Hensyn til de oprindelig norske Landskaber[1]). Da Jæmteland og Herjedalen ved Freden til Brömsebro aftraadtes til Sverge (1645), toges intet Forbehold til Fordel for den norske Rets Opretholdelse sammesteds, og som Følge heraf paalagdes det fra svensk Side under 10de Oktober 1645 Lagmanden i Vestre Norrland at dømme alle de i de nyerhvervede Landskaber forefaldende Retssager efter svensk Lov og svenske Forordninger. I Virkeligheden lader det sig ogsaa godtgjøre, at fra Aaret 1647 af, der er det første, hvorfra Retsprotokoller haves bevarede, afsagdes Dommene i Henhold til Kong Kristoffers Landslov og senere efter Lovbogen af 1734. Kun Geistligheden tillodes det endnu nogen Tid at benytte norsk Sprog, norske Kirkeceremonier og tildels ogsaa de øvrige Dele af den norske Kirkeret. Et Kongebrev af 10de April 1678 gjorde imidlertid Forandring heri ved at paabyde Indførelsen af svensk Sprog i Undervisningen og svenske Kirkeceremonier, og endelig fortrængte Kirkeloven af 1686 de sidste Lævninger af den norske Retsforfatning. Da Bohuslen ved Freden til Roeskilde af 1658 gik over til Sverge, tilsikkredes det derimod det afstaaede Landskabs Ind-

[1]) Jfr. Aubert, De norske Retskilder og deres Anvendelse, I, S. 397—408.

Digitized by Google

vaanere i Fredstraktatens 9de Artikel udtrykkelig, at de skulde faa beholde „*consueta sua jura, leges, antiqua privilegia et immunitates sine omni impeditione et turbatione, inquantum tamen illa non contrariantur vel pugnant cum Legibus Fundamentalibus Regnorum Sueciæ.*“ Her kunde man altsaa ikke gaa frem paa den samme hensynsløse Maade som i de tvende først omtalte Landskaber. Man indskrænkede sig derfor fra svensk Side i Førstningen til et Forsøg paa underhaanden at stemme Befolkningen selv gunstig ligeoverfor Spørgsmaalet om Indførelsen af den svenske Ret, og man viste sig endog ikke utilbøielig til ved dennes hensigtssvarende Omdannelse at lette Istandbringelsen af Retsenhed i Riget. Snart begyndte man imidlertid i Straffesager at dømme efter svensk Ret, naar denne foreskrev mildere Straffe end den norske, ligesom man ogsaa i Spørgsmaal vedkommende Næringslovgivningen bragte Sverges Love i Anvendelse. Men allerede Høsten 1681 forstod man gjennem Embedsmændene at faa istand en Ansøgning fra de enkelte Thinglag om svensk Rets Indførelse, hvilket derpaa ved en kongelig Beslutning af 24de Oktober 1681 ogsaa med Fornøielse bevilgedes. Adelen synes ikke at have reist nogen Modstand mod denne Foranstaltning. Vanskeligere gik det med Geistligheden, navnlig i Landskabets sydligste Dele. Det ovenfor nævnte Kongebrev af 10de April 1678 paabød vistnok ogsaa her skridtvis Indførelse af svenske Kirkeskikke, svensk Kirkedragt og svensk Kirke- og Undervisningssprog; men først Vaaren 1682 fik man istand en Ansøgning fra Landskabets Præster om Overgang til det svenske Kirkevæsen, og selv da forsøgte Geistligheden i det sydligste af Provstierne

Digitized by Google

at hindre Gjennemførelsen heraf. Ogsaa i dette Landskab synes derfor Kirkeloven af 1686 først at have været endelig afgjørende for den svenske Kirkerets Seier. Samme Fremgangsmaade som ligeoverfor Bønder og Præster anvendte man tillige med Hensyn til Byerne. Ogsaa her forstod man i Aarene 1681 og 82 med Held at fremkalde Ansøgninger om Indførelsen af svensk Ret, og Aaret 1682 kan for By og Bygd, for Læg og Lærd betegnes som det Vendepunkt, da Overgangen fra norsk til svensk Retsforfatning indtraadte. Dog skulle Lævninger af norsk Lovgivning endnu længe, ja tildels næsten lige ned i Nutiden, have holdt sig i Landskabets Retsbrug, navnlig med Hensyn til Reglerne for Grundeiendom og Fiskeri.

Ikke meget anderledes stillede Tingenes Gang sig i de ældre danske Landskaber, Skaane, Halland og Blekinge, hvilke ligeledes ved Roeskildefreden af 1658 gik over til Sverge[1]). Øen Bornholm, som ved Kjøbenhavnerfreden af 1660 atter kom i Danmarks Besiddelse, beholdt som Følge heraf sin skaanske Ret, indtil denne afløstes af Kong Kristian V's danske Lov. Hvad de øvrige Landskaber angaar, havde de vistnok, ligesom det fra Norge løsrevne Bohuslen, ved Fredsslutningen faaet sig tilsikkret den uforstyrrede Nydelse af sine Rettigheder og Privilegier; men dette Forbehold fik ikke større Betydning for dem end for hint. Alle-

[1]) En kort Oversigt over disse Landskabers senere Retsudvikling giver Aubert, anf. St. S. 59 60; udførligere Fremstillinger findes navnlig hos Posse, Bidrag till svenska Lagstiftningens Historia, S. 151–56, og Schlyter, Corp. jur. IX, S. CXXX—I.

Digitized by Google

rede den saakaldte Malmö-Recess af 18de September 1662, der bragtes istand ved en Overenskomst mellem de tre Landskabers Adel, Geistlighed og Borgerstand og de af Kongen tilforordnede Kommissærer, udtalte, at svensk Lov ikke skulde forsømmes eller betragtes som fremmed, men tværtimod efterhaanden gjøres bekjendt og indtil videre bruges som subsidiær Ret. Senere havde Udbruddet af den skaanske Krig, som mentes at ophæve alle ved Roeskildefreden paatagne Forpligtelser, til Følge at fremkalde en Plan om øieblikkelig at indføre den svenske Ret, og uagtet Freden til Lund af 1679 gjentog Roeskildefredens Forbehold og derved gjorde det nødvendigt at tage endel Hensyn, gik man dog frem paa samme Maade som i Bohuslen og tabte ligesaalidt nu som før sit hemmelige Maal af Sigte. Ved Underretterne begyndte man at dømme efter svensk Lov; nogle Ansøgninger om dennes Indførelse synes man ogsaa at have skaffet tilveie, og da Kundgjørelsen af Kong Kristian V's danske Lov havde aabnet Blikket for de hidtil bestaaende Retstilstandes Uholdbarhed, maatte dette ogsaa virke tilbage paa de aftraadte Landskaber. Paa en Forespørgsel fra Götá Hofrätt om, hvorledes den havde at forholde sig i de Retssager, som indbragtes for den fra de nytilkomne Landsdele, udgik derfor under 20de Oktober 1683 fra Kongens Side den Besked, at den udelukkende havde at gaa frem og at dømme efter svensk Lov og svenske Rettergangsregler. Hermed var altsaa den svenske Rets Indførelse i de skaanske Landskaber afgjort, om der end ogsaa i sildigere Tid lader sig paavise enkelte Tilfælde, hvori dansk Lov fremdeles er bleven bragt i Anven-

Digitized by Google

delse ved de skaanske Underretter. I kirkelig Henseende synes dog ogsaa her først Kirkeloven af 1686 at have sat svensk Ret i Stedet for den danske.

Tilbage staar da kun Spørgsmaalet om den svenske Lovs Anvendelse paa Øen Gotland[1]). Denne var i Aaret 1361 bleven erobret af Kong Valdemar Kristoffers-søn af Danmark og vedblev under mange Skjæbnens Omvexlinger at tilhøre dette Rige, indtil den ved Freden til Brømsebro af 1645 atter kom tilbage til Sverge. Af en Forordning, udstedt af Kong Hans Aar 1492[2]), lader det sig se, at Gotlandsloven dengang endnu var gjældende paa Øen, men at man netop ved denne Forordning søgte at udfylde den ved Hjælp af Bestemmelser, hentede fra Skaanske Lov. At man endnu i det 16de Aarhundrede fandt sig foranlediget til ikke alene at afskrive den gamle Retsbog, men ogsaa at oversætte den paa Dansk, viser, at den fremdeles var praktisk Lov paa Øen. Først den Retsusikkerhed, der dels fulgte af Retsbogens forældede Indhold, dels af de danske Embedsmænds Ubekjendtskab dermed, fremkaldte under 12te Juli 1595 en Udfærdigelse af Kong Kristian IV, der forordnede, at man paa Gotland skulde rette sig efter den skaanske Lov og Recessen (hvilken?). Uagtet denne Bestemmelse indskjærpedes og nøiere udvikledes ved en Forordning af 30te August 1618, fik den kun en stakket Virketid. Efter Øens Gjenforening med Sverge indførtes nemlig Kong Kristoffers Landslov og den øvrige svenske Lovgivning, ligesom Lovbogen af 1734 ogsaa dersteds strax fra Begyndelsen af sattes i Udøvelse.

---

[1]) Jfr. Schlyter, Corp. jur. VII, S. IX–XI.

[2]) Sammesteds S. 219—27.

Digitized by Google

D. DE SVENSKE RETSKILDERS LITTERATUR.

§ 58. KORT OVERSIGT.

De ældre Værker over de svenske Retskilders Historie, som f. Ex. Wilde, Sweriges beskrifna Lagars Grund, Art och Uprinnelse, (Stockholm 1736), Burmann, Critisk Afhandling om Province-Lagarnes ålder (1800) o. fl. a., kunne nu, navnlig for den ældre Tids Vedkommende, ansees som forældede ligeoverfor de udtømmende Undersøgelser, som Schlyter har tilføiet de enkelte Bind af sin Lovsamling. Med Hensyn til den senere Tid komme navnlig i Betragtning: Hans Järta, Försök att framställa Svenska Lagfarenhetens utbildning ifrån Konung Gustaf I's anträde till Regeringen intill slutet af sjuttonde århundradet, i Kongl. Vitterhets, Historie och Antiqvitets Akademiens Handlingar, XIV, S. 179—366 (1838), og sammes: Några underrättelser om de Anstalter till förbättring af Lagskipningen i Sverge, hvilka föregingo och beredde Stiftelsen af 1734-års Allmänna Lag, i Tidsskriftet Frey, 1841, S. 113—30; samt dernæst I. A. Posse, Bidrag till Svenska Lagstiftningens Historia, från slutet af sextonde århundradet till stadfästelsen af 1734-års Lag, (Stockholm 1850).

Af Arbeider over den svenske Retshistorie nævner jeg alene: Joh. O. Stjernhöök, De jure Sveonum et Gothorum vetusto libri duo, (Holmiæ 1672), et Værk af grundlæggende Betydning; videre I. I. Nordström, Bidrag till den Svenska Samhällsförfattningens Historia (Helsingfors 1839—40, 2 Bind), et særdeles flittigt, men ogsaa særdeles ukritisk Arbeide, og endelig Chr. Naumann, Svenska Statsförfatningens historiska Utveckling

Digitized by Google

(Stockholm 1876 o. flg, 6te Udgave). Meget hidhørende findes selvfølgelig ogsaa i de historiske Værker af E. G. Geijer, Fr. F. Carlson, Malmström, o. fl. a., samt især i Reuterdahl's Swenska Kyrkans Historia (1838—66, 4 Bind). Af lige høi Betydning for alle tre nordiske Rigers statsretslige Udviklingshistorie er T. H. Aschehoug's Norges offentlige Ret, I (Kristiania 1866).

Sluttelig har jeg navnlig for Kildehistoriens Vedkommende endnu at beklage, at Dr. S. D. R. K. Olivecrona's Anteckningar efter Föreläsningar uti Sveriges Yttre Rätts-historia (1859), som jeg har været saa heldig at kunne benytte i Kontratryk, ikke gjennem Udgivelse ere blevne gjorte almindeligt tilgjængelige. En rig Kundskabskilde unddrages herved det større Antal af dem, som have Brug derfor, og som med Taknemlighed vilde se Adgangen dertil aabnet.

Digitized by Google

Digitized by Google

Rettelser.

Side	12	Linie	3	fra neden:	i Slutningen,	læs:	i Løbet.
—	14	„	4	- — :	64,	læs:	54.
—	21	„	3	- — :	Kap. 47,	læs:	Kap. 41.
—	48	„	4	fra oven :	§ 7,	læs:	§ 37.
—	49	„	2	- — :	29de,	læs:	22de.
—	69	„	6	- — :	Dolmar,	læs:	Dolmer.
—	70	„	4	fra neden:	Hrappey,	læs:	Hrappsey.
—	„	„	1	- — :	Sira,	læs:	Signjor.
—	71	„	4	fra oven :	Þingskiled,	læs:	Þúngskiled.
—	„	„	16	- — :	1761,	læs:	1762.
—	77	„	17	- — :	Thorsaa,	læs:	Thjorsaa.
—	81	„	18	- — :	efter Kgsbk. § 125	er at tilføie:	og Festa Þ. § 43.
—	„	„	19	- — :	Festa Þ. § 43,	læs:	Arfa Þ. § 13.
—	90	„	1	fra neden:	207,	læs:	307.
—	94	„	6	fra oven :	8de,	læs:	9de.
—	104	„	1	fra neden:	15de,	læs:	13de.
—	105	„	8	- — :	1687,	læs:	1587.
—	112	„	2	- — :	4de,	læs:	7de.

Ex. U. E. F.
2/3/04

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google